

ña ez dot uste orrela jazoko danik, eta ori gertatu baiño len, lurrak bere magalean obiratuko dau zurea iruntsiz bizi diran senargeitakoren bat. Origaitik, egizu, arren, zure ontzi ondo landua igaro daitela ugarteetatik urrin samarrera, eta gabaz; eta zu zaindu ta gerizatu oi zaituan illezkorretatiko arek zure ontzi ondoren bialduko dautzu aize atsegingarria. Itaka itxasaldera eldutakoan, bial egizuz ontzia ta lagun guztiak urira; eta zu zoaz lenik-lenen txarrizaiñarenera, urdeak jagon eta maite bait zaitu bene-benetan. Emon bertantxe gaba, ta bialdu eizu gero urira, Penelope zurrari eroan dagion bizirik zagozala ta Pilos'era eldu zarealako albistea.

45 Orrela mintzaturik, Olinpo zabalera aldatu zan Ate-ne. Telemako'k itxartu eban Nestor'en semea lo gozotik, oiñaz eragiñik, eta itzok esanaz:

48 Telemako.—Iratzar, Pisistrato Nestor-seme! Burdiratu zaldi zoliak eta buztartu, bidean jarri gaitezan.

51 Baiña Pisistrato Nestor-semeak jardetsi:

52 Pisistrato.—Telemako! Ostera egiteko esturaz gabiltzan arren, gau illunean ezin daikeguz zuzendu zaldiak; eta onezkero laster datorkigu egunsentia. Baiña itxaron pizkatzen, Menelau Atrida'k, bere lantzaz ospetsu dan gizurenak, bezuzak ekarri, burdia antolatu ta itz leunez agur egin daiskun arteño. Betikoz iraun oi dau, ba, arrotzagan arrera bioztia egin gizaki ostatsaillearenganako gomutamen txeratsuak.

60 Olan itz-egin eutson; eta beingoan etorri zan urrezko aulkidun Egu-antza. Orduan urreratu yaken Menelau, burrukan kementsu, Helena, adats ederdunaren ondotik, jagi-barrri zana. Odis'en seme laztanak, ikusi ebanekoxe, alkondara ederrez bere soñia bizkor bizkor estali, sorbalda zangarretara txabux aundia botarik, bidera urten eutson. Eta, aren alboan geldi, onela mintzatu yakon Odis jainkotiaren seme kutuna:

68 Telemako.—Atrida Menelau, Zeus'en ikasle, giza-printze. Itxidazu oraintxe berton abia naiten neure aberrirantz, neure egoitzera biurtzeko irrika biziz nago-ta.

71 Menelau, burrukan azkarrak erantzun:

72 Menelau.—Telemako! Joan nai dozun ezkerro, etzaitut nik geldi-azoko luzaro; gogaikarri yat, bada, bai arrotz bati ostatua emonik neurri bage maite dauana, eta bai oi ez be-

zela olakoari gorroto dautsona; beti da eder, ta oba dozu, gauza guztietan neurritasuna erabide lez eukitea. Etxetik joan nai ez dauan arrotzari urteteko diñotsonak baizen txarto jokatu daroa, abiatu gura dauana etxean geldi-azo ba'daroa be. Gurekin dagon artean maitasunez artu bear dogu, ta bideari ekin nai dautsonean, agur esan eta doala. Baiña itxoin pizkat, esku-erakutsi bikaiñak ekarri ta burdian, zeuk ikusteko, ipiñi dagidazan arte, ta andrai jauregian, berton daukaguzan emendio ta bizigailluekin jan-edate galanta gertatu dagiela, agindu dagitsedan arte; deduzkoa, aintzazkoa ta obarizkoa da, ba erabat arrotzak lur zabalean zear abiatu aurretik jan eta edatea. Esaidazu gaiñera Elade'tik eta Argos erditik bear bada itzuli nai zendukean, neuk lagun egin dagizudan; zaldiak loturik, ba, uri jentatsuetatik zear eroango zaitut eta eroango dogun zerbait barik iñok be ez gaitu itxiko, dala borontzezko, dala galdara bat, mando-bikote bat, naiz urrezko txol bat.

92 Telemako zurrak erantzun:

93 Telemako.—Atrida Menelau, Zeus'en ikasle, giza-printze! Neure sukaldera biurtu nai dot albait lasterren, ondasunen zaintza ez neutson ba iñori be itxi; eta daitekena da, neure aita, jainkoen kidekoaren billa nabillela ni il edo-ta jau-regitik eroan leikeden bitxi guren bikaiñen bat galtzea.

99 Au entzutean, Menelau'k, burrukan zangarrak, bertatik agindu eutsen bere emazteari eta neskameai gertatu egiela janaria, jauregian gordeta eukezan jakirik eder ugarienakaz. Orduantxe eldu zan Eteoneu Boetoida be, andik ur-samar bizi zana, ogetik jagi barri; eta Menelau'k, burrukan azkarrak agindurik, txit esaneko, sua ixetu ta aragiak erreten jarri zan. Menelau, barriz, egotegi lurrundu batera jatsi zan; ez bakarrik gero, Helena'k eta Megapente'k lagunduta baiño. Gauzaki bitxiak egozan toki atara elduaz, Atrida'k kirten biko txol bat arturik, urrezko azpil aundi bat eroateko agindu eutson bere seme Megapente'ri; eta Helena, berak bere eskuz egin ebazan besana lore askodunak egozan kutxa aurrean gelditu zan. Eta Helena'k berak, emakumeen artean jainkotia danak, eukeratu ta eroan eban orratz-lanez aundi ta ederrena zan besana, besteen azpian egoala izar bat iduri dizdiz egiana. Eta ostera be jauregian zear ibilli ziran, Telemako'rekin alkarjo arte; Menelau gorrizkak esan eutson oni:

118 Menelau.—Telemako! Emon beitzu Zeus'ek, Hera' ren senar burrunbariak, zeure biotzak opa dauanez ibillaldia burutzea. Nire jauregian gordeten diran gauzetatik, eder bikaiñena emongo dautzut. Landutako kratera bat dozu berau, bezuza bikaiña, zidarrezkoa urrezko ertzez, Hefesto'k bere eskuz egiña, eta sidonitarren errege zan Fedimo gurenak, ni neurera nentorrelarik bere etxean artu ninduanean, neuri emona. Auxe jarri nai dautzut eskuetan atsegin-emoi edertzat.

126 Onela mintzatuz, Atrida gizurenak kirten biko txola ipiñi eutson eskuetan; Megapente zangarrak kratera ikusgarria ekarri eutson, aren begi aurrean ipiñiaz; eta Helena, matrail ederduna, besana eskuetan ebala agertu yakon, onan itz egitsola:

131 Helena.—Nik be, seme maite, doe au damoketzut, Helena'ren eskuetatiko gomutagarria nunbait, zure emazteak eroan daian ezkontz-ordu irrikatuan; ordurarte zaindu beitzu zure amak jauregian. Eta biur zaitez bai, poz-esnetan, zeure ondo eregitako etxera, eta zeure asaben lurraldera.

137 Au esanik, eskuetan ipiñi eutson, eta arek alai be alai artu eutson. Pisistrato gizurenak, esku-erakutsiak artuaz, burdiko zimeran egokitu ebazan banan-banan, guztiak poz aundiz miretsi ostean. Menelau gorrizkak gero biak eroan zitun jauregira, aulki ta kataberetan jarri-azoaz. Esku-ura emon eutsen nekame batek, urrezko murkoan ekarria, eta zidarrezko azpillean isuri eban, ondoren mai dizditsua euren aurrean egokituaz. Jakizain agurgarriak ogia ekarri eutsen, baita mairako jateko ugari be, gordeta eukazanakaz adiguri egiñik. Euren alboan, Boetoida'k aragia zatitzen ekion, eta pusketak bananduten; eta Menelau aintzatsuaren semea ardao-lanari emona ebillen. Orok sartu eben eskua aurrean eukiezan jatekoetan. Eta jan-edan gogoase ebenekoxe, Telemako'k eta Nestor'en seme argiak zaldi ariñak lotu, burdi dizditsura igon eta atari ta arkupe durundutsu zear erabilli eben. Arein atzetik joan zan Menelau Atrida, eskuman urrezko txol bat, ardao gozoz betea eroiala, abiatu aurretik ixurketak egin egiezan; eta, burdi aurrean geldi, aurkeztu eutsen, esanez:

158 Menelau.—Agur, gazteok!, eta eroan Nestor, gizonen artzaiñari be, nire agurra; onbera izan yatan, ba, aita bat lez, akeutarrok Troia'n gudalari ibilli gintzazan artean!

162 Telemako zurrak bere kasa:

163 **Telemako.**—Ara eldutean, o Zeus'en ikasle!, diñoskuzuen guztiaren jakitun ipiñiko dogu Nestor. Al neu, Itaka'ra biurkeran, Odis'i bere egoitzean itz-egifrik, zure jauregitik noala esan, ainbat maitasun-ezaugarri artu ondoren, eta neugaz eroanik atan be berein bitxi oso baliotsuak!

169 Onela mintzatu-ala, euren gaiñetik igaro zan, eskumarantza, arrano bat, etxe-antzar bat, zuria, eskerga, antzar-tokiren baterik ostua, erpa artean erioiala; atzetik joakozan, oiuta zarataka, gizonak eta emakumak; eta, burdi ondora elduta-koan, eskumarantza okertu eban egazkadea, zaldien aurrez aurre, ain zuzen be. Poztu ziran au ikusiz; atsegin aundia somatu eben guztiak, eta Pisistrato Nestor-semeak onela itz-egin eban:

177 **Pisistrato.**—Gogo emon, o Menelau, Zeus'en ikasle, giza-printze!, zantzu au erakutsi dauskun jainkoak guretzat ala zeuretzat bakarrik egin dauan ikusgarri.

180 Olan adierazo eban. Menelau, Ares'entzat maitagarria, ausnartzen jarri zan, itaunari egokionez zelan erantzun asmatzen; baiña Helena, besana luzeduna, aurreratu yakon, itzok esanez:

183 **Helena.**—Entzun eidazue, aurrez esango dautzuet bazotekoa dana, jainkoak biotzera diñostanez eta zelan beteko dan niri iruditzen yatanez. Arrano onek, jaio ta bere kumea daukan menditik etorriaz, etxe-barruan azitako antzarra arrapatu dauan lez, Odis be, erabat, asko jasan eta luzaroan alde-rrai ibilli ondoren, bere etxera itzuliko da ta apena (bengan-tzea) artzea lortuko dau; onezkero bertan ez ba'dago gero, senargei guztien aurka gaitzak matazatzen.

192 **Telemako** zurrak erantzun:

193 **Telemako.**—Zeus'i, Hera'ren senar durundutsuari ba'letsa; ta an egunero dei egingo dautzut, jainkosa bati lez!

196 Esan eban, eta zartaz bizkortu zitun zaldia. Oneik, gartsuak ziran-eta, bertatik ekin eutsen landarantza, uria zear, eta egun osoan etziran gelditu buztarria astintzetik.

200 Eguzkia sartu-agiñean egoan, eta illunpeak bidez ta bazterrez jabetzen asiak ziran, Feras'era, Diokle, Orsiloko'ren semearen bizitokira eldu ziranean: Alfeu'k bai eban au sortu. Antxe lo egin eben gau aretan, Diokle'k arrotz-maitasuna erakutsi eutsen-eta.

204 Baiña, goizaren alaba, larrosazko atzdun Egu-antza agertu zaneke, zaldia lotu, burdi dizditsura igon eta atari ta arkupe durundutsuan zear erabilli eben. Pisistrato'k biztu-azo ebazan zigorrez bere zaldia, abiatu eitezan, eta oneik egaz egin eben poz eztitan. Lasterko eldu ziran Pilos uri ospatsura, eta Telemako'k orduan onan itz-egin eutson Nestor'en semeari:

211 Telemako.—Nestor-seme! Zelan burutuko zeunke, agindu zeustanez, esango dautzudana? Pozetan gara, gure gurasoak alkarri eutsoen maitasunarren, bata-bestearentzat betikoz eta ordaiñetan arrotz izateko; adin bardiñekoak gara, ta ostera onek oindiño geiago sendotuko dau noski gure alkarganako txera ta batasuna. Ez naizu, ba, eroan zuk, Zeus'en ikasle orrek, nire izontzia dagoan baiño aruntzago; itxi nagizu ementxe, toki onetan, niri, bada, alik ariñen ara eltzea egoki yat.

221 Orrela mintzatu zan. Nestor-semea ausnarrean jarri zan, zelan beteko ete eban, egokien zanez, aginduta eukona. Eta ondo ausnartu ostean, onena auxe izango zala begitandu yakon: zaldia itzuli zitun, ontzi ariña egoan itxas-egalera zuzendurik; artu zitun burditik doe bikaiñak —jantziak eta urrea—, Menelau'k emondakoak, eta ontziaren atzeko aldean itxi ebazan; eta, Telemako aolkatu nairik, itz ariñok esan eutsazan:

229 Pisistrato.—Zoaz arin eta ontziratu zaite, ta agindu eizu zeure lagun guztiak be ontziratu daitezala, nire etxera eldu ta zarrari ori adierazo baiño len. Nire adimenak ba-daki ta biotzak aurretiaz asmatzen, bere gogo gartsuz zu joaterik ez dau lagako, bera etorri baiño zuri dei egitera; eta neuk diñotzut ez dala utsik biurtuko, orrela izatekotan aundi-aundia bai litzateke aren sumiña.

236 Onela esanaz, pilotarren urirantza biurtu ebazan zaldi zurda ederdunak, eta laster egoan bere etxean. Bitartean, Telemako'k bere lagunai aginduak emoten ziarduan, itzok esanez:

240 Telemako.—Jarri, lagunok, euren lekuetan ontzi baltzeko tresnak, eta ontziratu gaitezan geure ibillaldia asteko.

243 Onan mintzatu yaken; eta areik entzun eta agindua beteteko zoli agertu ziran; beingoan ontzian sarturik, tostetan lekua artu eben.

246 Onako arazoetan arduratua ebillen Telemako, ziñak egiten zitun, baita opariak eskiñi be Atene'ren omenez ontzia-

ren txopa ondoan; eta ontan, kanpotar bat agertu yakon aurrean Argos'tik igesi etorrena, an bait eban gizon bat erail, eta aztrua zan, Helanpo'ren leiñukoa. Azkeneko au lenago ardi-azle ederra dan Pilos'en bizi izan zan, eta an oso aberatsa izan zan bertako bizilagunen artean, egoitz bikain-bikain baten jabe zalarik; baiña gero beste lurralde batera aldatu zan, bere aberritik eta bizidunetan argiena zan Neleu biotz-zabalagandik igeska; onek indarrez euki eutsozan gauza asko ta aberatsak urte bete osoan. Urte guzti orretan Melanpo kate gogorrez lotuta egon zan Filako'ren jauregian, oiñaze aunditan nunbait, Neleu'ren alabea jaristeko, jainkosa batek, Erinis iguingarriak egin-azo eutson oben astunagitik. Eriotzatik azkenez onik urten zan, Filake'ren bei orroalariak Pilos'era eroan zitun, egintza gaizto agaitik Neleu jainko-antzekoa zigor-azi ta, anaientzat emaztea bere etxera eroan ondoren, beste erri batera, zaldi ederrak azten dituan Argos'era joan zan, eta, aduak ebatzita eukon lez, ementxe bizi izan zan argibotar askoren nausi izanik. An artu eban emaztea, etxalde bikaiña antolatu ta seme saiatu bi, Antifate ta Manti, sortu zituan. Antifate'k Oikleu biotz-zabala sortu eban, eta onek Anfiarao, gudariak sustatu oi ebazana; au, bai babeskia daroan Zeus'ek eta bai Apolo'k biotz guztiz maite izan eben; zartzarora, baiña, etzan eldu, Tebas'en il bait zan bere emazteak artu ebazan esku-erakutsiakaitik. Aren semeak Alkmeon eta Anfiloko izan ziran. Manti'k, bere aldetik, Polifides eta Klito sortu zitun: Egu-antzak, urrezko aulkidunak, au, ederra zalako, beragaz eroan eban, illezkorrakin bizi izan zedin; eta Polifides biotz-bera Apolo'k, Anfiarao il zanean, gizarteko aztruetatik ospetsuena egin eban. Baiña, Polifides bere aitaren aurka sumindu zalako, Hepiresia'ra alde-egiñik, an egoala, goitiko erantzunak emon oi eutsezan gizaki ilkor guztiai.

280 Onen seme bat zan, Teoklimeno eritxona, Telemako'ren aurrean garai artan aurkeztu zana. Otoizka ta ixurketak eskintzen aurkitu eban ontzi baltzaren ondoan; eta, mintzaturik, itz ariñok ebagi eutsozan:

284 **Teoklimeno.**—O adiskide! Opariak egiten toki ontan aurkitzen zaitudan ezkerro, esaidazu, arren, opariokarren, jainkoarren eta zeure ta jarrai doakizuzan lagunon buruakaitik, itandu neutzun guztiaren egia, ezertxo be ixildu barik; Nor zaitut eta nundik zatoz ona? Nun datzaz zure uria ta zure gurasoak?

290 Telemako zurrak erantzun:

291 Telemako.—Guzti onen barri emongo dautzut, oi arrotz!, zeatz eta meatz. Sendiz Itaka'koa nozu, ta Odis izan zan nire aita, oro ames izan ez baldin ba'yat; baiña ak onez-kero egiña dau egitekoa, ta errukarriro egiña izan be. Auxegaitik etorri nintzan neure lagunakaz eta ontzi baltzean, neure aitarekiko albisteren bat lortzen ba'neban, aren urrunmiñak dagoneko larri gaukaz eta.

298 Teoklimeno, jainko baten antzekoak, esan eutson orduan:

299 Teoklimeno.—Neuk be, neure leiñuko gizaki azkar bati eriotza emon neutsolako, laga neban neure aberria; illaren anaiak eta lagunak asko dira zaldi ederrez ugaria dan Argos'en, eta aginpide aundia dabe akeutarren artean; eta orain areikandik igeska nabil, erioa ta Balbe baltza alde bat itxi nairik, nire adurra gizonen artean arat-onat ibiltea da-ta. Ar nagizu, alan be, zeure ontzian, igeska etorri naitzu-ta mesede billa: il ez nagien be, atzetik dabilkidazala-ta nagoan ezkerero.

307 Telemako zurrak erantzun:

308 Telemako.—Ontziratzea nai dozu-ta, etzaitut uxatuko neure ontzi ondo einkatutik. Zatoz jarraika, eta txeratsu artuko zaitugu an, al dogunik ondoen.

312 Au esanik, borontzeko lantzea, ontzi makurreko ol-tzan luze itxia artu eutson; ontzi kresal zearkalarira igon, txopan jarri ta bere ondoan leku egin eutsan Teoklimeno'ri. Beingoan askatu ebezan lokarriak. Telemako'k, lagunak aolkatuz, bertan soka jarteko agindu eutsen, eta danak arduratsu bete eben ak esana. Izaizko masta jaso eben, zearkako latagan sartu, sokakaz lotu ta jarraian edatua geratu zan oial zuria ede ondo biurriakaz. Atene, ontz-begidunak, bafada oldartsuz putz egian aize-giro ederra bialdu eutsen, ontziak alik eta lasterren egiñik, bizkor zearkatu egian itxas-ur gazitua. Orrelaxe igaro ziran Krunos eta Kalkis, uiol aundikoaren aurretik.

325 Eguzkia sartu zan, eta illunpeak artu ebezan bide guz-tiak. Ontzia, Zeus'en aize onak eraginda, Feas'era urreratu ta epeutarrak nausi diran jainkozko Elide'tik igaro ziran. Andik, oster, Telemako'k Zorrotzak ugarteetaruntz jarri eban branka, eriotzatik askatuko ete zan edo-ta atxillo jausiko ete zan bildur aundiaz.

331 Odis'ek eta txarrizain jainkotiak, bitartean, apari-legea egiten eben bordan, eta eurakaz batean beste gizonak. Eta jan-edanez gose-zirria ondu ebenean, Odis —txarrizaiñak oindiño be bertan, okulluan geratzeko aginduaz, txera ta arduraz artzen ebala, edo-ta urira joan zeitela, naiago ebala, jakin nairik— onela mintzatu yaken.

338 Odis.—Entzun eidazue, Eumeo ta enparau lagunok! Egunduaz bat, urira joan nai dot eskean, eta ez naiatzue astun izan gura, ez zuri eta ez zure adiskideai be. Zakidaz onulari tre-be ta eroango nauan bide-erakusle erne bat, emon eidazu; errian zear ibilliko naiatzu alderrai, bearrak joa, bateren batek ba'da-mostaz ardao-txol bat eta ogi-kuzkur bat. Odis jainkotiaren jauregira joanik, barriak eroan al izango deutsedaz Penelope zurri ta senargei buru-arroakaz topoz-egin, jaten emongo ba'leuste be, konta-ezin alako jan-edari meta euren mende daukie-ta. Nik aginduko leuskiden guztia egingo neuskioe. Gauza bat esan bear dautzut, eta zuk entzun eidazu, adi-adi: Hermes mezulariari esker, gizasemeen lanai ospe ta izena beronek bait damotse, iñundiko beste ilkorrik ez litzake nigaz morroiketean leiatuko, naiz sua egiteko egurra eraz pillatzean, naiz ebateko zimel dagoanean, aragia zeetu naiz erreteko, edo-ta ardaoa edontzietan ixuritzeko, onetxek bait dira menpekoak goikoai egin oi dautsezan zerbitzuak.

356 Eta zuk, larriak joa, onela itz-egin zeuntson, Eumeo txarrizain orrek:

358 Eumeo.—Ai, arrotz! Zelan ostatu emon zeutsan goan olako oldozkunari? An galdu nai dozu bear bada zeure burua, senargeien aldra artetik igaro naiko dozunean, arein urtenkeria ta buru-eritxia burdiñezko zeruraiño eltzen dira-ta. Arein morroiak ez dira zu lakoak, beti dabez ba zerbitzari gazte jake ta soingaiñekoz aberats jantzitakoak, arpegiera eder ta adats dizditsua dabenak; eta maiak ogiz, eragiz ta ardaoz sortaturik dagoz. Egon zaite geugaz, zu emen egonaz ez da iñor pirrituko ta: ez ni, ez nire lagunetatik iñortxu be. Eta Odis'en seme laztana datorkenean, alkondarea ta soingaiñekoa emongo dautzudaz jantzi zaitez, eta berak eroango zaitu zure biotzak eta barruak nai dauan lekura.

370 Odis eroapentsu jainkotiak erantzun:

371 Odis.—Ai ba'ziña, Eumeo, zuretzat baizen kutun Zeus aitarentzat be; zuk jarten dautsazu, ba, azkena nire ibillal-

di neketsu ta errukarriari! Gizasemeentzat ez dago arat-onat ibiltea baiño txarragorik: sabel itsarren berein neke-min igaro oi dabez gizaseme ilkorrak, alderrai ibilteak, ezbearrak eta neke-miñak astuntzen dauazanean batez be. Baiña orain, emen euki nai nozun ezkerro, aren itzulia itxaron dagidala agindurik, ea, Odis'jainkoatiaren ama ta andik alde-egitean zartzaroaren atarian itxi neban bere aita bizi diran oraindik eta eguzkiaren erraiñuz atsegin oi diran, edo-a il diran eta Hade'ren egoitzera joanak ditudan.

382 Txarrizaiñak, artzaiñen nausiak, orduan esan eutsan:

384 Eumeo.—Guzti orretzaz, o arrotz!, jakitun jarri nai zaitut, gauzea dan lez, zeatz eta meatz esanik. Laerte bizi da oindiño ta bere egoitzean otoizka diardu Zeus'i eten barik, ari-mea soin-ataletatik askatu dakion; bere semearen urrintzearren eta bere emazte legezko ta zurraren eriotzeagaitik naigabe izugarriz bizi da, onek bada, emaztearen eriotzeak batez be, tristura baltzetan ipiñi eban, zartzaroa be aurreraturik. Ak erio negargarria izan eban, bere seme aintzatsuak emon oi eutsan samintasunarren; ez bei iñortxo be era aretan il, eskualde onetan bizirik, nire laguna danik edo-ta atakotzat naukanik. Bizi zalarik, naiz-ta larriak azpiratua, nik gauza asko itandu oi neutसान, baita sarri onua eskatu be, berak azi nindun ba azkenean ekarri eban bere alaba argi, besana luzedun Ktimene'rekin batera: alkarregaz azi gintzazan, eta ni ez nintzan izan bere alaba baiño gitxiagotan eukia. Ezkont-adiñera biok eldu gañanean, Same'kin ezkondu eben Ktimene, ortaz amaikatxo doe eder arturik; niri, barriz, ark emon eustazan esku bat eta alkon-dara bat, jantzi oso ederrak, baita oiñetakoak be emon eustazan, landara bialdu nindun, eta geroztik geiago maite izan nindun bere biotzean. Orain aren babesak uts-emoten daust, jainkotasun zoriontsuak bide onez daroe daukadan arloa, bertotik jan eta edaten bait dot, eta gaur eskeko agurgarriai eskupekoa emoteko lain be ba-nozu. Dagokidan unean, alan be, eziña yat neure ugazabanderen itz gozoak entzutea, ezta no'gandik esku-erakutsi ta bezuzak artzea be ez yat errez, gizaki buru-arro orreikaz sartu zan ba zoritxarra be jauregian; eta, alan be, otseiñak euren ugazabandregaz itz-egiteko eretia dabe, gai ta auzi bakotxari buruz ari itaunak eratu, jan eta edan, eta zerbitzarien barrua poztazi oi daben esku-erakutsi areitatik banaka batzuk, landara eroateko eretia be bai.

413 Odis asmotsuak jardetsi:

414 Odis.—O jainkuok! Zelan, Eumeo txarrizain!, aur oraindik, ainbat arat-onat erabilli zendun, zeure sorterririk eta aita-amengandik urrin! Baiña, ea, esaidazu, egiazki esan be, zure gurasoak bizi ziran txaide zabalduen uria suntsitua izan zanentz; edo-ta, zu bakarrik geraturik zeure ardi ta idien ondoan, gizaki etsaiak eskua ezarri ta ona ekarri ete zinduen, salneurri bikaiña emon eutsen gizaki onen etxean saltzeko, bear bada.

423 Txarrizainak, orduan, artzaiñen nausiak:

426 Eumeo.—Arrotz! Onetzaz itauna dagistazun ezker, entzun naizu ixillik, eta poz zaite, jarririk eta ardaoa edanez. Azken bakoak dituzu gauak, lo egiteko ta baita edeskiak entzunaz poza artzeko be astia izan daroagu, eta zuri ez dago kizu ordua baiño len ogera joatea, larregi lo egitea kaltegarri yatzu-ta. Enparauotatik, oster, biotzak eta barruak orrela diñotsenak, urten eta bioaz lotara; eta biar, egunduaz batera, gosaria artu ta bioa bakotxa bere jaunaren txarriakin. Gu, bordan, jan-edanez alai gaitazan geure ezbear baltzen gomutea barrizatuz; atsegiña aurkitu oi dau, ba, asko be asko jasan ez alderrai luzaroan ibilli izan danak, igarotako lan-nekeen oroitzapena egiñik. Erantzungo dautzut, beraz, itandu ta galdetuten daustazunari buruz.

439 «Siria deritxon (entzuna dozu ausaz) ugartedi bat dago, Ortigia'tik laster, eguzkiak bere itzulia egin daroan lekuan: ez jentez betea, baiña bai emokorra ta idiz ta ardiz, ardaoz ta garitzaz ondo aberatsa. Errialde atan ez da iñoiz gosarik ezagutzen, ezta bizi diranai gizaki ilkorrak jasan oi dabezan lako gaixo ta min gogaikarririk etorri be: urian belaualdi bateko gizasemeak zartzen diranean, zidarrezko uztaia daroan Apolo ta Artemis aurkeztu oi dira bertan, gezi leunez erailazten dabez. Eskualde osoa banandu daben uri bi dagoz ugartean, eta bietan nire aita, Ktesi Ormenida, illezkorren kideko, izan zan errege.

450 «Ara eldu ziran beiñola feniziarrek, gizaki trebeak itxasoan, baiña maltzurak, euren ontzi baltzean konta-ezin ala bitxi ta edergaillu ekarrezala. Nire aitaren etxean ordun feniziar emakume bat bizi zan, eder, garai ta esku-lan bikaiñetan ernea; eta feniziar iruzurtiak limurtu euskuan. Erropa-garbi-

tzen aurkitu eban bat, beragaz alkartu zan, ontzi makurraren ondoan, maitasunez eta aragiz: onek barriz errazoia nastu dagitse emakume makalai, langilleak izanda be. Gero nor zan eta nundik etorri zan itandu eutson; eta emakumeak, nire aitaren etxe garaia beingoan izentaturik, onela erantzun:

461 «Emakumeak.—Pozik nozu Sidon'en, borontzez ugari danean, jaio nintzalako, eta Aribante aundikiaren alaba naz. Bein landatik nentorrela tafiar itxas-lapur batzuk ostu ninduen, eta, ona ekarriaz, egoitz ontako ugazabari salduazo ninduen salneurri polit baten truke.

466 «Onegaz ixilka batu zan gizonak esan eutson bertik.

468 «Feniziarra.—Biur nai zeunke gugaz zeure aberrira, zeure gurasoen etxe garbala ta eurak be ikusteko? Oraindik bizi dira, ba, aberats entzute aundiarekin.

471 «Emakumeak itzokaz erantzun eutsen:

472 «Emakumea.—Orrela eginga neuke zuok, itxastarrok, gogoz ta ziñez ni neure sorterrira onik eta osasuntsu eroateko. beartuko ba'ziñie.

475 «Olan mintzatu zan; eta danak, agintzen eutsenez, zin-egin eben. Eta au egin ebenekoxe, emakumeak barriro be itz-egin eta esan eutsen:

478 «Emakumea.—Ixillik orain, eta zuotariko iñork be ez beist itzik egin ni kalean naiz iturrian aurkitzean: bateren batek joan eta zarrari, an bere egoitzean, esan ez dagion; eta onek, aier eta gogoanbeartsu jarririk, ni kate gogorrez lotu-azo ta zuok zelan galdu asmatu ez dagian. Sar ondo ebatzi-takoa zeuon buruetan eta eros alik ariñen osterarako bear doguzan ornidurak. Eta ontzia jan-edariz bete dozuenekeoxe, betor norbait jauregira niri iragarri dagistan; eta neure esku-mende daukakedan urrez guztia dakarketzu. Onezaz gaiñera, beste ordain-sari bat be emon nai neuskizue bide-zerga lez: etxean jaun aundiki onen seme bat zaintzen dot, oso argia da ta jau-regitik kanpo be neugaz ibilli oi da; zeuen ontzira ekarriko dautzuet, eta edozein atzerritan saldu diru-kopuru aundia egingo dautzue.

492 «Onela mintzatu ostean, jauregi bikaiñeratu zan. Feniziarrak urte bete osoan geratu ziran gugaz, ontzi makurre-rako jan-edari asko ta asko erosiaz; eta, ondo zamatua ta abia-

zori aurkitu zanean, berezi bat bialdu eban emakumeari esateko. Nire aitaren etxean aurkeztu zan gizaseme zur-sotil bat, urrezko lepo-uztai anbarrez bitxiztatua ekarrena; eta, neska-meak eta nire ama agurgarriak eskuetan artu, euren begi bialkaz ondo ikuskatu ta zegan erosiko leuskioen be esaten eutsoen bitartean, maltzur arek, emakumeari kiñu ixilkorra egiñik, eta, nire aitaren etxea sarritzen eben eta orduan erribatzarrean jartera joandako bazkarldarren txolak eta maiak atartean aurkiturik, iru txol be eroan zitun kolkoan gorderik; eta ni aren atzetik niñoiari soilki ta erabat. Sartzen egoan eguzkia ta illunpeak bidez jabetzen, gu, oinkada bizkorrez, fenizitarren ontzi azkarra aurkitzen zan kai ospetsura eldu giñanean. Igo-teko agindu euskuen, ta, danak ontziratutakoan, itxas-bideari ekin geutson ur-zelaiari zear, Zeus'ek bialdutako aize-arnasa onak lagunduta. Geratu barik ibilli giñan sei egun eta sei gabaz; baiña, Zeus Kronion'ek zaspigarren eguna ekarri euskunean, geziak tiraka alaitu oi dan Artemis'ek, emakumea zauritu eban, eta au zaratatsu jausi zan ontziondarrean, kalasantza bailitzan. Itxasora bota eben, itxas-otso ta arraiñen janari izan zedin; eta ni an geratu nintzan biotz-larritan. Aizeak eta uñiak Itaka'ra ekarri ebezan, eta emen Laerte'k erosi nindun ni bere ondasunez. Olantxe ikusi eben nire begiak lurralde au:

521 Odis, Zeus'en leiñukoak, itzokaz erantzun eutson:

523 Odis.—Eumeo! Barru-barrutik samur-azo daustazu biotza, ikusi zenduzan gatzak orren zeazki edestuaz. Baiña Zeus'ek txarraren ondoan ona jarri dautzu, gorriak ikusita gero be, jaten eta edaten arduraz emoten dautzun gizaseme onbera baten egoitzera eldu zarealako, eta bizitza ona daroazulako; nik, barriz, onaiño eldu al izan dot bakar-bakarrik, uri askotan zear ibilli ondorean.

531 Olan zan arein alkarizketa. Lotaratu ziran gero, baiña une laburrerako; beingoan agertu zan, ba, aurki ederdun Egu-antza.

534 Telemako'ren lagunak, ontzia lur-ondora zanean, oialak batu, masta bertatik eratxi ta ontzia, arraun-oldez, ditxorra eroan eben. Aingurak bota ta lokiak estutu ebezan; ondoren, ondartzaratu, ta bazkaria atondu eben, ardao baltza nastaurik. Eta jan-edanez ondo ase ziranean, Telemako zurra asi yaken:

541 **Telemako.**—Eroan orain ontzi baltza urira; ni bada landara ta artzaiñakana noake: eta arrats-beran, neure lurrak ikuskatutakoan, urira jatsiko naitzue. Eta biar emongo dautzuet, ostera onen saritzat, okela ta ardao gozozko jan-edate eder bat.

546 Orduan esan eutson Teoklimeno'k, jainko baten entzekoak:

549 **Teoklimeno.**—Eta ni, seme maite, nora noake? Itaka latzean agintzen daben aundikietatik, zeñien etxera? Zure amaren etxera, zure egotegira, zuzendu bearko naz bear bada?

551 **Telemako** zurrak erantzun:

552 **Telemako.**—Beste egoera baten neure etxera bialduko zindukedaz, an ez bait da ezer palta arrotzari ostatua emoteko; baiña gaur-egunez zuretzat ez da egokiena, ni ez nozu an eukiko, ta nire amak be, etzaitu ikusi al izango; jauregian ez da ba sarri agertzen senargaien aurrean, goiko egoitz baten bizi da-ta, guztiz baztertua, miesa bat eundu ta eundu. Baiña, alan be, ona gizaseme bat, eta aretxen etxera joan zeintekez: Eurimako, Palibo zurraren seme argia, itakarrak goitartzat daukiena, auxe dozu, ba, askotaz, guztietan onena ta nire amagaz ezkondu gura dau, Odis'ek euki eban errege gurentasuna be euki dagian. Baiña eguratsetan bizi dan Zeus Olinpoarrak, daki, ta ondo jakin be, senargaiantzat eztegu-aurretik egun zori-galduko bat etorriko ete dan.

565 Itzok amaituaz batera, miru batek, Apolo'ren mezulari azkarrak, egaz egin eban goi-aldean, eskumarantza; onek, erpa artean eukan uso bat kapusten eban, lumak ontzi ta Telemako'ren bitartean lurrean jausten itxirik. Teoklimeno'k orduan oni dei-egin, lagunekandik banazean, eskutik oratu ta esan eutson:

571 **Teoklimeno.**—Telemako! Egaztiak zure eskumara egaz egin dau, eta jainko batek agindu bage; bekoz beko soegiñik, bada, aztia dala oartu naitzue. Zurea baiño erregeago dan leiñurik Itaka'ko urian ez dago, eta zeuk aginduko dozu an betikoz.

576 **Telemako** zurrak jardetsi:

577 **Telemako.**—Beteko balitz, arrotz!, diñostazuna; orduan bai, laster ezagutuko zeunke nik dautzudan maitasuna,

zugaz aurkituko litzakenak bere burua zoriontsutzat leukaken
aíña bezua ta esku-erakutsi egingo neuskizuz eta.

581 Au esan eban; eta onela mintzatu yakon ondoren
bere adiskide zintzo Pireo'ri:

582 Telemako.—Pireo Klitida! Pilos'era jarraitu eusten
lagunetatik, beste gauzetan, esanekoena izan zaiatazan orrek,
eroaizu orain nire arrotza zeure etxera, ar egizu txeratsu ta
maitekor, eta euki egizu zeurean deduz ni etorri arte.

586 Lantzaz aundi zan Pireo'k jardetsi:

587 Pireo.—Telemako! Emen, askotxo luzatuko ba'ziña
be, neuk izango dot bere ardurea ta arrotz-maitasunak eska-
tzen dauanetik ezek ez dautso utsik emongo.

590 Orrela itz-egindakoa, ontzira igonik, ontziratu eite-
zala agindu eutsen lagunai, eta askatzeko lokiak. Oneik bein-
goan ontziratu ziran, sailka euren tostetan jezarririk.

594 Telemako'k bere abarka dizditsuak jantzi ebazan,
eta ontziaren oltza gaiñetik lantza sendo borontzezko erpin-
duna artu, mariñelak lokiak askatzen ebiltzan bitartean. On-
oren, zapiak zabal, urirantza itxas-egin eban, Telemako'k, Odis
jainkotiaren seme maiteak agindu ebanez. Eta bera, oin-azkar,
konta-ezin ala txarri eukazan bordarantza joan zan; onein on-
doan emon oi eban gaba txarrizaiñak, bere jaunak ain maite
ebazanak.

XVI KANTUA

Telemako'k Odis ezagutzen dau

Eguantzaren argia urratu zaneke, Odis'ek eta txarrizain jainkotiak txabolan sua egin eta gosaria atondu eben, taldeetan zatituriko txarriakaz joan ziran zaintzaileai agur esan ondoren. Telemako bordara eldu zanean, txakur zaunkalariak losingaka asi yakozan, euretatik batek be zaunkarik egiteka. Odis oartu zan txakurrak buztanari eragitsela, oin-otsak somatu zitun, eta bertatik esan eutsozan Eumeo'ri itz arifio:

9 Odis.—Eumeo! Ezbai barik zure lagunen bat edo-ta ezagunen bat yatorizu, txakurrak bada, zaunka egin bearrean, buztanari zirkin dagitse, ta oin-otsak dantzudaz.

12 Itzok oguzi-ala, bere seme kutuna ate-aurrean gelditu zan. Zurturik jagi zan txarrizaiña, ardao baltza nastuten ari zan katilluak jausi yakozan eskuetatik, eta bere jaunari bidera urtenaz, buruan, begi ederretan eta esku bietan mun-egin eutson, begiak malko ugaritan ezko ebazala. Aita maitekorrak, adibidez, amar urtez urriñetatik ibilli ondoren, etxera biurtu ta zartzaroan sortu eban seme bakarra leiatsu besarkatu oi dauan lez, txarrizain jainkotiak be orrelaxe estutzen eban Telemako jainko-antzekoa, eta mosukatzen gaztea eriotzatic askatua izan bailitzan. Eta, zotinka, itzok esaten eutsozan:

24 Eumeo.—Itzuli zara, Telemako, ene argi gozo! Uste neban ez zindudazala geiago ikusiko, ontzian Pilos' era joan ziñanetik. Baiña, tira, erdu barrura, seme laztan, zu ikusiaz poztu naiten, beste lurraldeetatik eldu-barri neure bordan zagozan ezkeru. Sarri etzara etorri oi ba landak eta artzaiñiak ikusten, geienik urian gelditzen zara-ta: atsegin bai yatzu senargei gaiztoen saldoan begiak jarrea!

32 Telemako zurrak jardetsi:

33 Telemako.—Gogo dozunez egingo da, aitita, zeugaitik etorri naz-eta; zeu neure begiakaz ikustearren, eta nire ama

oindiño jauregian dagoan, edo-ta aundiki areitatik bateren bat ezkondu dan beragaz, eta Odis'en ogea, bertan nor etzun ez dagoalako, amaraunak artuta ete daukien; au danau jakin gurarik etorri niaitzu.

38 Orduan txarrizaiñak, zaintzailleen buru zanak:

40 **Eumeo.**—Zure amak jauregian jarraitzen dau, guztiz naigabetua, eta gau-egunak itun be itun igaro oi ditu, etenbako negarretan.

43 Onela mintzatu ondoren, borontzezko lantzea artu eutson; eta Telemako arrizko atari zear sartu zan. Bere aita Odis'ek jarlekua itxi nai izan eutson eldu zanari, baiña itzokaz galazo eutson Telemako'k:

47 **Telemako.**—Jar zaite, arrotz; aurkituko dogu jarlekurik gure txabolaldeko beste toki batean; ez dago urrin be berau gertau bear dauan gizakia.

50 Onan esan eutson; eta gizurena jarri egin zan osterabe. Telemako'rentzat, txarrizaiñak adar berdeak zabaldu ebazan ur-gaiñean, gero narru bategaz estaldurik eurak; ementxe egokitu zan Odis'en seme kutuna. Txarrizaiñak ondoren bezperako bazkaritan gelditu ziran aragi erre azpillak ekarri eutsezan aurrera; otzaratxoetan ogia arduraz pillotu, arrizko txol baten ezti baizen ardao gozoa ixuri, ta Odis jainkotiari aurrez-aurre jzarri yakon. Ziran guztiak eskua jarri eben aurrean eukezan janarietan. Eta jan-edatez ase ziranean, Telemako'k onela itz-egin eutson txarrizain jainkotiari:

61 **Telemako.**—Aitita! Nundik etorri yatzu arrotz ori? Zelan ekarri eben itxas-gizonak Itaka'ra? Nortzuk dira? Igeri ez dot uste ba etorriko zanik.

65 Eta zuk, Eumeo txarrizain, onela erantzun zeuntson:

66 **Eumeo.**—O seme! Guzti ortaz egia esatera noakizu. Jatorriz Kreta nasaikoa ei da, eta arat-onat ibilli dala diño ilkorren uri ta erri asko ikusiz, goitar batek orrela erabagi ebalako. Oraintxe eldu da nire ordokira, testropotar batzuen ontzitik igeska, ta zeure ardurapean jarten dot: egin nai dozuna beronegaz, zure eskale izatea omen aunditzat dauka-ta.

73 Telemako zurrak erantzun:

74 **Telemako.**—Eumeo! Egitan, tamalgarri yat diñozuna entzutea. Zelan artuko ete dot neure etxean arrotz au? Ni gaztea naz, eta ez dot uste onik neure eskuetan, berau iraintzera

letorkionari arpegi emoteko; eta nire amak gogo ezbaikoa dakar bere barruan neure alboan geratu ta, ezkontz-ogeari dautson begirunarren eta oztearen zer-esanagaitik, bere etxea zaindu ta jagon, ala jauregian leiatzen dauan akeutar onenagaz eta esku-erakutsi geien dagitsozanagaz ezkondu: onek darabilkigu zalantzaz. Baina, arrotz ori zeure egoitzera eldu dan ezker, soin-gaiñeko bat eta alkondara bat emongo dautsodaz, jantzi oso ederrak, baita ao biko ezpata bat eta oiñetarako pare bat abarka be, ta bere biotzak eta gogoak daroan lekurantza bialduko dot. Eta naiago ba'dozu, jagon egizu berau, ordokian eukirik; neuk bialduko dautzudaz, ba, mota guztitako jantziak eta jatekoak jan dagian eta zuri ta zure lagunai astun, kaltegarri izan ez dakitzuen. Ez dautsat itxiko, alan be, ara joaten, ain lotsabako ta gaiztoak diran senargeiakaz batzen, zirika samindu ez dagien eta ni bidenabar atsekabe aunditan jarri; gizon bakar batek, bada, sendoa izanik be, ez dau ezer jaristen ainbesteren aurka naspildurik, azken baten be naikoa altsua-goak dira-ta.

94 Jainkozko Odis eroapentsuak orduan esan eutson:

95 Odis.—O adiskide! Zuri erantzutea zuzenak eskatzen daustan ezker, biotza urratzen yat senargeiak jauregian, diñozuenez, zeure gogoaren aurka ta zareana zu izanik, asmetan dabiltzan birrikeriak dirala-ta, zuek daukazuezan kezka-ardurari buruz mintzatzen zuri entzunik. Esaidazu gogoz menderatzen zarean, ala bear bada erriak, jainkoren batek iragarriagaitik, begitan zaukazan, ala zeure anaiakaitik apika kexaz zagozan; onein laguntzaz, ba, edozein gizonen burruka dagi ustetsu, jagi-azotako liskarra aundia izan arren. Ai, ni ba'nintz, daukadan adoretz, zu baizen gazte ta Odis gurenaren seme izan edo-ta au berau bere izatean, ortik alderrai ibilli ondoren bere sorterrira datorrena (oraindik ba-da ba orrela jazoko danaren itxarokizuna): burua moztu daidala orduan, etsai batek, izurri eskerga ezpa-nintz guzti areintzat, Laerte'ren seme Odis'en jauregira zuzendurik. Eta, neu bakarrik nazalako, euren moltoz aurrean jausi bear ba'neu be, gurago neuke neure jauregian eriotzea artu egintza mazkarrok eten bage ikusi baiño: txarto arturiko arrotzak, neskame indarrez artuak egoitz ederretan, akiturik ardaoa; eta senargeiak jan eta jan bape lotsa barik, eta iñoiz beteko ez dan asmo bategaitik dana.

117 Telemako zurrak erantzun:

118 **Telemako.**—O arrotz! Gauzea dan lez, zeatz-meatz adierazo bear dautzut. Ez, ez nintzan gogaikarri egin, erriko oztea nire aurka aizatu zedin; ezta ez daukat ezer neure anaien aurka, onein laguntzaz ba edozein gizonek ustetsu burruka dagi, jagi-azotako liskarra aundia izanagaitik, Kronion'ek orrela nai izanaz nire jatorrikoak beti anai bakarrak izan dira-ta. Arzesi'k Laerte sortu eban, bere seme bakarra; onek ez eban sortu neure aita Odis besterik; eta Odis'ek, neu bakar-bakarrik sortu ondoren, jauregian itxi ninduan eta nire laguntza ta arnasaz ez eban atsegin askorik izan. Origaitik daukazuz gure egoitzean konta-ezin ala arerio. Ugarteetan, Duliki'n Zazinto oiantsuan agintzen daben aundikiak, eta Itaka latzean errege diranak, guztiak dabiltz nire amaren irrikaz, gure etxea ondatuta itxirik. Nire amak ez ditu ukatu oi ezkontza gogaikarriok, ezta ez daki gauza orrei amaia zelan emon; eta areik jan eta edan, nire etxaldea aiturik; ni be laster naroié zulora. Baiña jainkoen eskuetan dago auzia. Eta orain zu, aitita, zoaz ariñeketan eta esaiozu Penelope zurrari, ondo nagoala ta Pilos'era eldu nazala. Ni emen geratuko naz eta zu, agindua bete ondoren, biur zaitez ona luzatu barik; berari bakarrik adierazo gero ta akeutar enparauak ez dagiela ezeren susmorik izan; askotxo bait dira nire aurka gauza txarrak asmatzen diarduenak.

141 Eta zuk, Eumeo txarrizain orrek, onela erantzun zeuntson:

142 **Eumeo.**—Ulertxen dot, konturatzen naz, aitzen zaitunari agintzen dautsozu. Baiña, ea, mintza zaite ta esaidazu laiñoki bide batez joango ete nazan Laerte doakabeari be orren albistea emoten; onek, Odis urruti zalako atsekabe aundia izanik be, aren sololandak jagon eta aren etxe barruan jan eta edan oi eban otseñakaz, bere barruak eskatzen eutsonean; baiña orain, diñoenez, ontzian Pilos'era joan ziñan ezkeroz, ez dau ez jan ez edaten, oi bezela, ezta solo-landarik zaindu be; bestera, negarrez eta zinkulinka emon daroaz egunak eta gabak, eta aragi-azala igartuz doakio azurren biran.

152 **Telemako** zurrak jardetsi:

153 **Telemako.**—Tristea da, baiña itxi daigun, samingarri yakun arren; ilkorren ebatzira dana egingo ba'litzateke, ezer baiño len neure aitaren biurtzearen egunak dizdiz egiala autetsiko geunke. Biur zaitez zu barria emon baizen arin, eta

etzaitez ibilli ara ta ona solo-landetan aren billa; baiña esaiozu nire amari bial dagiala ixilka ta bizkor jaki-zain neskamea; eta onek eroango dautso zarrari orren albistea.

160 Esan eban, ta leiaz bialdu eban txarrizaiña; au, abarkak artu ta jantzitakoan, urira joan zan. Atene laster oartu zan, Eumeo txarrizaiña ba-joiala ordokitik; eta ona urreratu zan, emakume eder, garai ta esku-lan bikaiñetan aitua zan baten antza arturik. Borda aurrean geratu ta Odis'i agertazi yakon, Telemako'k ezertxo be oartu bage, jainkoak ez bai darentzat ikusgarri egiten; baiña Odis'ek ikusi eban, baita txakurrak be: oneik ez eben zaunkarik egin, ulu erostariak emonaz igeska joan ziran ordokiko beste alde batera. Atene'k kiñu egin eban bekanez; aitu eutson Odis'ek eta bordatik urten zan, barrunbeko arresiari bira emonik. Gelditu zan gero jainkosaren aurrean, eta Atene'k iñotsona enzton eban:

173 Atene.—Laerte'ren seme, Zeus'en leiñuko! Odis, amarruz jori! Mintza zaite zeure semearekin, eta ez egiozu ezer be ixilazi, senargeiai zelan eriotza ta Balbea emon asmatu ondoren, uri ospetsura joan zaitezen; ni ez naz ba luzaroan zuekandik urrin egongo, burrukarako gogo bizitan naukazue-ta.

179 Au esan eban Atene'k; eta, urrezko zigorñoaz ikuturik, bularra alkondara ta soingaiñeko garbi bategaz estaldu eutson, eta luzera ta gazte-kemena geitu eutsozan. Gizurenak bir-artu eban bere kolore baltzizka be, matrallak biribildu yakozan, bizarra be baltz illunago egiñaz. Onela, joan zan jainkosa, ta Odis bere txabolara. Zurturik ikusi eban bere seme maiteak; au bada, artegatu egin zan, gizaseme a jainkoren bat zalakoan edo, begiak be beste alderantza zorrozturik, eta itzok bota eutsozan:

188 Telemako.—O arrotz! Lengo aldean beste bat zaitut orain, zure jantziak aldatuak dira ta zure gorputza be ez dirudi len zeunkana. Iñundikan be zeru zabala daukien jaungoikoetariko bat zaitut. Onbera zakiguz, bada, oparigai atsegingarriak eta esku-lan bikaiñezko urre-bezuzak eskiñi daitzuguzan. Erruki zakiguz!

195 Odis jainkoti eroapentsuak erantzun:

196 Odis.—Ez nozu jainkoetarikoa. Zer dala-ta nasten nozu illezkorrakaz? Zure aita naz; ainbat negar egin dozu bera-gaitik, ainbat neke-min jasan, eta gizonakandik be ainbat zakarkeri eroan.

200 Au esanaz, bere semea laztandu eban; eta ordurartxe: eutsi-azo zituan negarmalkoak, matrail beera asi yakozan lurre-raiño ixurtzen. Baiña Telemako'k, oindiño ez bait ekian a bere aita zanik, barriz erantzun eutson itzokaz:

205 **Telemako.**—Zu etzara nire aita Odis, atzipetzen nauan jainko bat baiño, gero negarrari samiñago ekin dagiodan; ilkor batek ba ez leukez olako gauzak egingo bere adimenez jainko bat urreratu ta errez ta bere gogora gazte edo zar biurtuko ez ba'leu. Arestian zar ziñan eta zarpaillez jantzia zengozan; orain, oster, zeru zabalean bizi diran jainkoen antzekoa emoten dozu.

213 Odis asmotsuak erantzun:

214 **Odis.**—Telemako! Orren goitik miresterik ez yatzu egoki, ezta zure aita emen barnean daukazula-ta, larridura izaterik be; ez yatzu ba onezkero beste Odis'ik etorriko, ori neu nozu-ta, orain nakusazun lez, asko jasan eta or-emenka ibilliz, ogeigarren urtean bere asaben lurrera biurtzen dana. Ikusi dozuna Atene'ren lana da, burruketan agindu oi dauanarena; ak bada antz-aldatu oi nau bere gogara, al dau-ta; batzutan eskale antza emon oi daust eta beste batzutan soñia jantzi ederrez estaltzen dauan gazte batena. Erreza da zeru nasaian bizi diran jainkotasunentzat ilkor bat aintzaz bete naiz oro beztu.

226 Itzok esanez, jarri zan. Telemako'k besarkatu eban bere aita, zizpuru ta negar artean. Bi-biai etorri yaken negar gurea ta zaratatsu negar-egin eben, egaztiak —arranoak naiz erpa makurdun saiak—, baserritarrak, oraindik egaz egin ez daben kurnak kentzen dautsezanean egin oi daben baiño geiago: edu orretan, ixuri eben areik errukia emoteraiñoiko negar bizia. Intziri ta negarketari emonak itxiko zitun eguzkiak etzatzean, Telemako'k esan ez ba'leutso aitari bat-batean:

235 **Telemako.**—Zein ontzitan ekarri zaitue ona, Itaka'ra, aita maite, itxastarrak? Nortzuk dirala diño? Ez dot uste, ba, oiñez etorri zareanik.

238 Odis jainkoti eroapentsuak esan eutson orduan:

239 **Odis.**—Edestuko dautzut, seme, egi osoa. Feazitarrak ekarri ninduen, euren lurraldera eldu oi diran gizaki guztiak zuzentzeko oitura daben itxastar entzutedunak: lo nengoan bi-tartean ur-osin zear euren zapi-ontzian ekarri ta Itaka'n itxi ninduen, jainkoen naiez arpe baten aurkitzen diran ainbat be-

zuza bikain (borontze, urre ugari ta jantzi eunduak) neuri emon ostean. Eta ona etorri naz, Atene'k aolkatuta, geure etsaien eriotza apailatu dagigun. Baiña, tira, zenbatu ta esaidazu senargei bakotxa zelakoa dan, zenbat eta zelakoak diran jakiñik, neure barru akarkizun bagekoan ausnar dagidan gu biok naiko garean guztien aurka, edo-ta laguntza billa asi bear ete dogun.

252 Telemako zurrak jardetsi:

253 Telemako.—O aita! Nik beti entzuna dodanez, zu beti izan zara aipagarri esku-indarrez eta aolku zurrez; baiña aundia da esan dozuna ta arriturik naukazu, gizon bik soilki ezin bait dabe burrukarik egin gizuren asko ta indartsuen aurka. Senargeiak ez dira amabiko bat doi-doi, ezta bi bakarrik be, askoz geiago baiño, eta laster jakingo dozu kopurua. Duli-ki'tik berrogei ta amabi gazte autatu etorri ziran, sei morroi lagun dabezala; Same'koak dira beste ogei ta lau gizongei; Zazinto'tik dagoz ogei akeutar gazte; eta Itaka bertakoak, amabi, danak aundikiak; baita eurakaz dagoz Medonte ots-egillea, aedo jainkotiar bat eta morroi bi, aragi zatitzen maixu diranak. Barne dagozan guztien aurka ba'goaz, orain eldu zarean ezkerro, latz eta izugarrero ordainduko ete dozun bildur naz, arein geie-gikeriak zigor-azteko dakazun asmoa. Zuk, alan be, gogo emon al dana bada adore onez lagundu nai leuskigun aldezeren bat idoro ete daikigun.

270 Odis jaintoki eroapentsuak erantzun eutson:

271 Odis.—Gauza bat esango dautzut; ernai egon, eta entzuidazu. Oldoztu naikoa litzakiguzan Atene ta Zeus aita, ala beste aldekariren bat billatu bear ete dodan.

274 Telemako zurrak erantzun:

275 Telemako.—Goian, odeitan bizi diran arren, onak ditugu aitatzen daustazuzan aldekarriak; eurak dabe ba gizasemen eta jainko illezkorren gaiñetiko aginpidea.

278 Odis jainkoti eroapentsuak, barriz, onela:

279 Odis.—Ez dira luzaro egongo liskar gorritik baztertuak, Ares'en indar-indarrak senargei eta gure artean bere epaikari-arazoa beteten jauregian asi baizen laster. Zu orain, egunsentia agertuaz bat, zoaz etxera ta nastu zaitez senargei buru-arroakaz, eta ni geroago eroango nau txarrizaiñak urira, eskeko zar zarpailtsu baten irudia artuta. Jauregian irainduko ba'nindue, eroan onez bularrean daukazun biotzean nik portu txarrak

jasatea. Eta oiñetatik oratuta narras jauregitik jaurtiten nabela, edo-ta geziakaz zauritzen nabela, ikusi ba'dagizu, igaro ori be. Agindu egiezu bakar-bakarrik, solas gozoz ori be, amaitu daiezala euren zorakeriak; eurak, baiña, ez dautzue jaramonik egingo, egun doakabea eldu yake-ta. Beste zerbait be gorde bear dozu zeure biotzean: Atene jakintsuak goi-argitu baizen laster, ezaugarri bat egingo dautzut buruaz; zuk oartu-ala, jauregian dagozan guda-izkilluak artu ta jarri egizuz neure sapaí jasodun gelan, eta jarrai oraindik senargeiai itz gozo-leunez zipotza sartzen; izkillu orreik bage aurkitzean, nun diran zuri itandutzerakoan, zuk erantzun: «Ke artetik urrun eroan ditut, Odis'ek Troia'ra joatean itxitakoen antzik be ez daukie-ta; oso itxurgaturik dagoz, su biziak iritxi ditun aldetik batez be. Kronion'ek, gainera, beste errazoi indartsuago au be gogoan jarri eustan: zuok, mozkortuta, eztabaidaren bat sortu ba'zengie, batak bestea zaurituko leuke, ta orritsa ta ezkonbidea ezainduko zeunkiez; burdiñeak, bada, berez erakarri oi dau gizona». Guretzat ezpata bi, lantza bi ta idinarruzko ezkuta bi itxiko dozuz bakar-bakarrik; oneik eskuratuko doguz senargeiai erasotzean, eta oneik ondoren Palas Atene'k eta Zeus arduradunak itsutuko ditu. Ba-dot oindiño beste zerbait be biotzean gorde bear dozuna: egiazki nire seme ba'zaitut eta neure odoleko, ezpei iñortxok be entzun Odis barruan dagoanik, ezpei Laerte'k be jakin, ez txarrizaiñak, ez etxeakoak, ezta Penelope'k berak be; zeuk eta neuk, biok jakin bear dogu emakumeen eta morroien guganako gogoa zelakoa dan, olan konturatu gaitezán nortzuk maite gaituen eta nortzuk ez diran kezkatzen gutzaz, eta nortzuk zu, zareana izanik, aintzat artzen ez zaituen.

317 Erantzunik, onela mintzatu yakon seme argia:

318 **Telemako.**—O aita! Laster ezagutuko dozulakoan nago nire gogoa, ez bait da kemenik-eza nire barneari nausitua; alan be zuk asmotan dozuna ez deritxat egokiena yakunik, eta barrero ausnartzera daragitzut. Alperrik eta luzaro ibilliko zara, landetan zear joanaz, banan-banan aztertu gura ba'dozuz; eurak, jauregian nasai ta nare, gure ondasunak arro ta neurri barik irunsi daroezan bitartean. Nire eritxiz, emakumeetan zeintzuk diran dedu gitxi dagitzuenak, eta zeintzuk dagozan errurik bage, jakin bear zeunke; baiña nik neuk ez neunke joan nai saroirik saroi gizonak aztertzen, au geroagorako itxi baiño, eta au be

babeskia daroan Zeus'ek igorri ezaugarriren bat egi-egiaz ikusi baldin ba'dozu.

330 Onela ziarduen autuan. Anartean, Itaka'ra elduaz joian Telemako ta onen lagunak oro Pilos'tik ekazan ontzi egoki landua; oneik, kai sakonera eldu-ala, lur tinkora atera eben izontzi baltza, ta, otsein leial batzuk ontzi-tresnak eroiezala, eurak bezusa aintzagarriak ekarrezan Kliti'ren egoitzera. Ots-egille bat bialdu eben ondoren Odis'en etxera, Penelope zurrari barriak emoten: Telemako landatik zala, ta ontzia urirantza eroateko agindu ebalá, erregiña leiñargiak, biotz-ikutua, malko samurrez begiak busti ez egizan. Otsegilleak eta txarrizaiñak, albiste bardiña erregiñari eroaten joiazalarik, bidean topoz egin eben; eta errege jainkotiaren etxera elduaz batera, ots-egilleak onan oiú-egin eban neskameen erdian:

345 **Otsegillea.**—O erregiña! Eldu da Pilos'tik zure seme maitea.

347 Txarrizaiña Penelope'ri urreratu yakon, eta bere semeak esan egiola agintzen eban guztia iragarri eutsan; gero, agindua beterik, bere txarrietara biurtu zan, jauregia ta inguruak atzera itxirik.

351 Senargeiak, naigabez itsuturik, jauregia itxi eben, barrubeko arresi garaia igaro ta ate aurrean jazarri ziran. Eta Eurimako, Polibo'ren semea, aldarrika asi yaken:

355 **Eurimako.**—O adiskideak! Egitsari izugarria burutu dausku, arrosko, Telemako'k ibillaldi orregaz! Eta guk giñoan ez ebalá amaira eroango! Baiña, tira, bota daigun uretara ontzi baltzik onena, orni daigun arraunlariz, eta beioaz jo ta su arei datozela alik ariñen jauregira esaten.

360 Itz oneik ebagiaz bat, Anfinomo'k, bere lekutik burua itzuliaz, kai sakonean sarturik joian ontzia ikusi eban; bere itxasgizonak, oialak askatzen ari ziran, edo-ta eskuan eukezan arrau-nak. Eta irri-parre samurrez bere lagunai adierazo eutsen:

465 **Anfinomo.**—Ez daigun mandaturik igorri, kaian aurkitzen dira-ta; naiz jainko batek esan dautsolako, naiz ontzia igaroten ikusi arren, ez eben atzemon al izan.

368 Orrela mintzau zan. Guztiak jagi ta joan ziran itxasertzera, aida baten ontzi baltza lur tinkora atera ta morroi maratzak tresnak eroan zituen. Jarraian batzartokira zuzendu zi-

ran, danak batera; an ez eutsoen beste gizoni, ez gazte ez zaar, eurekin jezarten itxi. Eta Antinoo, Eupite'ren semeak, onela itzegin eutsen:

374 **Antinoo.**—O jainkoak! Jainkotasunak, zelan atera eben gaitzetik gizaki au! Egunez talaiariak jarrita egozan mendiguren aizetsuetan; eta, eguzkia sartu ondoren, iñoiz be ez genduan gaurik lur tinkoan igaro, oial-ontzian ur-zabaldiz joanik, bada, Eguantz jainkotia agertu arte, Telemko'ren itzulia jagon oi genduan, atxillo artu ta erailtzeko asmoz; bitartean, ostera, jainkotasunen batek bere etxera zuzendu eban. Baiña, asmatu daigun zerbait oraintxe bertan eriotz deitoragarria emon daikeogun: ausaz iges-egin ez daiskun; begitantzen yatanez, ba, a bizi daiño ez dira beteko gure asmoak, a bere aolku ta adimenez bait da nabari ta guk ez dogu erriaren ederra osotoro irabazi. Ea, Telemako'k akeutarrak batzartegian alkartu baiño len (eta ez dot uste ori egiteka lagako dauanik, bere asarre bizian jarraitu baiño, ta guztien erdian jagirik, guk bere aurka, lortu bage, eriotza izugarria matazatzen gabiltzala esango dautse; eta enparauak, ori entzunaz, ez dabez egintza txar oneik goretsiko, eta bear bada kalte egingo dauskue geure lurretik jaurtiaz, eta beste eskualde batera joan bearrean aurkitu), ari kanpoan, uritik urrun, edo-ta bidez datorrela, eriotza emoteko gertu gaitzezan; geugandu daiguzan aren ondasun eta sololandak, guztion artean egoki ta zuzen danez eurak banandurik; jauregia azkenez emon daiogun bere amari, ta onegaz ezkontzen danari, biena izan daiten. Eta esapide au eder ez ba'yatzue ta Telemako bizi daitela ta bere aitaren ondasunak osorik beretzat irautea nai baldin ba'dozue, gaur-gero, emen batzartuta gagozan guztiok, ez daioguzan eurrez jan aberastasun atsegingarriak; bestera, leia bei bakotxak bere etxetik Penelope ezkontz-sariz limurtuaz, eta artu bei onek senartzat esku-erakutsirik geien dagitsozana ta alanbearrak izentaturik datorrena.

406 Orrela mintzatu zan. Mundu guztia ixil ta mutu geratu zan; azkenik, Niso Aretiada erregearen seme argi Anfinomo'k itzegin eutsen; au garitan jori dan Duliki bedartsutik etorria, senargeien artean geien gaillentzen zan eta Penelope'ri be begikoen yakon, beronen itzak sentipen samurrez naasiak agertzen bai yakozan. Onek, ba, aldarrikatu eutsen, ondo guraz esanik:

413 **Anfinomo.**—O adiskideak! Nik ez neuke erail nai Telemako edu orretan, erregeen azia ondatzea gauza astuna da-

ta; nik neuk jainkotasunen naia aztertuko neuke lenengo. Zeus aundiaren erabagiak ori ba'liño, neronek ilgo neuke, ortan guztiok lagun zatorkidazela eskatuaz; baiña jainkoak urrundu ta alde-erazoko ba'ginduez asmo ortatik, neuk aixa emongo neuskizue xede orri uko egin eta etsi zaitezten.

420 Olan mintzatu zan Anfinomo, eta eder izan yaken danai. Jagi bertatik, eta Odis'enera joan ziran; ara eldurik, aurki ondo landuetan jarlekua artu eben.

424 Penelope zurrak orduan beste gauza bat erabagi eban: arro ta lotsabako ebiltzan senargeien aurrean bera agertu; Medonte otsegilleak esanda jakin eban, ba, jauregian ze asmotan ziarduen, bere semeari eriotza emon nairik, ain zuzen be. Giza-tegira zuzendu zan, bere mirabeak lagunduta. Emakumeetan jainkotia, senargeiak egozan lekura eldu zanean, ederki eregitako sapaiari eusten eutson abe aurrean gelditu zan, zapi bikaiñez estalduta matraillak eukazala, eta gogor artu eban Antinoo, onela esanik:

434 **Penelope.**—Antinoo, ausarkeriak joa, gaitz-asmatzaille! Itaka'n zure adiñekoen artean onuan eta ao ederrean nabari zareala diño, baiña etzara ez egiaz areik uste dabena. Zentzun bako! Zer dala-ta zabiltz Telemako'ri zelan bizia, ta alantearra, kendu asma ta asma, eta Zeus lekukotzat dauken eskaleari ez dautsezu jaramonik egiten? Ez da bidezko batak bestearen aurka gaitzak matazatzea. Ez ete dakizu zure aita, erriaren bildurrez, etorri zala ona igeska? Asarre bizitan egoan auaren aurka, gure alkartu tesprototarra kalte egitera, tafiar itxaslapur batzuen atzetik, joan zalako; eta bizia kendu nai izan eutsoen, eta biotza kendu, eta iruntsi aren ondasun ugari bikaiñak; baiña Odis'ek, alan be, asarrean eztitu ta galazo egin eutsen ori aurrera eroatea. Eta orain bere etxea jaten zagoz lotsagarriri, bere emaztearen atzetik zabiltz, aren semea il nai dozu, ta naigabe aunditan naukazu. Baiña benetan deskatzut: itxi eizu asmo ori, ta agindu eiezu enparauai be ori berori egin dagiela, arren.

452 Polibo'ren seme Eurimako'k erantzun eutson:

453 **Eurimako.**—Ikari'ren alaba! Penelope sotil! Azkor zaite, ta ez larritu gauza orreikaitik. Ez dago gizonik, ezta egongo be, ezta jaioko be, ni bizi nazala ta emen lurrean argia dakusalarik, zure seme Telemako'gan bere eskuak jarriko dauazanik. Esaten noana laster burutuko: olakoaren odol baltzizka neure lantza biran neukake. Odis'ek, uriak suntsitu oi zitunak,

sarri, bere belaur gain artzen nindula, aragi errea ipiñi eustan eskuan, eta ardao gorria edaten emon: Telemako begiko yat orixegaitik, beste gizaseme guztien artean, eta etzaite senar-geiengandik etorri leikeon eriotzaren bildur izan; jainkoak bidalia iges-eziña da-ta.

465 Onan itz-egin eutson bera naretu nairik; baiña arek be Telemako'ri bizia kendu gura eutson. Penelope, barriro be, goiko gela bikaiñeratu zan; eta an Odis, bere senar kutunarren, negar egin eban luzaro, Atene'k, ontz-begidunak, betazaletan lo gozoa ixuri eutson artean.

470 Arrats beran, txarrizain jainkotia Odis eta onen semearen albora biurtu zan, oneik urte beteko txarria il eta aparria apailatzen ziarduelarik. Atene urreratu yaken orduan eta, bere zaaroz Odis Laerte'ren semea ikuturik, zaar biurtu eban ostera be, soñña jantzi zarpaillez estaldurik: txarrizaiñak batez be, arpegiz arpegi ikusiaz, ezagutu ez egian, eta, izparra bere bularrean gorde bearrean, Penelope zurrari iragarten joan ez eiten.

479 Telemako mintzatu zan aurrenik, onela esanez:

481 **Telemako.**—Eldu zara, Eumeo jainkoti ori! Zer barri erritik? Bertan dagoz onezkero, zelatalditik etxeratuta, senargei buru-arroak ala zelatan daukadaz oindiño, neure etxera itzuli nadinaren zain?

485 Eta zuk, Eumeo txarrizain, onela jardetsi zeuntson:

486 **Eumeo.**—Ez nintzan kezkatu, olako gauzak ez jakiteko ez itanduteko, urian gaindi ibilli nintzan bitartean; izparra emon alaxe, bada, bizkor be bizkor ona biurtzea nai izan neban. Otsegille bategaz, zure lagunen mezulari maratzaz, buru egin neban bidean: onek itz-egin eutson lenengo zure amari. Beste zerbait be ba-dakit, neure begiokaz ikusi dodana. Itzultzean, uria baiño garaiago, Hermes'en muiñoan aurkitzen nintzala, oial-ontzi bat ikusi neban geure kaira jasten: eta gizon-aldra aundia etorren bertan, eta ezkutaz eta ao biko lantzaz beterik egoan. Eurak izango zirala uste neban, baiña ezin dai-
ket ziurtu.

497 Orrela emon eban aitzen. Irriparra loratu yakon ezipan ertzean Telemako zangar jainkotiari, ta bere aitagana biurtu ebazan begiak, txarrizaiñak ikusi ez egian zaioak emonaz.

500 Egitekoa amaitu ta otordua eraturik, jan-edan eben, eta inori ez yakon peitu egokion zatia. Eta jan-edan galea bete ebenean, oeratu ta lo-emoitza artu eben.

XVII KANTUA

Telemako Itaka'ra biurtzen

Goiz-alaba, larrosazko atzduna agiri baiño geiago, Telemako'k, Odis jainkotiaren seme maiteak, abarka ederrak bere oiñetara emonik, eskurako egoki etorkon lantza sendo bat artu ta, urirako gertu, onela itz-egin eutson bere txarrizaiñari:

6 Telemako.—Aitita! Urira noa, neure amak ikusi nadin; bere negar itsa, ba, ez dot uste itxiko dauanik, ezta bere antzi ta engaraka be, barrero ni ikusi artean. Zeuri agintzen dautzut, gaiñera, eroan daizula urira arrotz doakabea, bertan eskale jateko pizkat batu dagian, eta ondo deritxonak ogi-muskin bat emongo dautso, ta ardao txol bat; nik bada min dot biotzean eta ezin neinke neuregan artu gizaseme guztien ardurea. Eta arrotza sumin jarriko ba'litzakizu neurritz gaiñ, beretzat kaltegarri; niri atsegin yat egia esatea.

16 Odis zurrak jardetsi:

17 Odis.—Adiskide! Nik be iñok ez geldiazotea naiago dot; eskeko gaixo bati obeto datorkio, izan be, urian janaria eskatzea, eta ez landetan. Emongo daust gura dauanak. Dodan adiñari oar ezkerro, ez nago gaurtik abeltegian gelditzeko, ezta ugazaba bati agindu gauza guztietan esana egiteko be. Zoaz, ba; niri agindu dautsozun gizon orrek lagunduko daust, su-ondoan zerbait sustatu ta egun-beroa etorri baizen laster; nire jantziak egoera ain txarrean dagozan ezkerro, goizeko otzak bear bada eratsi ez nagian, uria urrin samar dagoala diñozue-ta.

27 Orrela mintzo zan. Urten zan Telemako saroitik, urratsbizzor eta senargeien aurkako gogoeta latzak barne iraulki. Jau-regi erosora eldu zanean, zutabe garai bati eutsola lantzea itxi ta barruragotu zan, arrizko ate-brindela igarorik.

32 Eurikle'k, jarleku ondo landuak narruz estaltzen ziar-duan bere iñudeak, ikusi eban lenengo, eta negar-malkotan bidera urten eutson. Era berean bere inguruan batu ziran Odis

eroapentsuaren mirabeak; danak besarkatu eben, buruan eta besaganetan mun egiñaz.

38 Penelope zurra, Artemis edo-ta urrezko Afrodita ziru-diana, urten zan bere egotegitik; eta, negar baten, bere seme kutuna besartean estuturik, burua ta begi arraiak mosutu eutso-zan; azkenez, intzirika, itz ariñok ebagirik:

42 Penelope.—Biurtu zara, Telemako, ene argi samur! Ixilka ta nik ez nairik, zeure aitaren barri billa, ontzian Pilos' era joan ziñanetik, ez neban uste geiago ikusiko zindudazanik. Baiña, tira, esaidazu ikusi izan dozuna.

46 Telemako zurrak egotzi:

47 Telemako.—Ene ama! Eriotz izugarritik onez urten nazan ezkerro, ez eidazu negar eragin, ezta ez eidazu neure gal-tzar barruko biotza be zauskadaz ipiñi; zoaz, ostera, mirabea-kaz etxeko gaindira, garbi zaitte, estal zeure soiña jantzi aratzez, eta zin-egizu jainko guztiai opagai beteak eskiñiko dautsezuzala, Zeus'i on ba'lekio asperraldiak bere betea izatea. Eta ni, or-duan, batzartokira elduko naz; ona biurkeran neugaz etorri zan eta jainkoen kideko lagunakaz bialdu nebanari dei egingo dau-tsot; Pireo'ri, bere egoitzera eroanik, arrera txeratsua egin on-doren, neu itzuli arte alik ondoen omendu egiala, eskatu neutson.

58 Onela mintzatu yakon; eta itzik etzan atera Penelope' ren ezpanetatik. Ikuzi zan au, estali eban soiña jantzi aratzetan, eta zin-egin jainko guztiai opagai beteak eskiñiko eutsezala, Zeus'i eder ba'lekion asperraldiak bere betea izatea.

63 Telemako, eskuan iguna, urten zan jauregitik, txakur oin-arin bi jarraika ebazala. Eta Atene'k jainkozko jasez jantzi bai eban, erri osoak, eldukeran, miretsita begiratzen eban. Ber-tatik urreratu yakozan senargei buru-arroak, itz eder jario, ta gaitz zantar iraulka; arein aldra aunditik alde egiñaz, baiña, bere aitaren aspaldiko lagun Mentor, Antifo ta Haliterses'en aldamenara joan zan jarten; oneik ainbat itaun egin eutsoezan. Urreratu zan lantzaz nabari zan Pireo be, urian zear arrotza batzartokira ekarrena; eta Telemako ez zan agandik urrin ge-ratu, bertatik ondoan jarri baiño. Pireo'k itz-egin eban aurre-nik, era onetan:

76 Pireo.—Telemako! Igor eizuz emakumak nire etxera, Menelau'k emon eutzuzan esku-erakutsiak bialdu dagitzudazan.

78 Telemako zurrak jardetsi:

79 **Telemako.**—Pireo! Ez dakigu oindiño zelan amaitu diran gauza oneik. Senargei arroputzak, jauregian ni azpikeriz il ondoren, nire aitaren ogasunak bananduko ba'lebez, gurago dot orreitako batek baiño zuk euki ta gozatzea esku-erakutsion obaria; eta nik lortuko ba'neu orrei erio ta Balbea emotea, orduan, neure pozaren betean, zuk be pozik ekarriko zeuskidaz neure egoitzera.

86 Orrela esanaz, bere etxera eroan eban arrotz doakabea. Jauregi erosora elduaz bat, aurki ta kataberetan itxi ebezan euren soin-gainekoak, garbitzeko asmoz ezkotegi dizditsu batzuetara zuzenean joanik. Eta mirabeak ikuzi ta orioz igurtzi ondoren arkondarak jantzi ta soin-gaiñeko uletsuak ipiñi eutsezanean, ikuztarritik urten eta aurkietan jesarri ziran. Mirabe batek ura emon eutsen eskuak garbitzeko, urrezko txarroan ekarri ta zidarrezko azpillean ixuriaz; gero mai eder bat jarri eutsen aurrean. Jaki-zaiñak ogia ekarri eutsen, jateko mordo aundiaz batera, gordeta eukonaz adiguri egiñik. Ama gazte biai bekoz beko jarri zan, gelako sapaiari eusten eutson zutabe ondoan; eta, aurki baten eratzana, gorutik ari me-meak ateraten asi zan. Gazteak aurrean eukezan janariai ekin eutsen. Eta jan-edan antzia bete ebenean, Penelope zurrak onela asi yaken autuan.

103 **Penelope.**—Telemako! Goiko etzangura noake, ain deitoragarri yatan oge aretan etzutera, Odis Atridatarrakaz Ilion'era joan zanetik beti nire malkoak laztandu dabenera nunbait; eta zuk ez daustazu oindiño esan nai izan, zeatz eta argiro, senargai arroak etxe ontara biurtu baiño len, zeure aitaren itzuliaz nun edo nun ezer entzun dozunik.

110 Telemako zurrak jardetsi:

111 **Telemako.**—Esango dautzut, ene ama, egi osoa. Pilos'era joan giñan, giza-artzain dan Nestor ikustera; onek bere jauregian artu ninduan, baita semea urriñetik ibilli ostean etxera yatorkon aitak legez arduraz ta oso maitati atotsi be. Berak eta bere seme aintzatsuak ni bai euki ninduela txera ta arretaz! Baiña lurreko gizaki bat berari be ez eutsola entzun Odis eroapentsuz ezer esaten, ez bizi ez illa zanik; eta Atere'u'ren seme Menelau, lantzaz ospetsu danagana bialdu ninduan, zaldi bizkorrak eta burdin gotor bat emonik. An ikusi neban argibar Helena, jainkoak ola naita, argibar eta teukrotarrak ainbat ne-

ke-min beragaitik ekarri ebezana. Burrukan azkar dan Mene-lau'k laster be laster itandu eustan, zek beartuta niñoian jainkozko Lakedemoni'ra; nik guztia edestu neutson zeatz eta meatz, eta berak orduan itzokaz erantzun eustan: «O jainkoak! Egi-egiaz, gizaki errotso baten oian etzun-azo nai dauste gizon ain koldar areik. Basauntz-emeak, esaterako, bere kuma jaiobarriak, errapekoak oindiño, leoi zagai baten ezkutuan itxi ta oian eta aran bedartsuetan zear larre billa doan antzera, Odis'ek be edu bardiñean emon bear dautse arei eriotza lotsagarria. Ai, agertuko ba'litz, o Zeus aita, Atene, Apol!, bere Lesbos ondo eragitakoan Filomelida'ren aurka, eztabaida baten, jagi eta aregaz burrukatu ta oldartsu, akeutar guztien pozerako, azpira eratsi ebanean lez; orduan lez agerturik, Odis senargeiakaz aurkituko ba'litz, laburra litzateke onein bizia ta ezteguak be oso mingots gertatuko. Baiña erreguz ta itaunka edesteko eskatzen daustazun orri buruz, ez neuke egitik aldendu gura, ezta zu ezegaz atzipetu be; eta itxasoetako zaar egizaleak esan eustazan gauzetatik ez dautzut batxo bat be ixilduko, ez gordeko». Adierazo eustanez, izaro baten ikusi eban, (Kalipso maitagarriaren jauregian, indarrez an bait dauko), naigabe latzez beterik, eta eziña dau bere asaben lurraldera eltzea, ez dauko ba izontzi arraundunik, ezta lagunik be itxas-bizkar zabalean barrena zuzendu dagianik. Olan mintzatu zan Atereu'ren seme Menelau, lantzaz ospetsu dana. Aginduak bete ondoren, etxerakoa artu neban, illezkorrak aize ona eskiñi eusten, eta orrela eldu naz naiko bizkor neure aberri laztanera.

150 Orrela esan eban; eta bera biotz-eragiñez oartu zan bular-barne. Teoklimeno'k orduan, jainko baten antzeko, onela esan eutsen:

153 Teoklimeno.—O Odis Laretida'ren emazte agurgarri! Arek ez daki argi ta garbi ezer, baiña entzun nire itzak, neuk emongo dautzut aurrez esan ziurra, ezertxo be ixildu barik. Beitez lenengo ziñaldari Zeus jainkoren artean eta gero ni eldu nazan Odisakats bakoaren sukalde ta mai arrotzale ta txeratsuak, gizurena dagoneko bere sorterrian aurkitzen da, jezarrita edo arat-onat dabillega; ba-dau ekintza gaizto orrein albiste, senargei guztien aurkako guda asmatzen daragoio. Telemako'ri esan neutsanez, zantzu au nabari izan yatan tosta askodun ontzitik.

163 Penelope zurrak erantzun:

164 **Penelope.**—Zuk, arrotz, diñozuna beteko ba'litz, laster zeunkake nire biotz-txera; aunitz bezuza ta esku-erakutsi egingo neuskizuz, ba, eta zugaz aurkituko litzakenak zori ontsutzat leukake bere burua.

168 Onela ebiltzan oneik izketan. Senargeiak artean jolasari ekioen, Odis'en jauregi aurrean, euren lotsabakokeriak egin oi ebezan sala landuan kurpillak eta azagaiak jaurtiaz. Apari-ordua eldu ta artzaiñak oitura ebenez euren abereak oro landetatik ekarri ebezanean, alan be, Medonte otsegilleak, senargeientzat atsegingarrien zanak, eta euron jan-edanetan esku artu oi ebanak, adierazo eutsen:

176 **Medonte.**—Gazteok! Joko bidez, zeuen barruak atsegindu dozuezan ezkerro, zatoze jauregira ta gerta daigun aparia, berau ordu onez artzea egoki yaku-ta.

180 Onan mintzatu yaken; eta areik, jagirik, esan yakena egin eben. Jauregi erosora eldu, euren soingaiñekoak aurki ta kataberetan itxi, ta ardi aziak, auntz joriak, txarri gizenak eta saldoko bei bat il ebezan, eurokaz oturuntza ederra gertaturik.

185 Ontan, Odis eta jainkozko txarrizaiña, euren gauzak atontzen ziarduen, landatik urira aldatzeko. Eta artzaiñen buruzagi zan txarrizaiña itzez asi zan, onela:

188 **Eumeo.**—Arrotz! Gaur berton urira joan nai dozun ezkerro, nire ugazabak agindu eutzunez (nik gurago neuke emen jarraituko ba'zendu kortak zaintzen; baiña arek esana ontzat artzen dot eta agiraka egingo deustanaren bildur be ba-naz, eta ugazaben akarrak latzak izan oi dira), ea, goazen orain, egun erdia ta geiago igaro da, laster eldu yatzu arratsa ta ozkirria ez yatzu osasungarri.

195 Odis zurrak egotzi:

196 **Odis.**—Ba-dakit, ulertzen dot, aitzen dautzunari agintzen dautsazu. Goazen, ba; zuzen nagizu ara eldu artean. Eta taketen bat ebagi baldin ba'dozu, ekazu bera, lagungarritzat; artu bear dogun bide-zidorra guztiz labankorra dala entzun dautzuet eta.

201 Esan eban, eta bizkarrera bota eban bere zorro marruiza, zuloz betea, bere ugel biurtuaz. Eumeo'k opa eban taketa eskuratu eutson; eta bertatik bideari ekin eutsoen. An geratu ziran, sarobea zaintzen, txakurrak eta artzaiñak, Eumeo'k, bere erregea, zaar ta eskeko zarpailtsu biurtua, urira zuzentzen eban

bitartean; zaarra makilla luzangan oiñarti artuta joian, jantzi itsusitan zirpildua soñia eroialarik.

209 Bide malkartsua egin ondoren, uritik ur samar aurkiturik, maitagarri aratzen iturrira eldu ziranean, —Itako, Nerito ta Poliktor'ek egiña zan berau; ingurumari eukan ezotasunetik janaritzen diran eltxun sail aundia; goitik jausten zan ura, ozkirri-ozkirria, arkaitz baten gaiñetik; goiko aldean, antxiña baten, ondi bat jaso eben maitagarrien omenez, eta bidazti guztiak antxe eskiñi oi ebezan euren oparigaiak—, eta emendixek artu oi eben uritarrak bear eben ura, eurokin aurkitu zan bidean Melanti, Doli'ren semea, bere saldoko auntzik ederrenak, artzaiñak jarraitsoela, senargeien aparitarako eroiazana. Melanti'k, ikusi zituneko, itz zemaikor ta iguingarriz akar egin eutsen, Odis'i biotzean ikutzeraiño akar (agiraka) egin be:

222 Melanti.—Ondo dakusgu orain be, ziztrin batek beste ziztrin bat daroala eskutik, jainkoak bada bakotxa bere kidekoaz batu oi ditu beti. Nora, txarrizain opagarri-ez orrek, daroazu tripazai ori, eskale gogaikarri ori, jan-edan aldietako izurri ori, ate askoren ertzak bere sorbaldaz igurtziz iru-oiñekoak eta galdarak ez, baiña ogi-muskiñak soilki eskatu oi dauazan ori? Neure aberetegia gorde, okullua garbitu ta auntz-kumai nabaza-munduillua eroateko emongo ba'leustazu, gatzura edanik izterrak lodituko leukez. Baiña, egite gaiztoetan laber aditua dan ezkerro, ez dautso lanari oratu naiko; erririk erri, ostera, eskean joango da, bere sabeltzar ase-eziña zelan-alan beteteko. Nik diñodana beteko da: Odis jainkotiaren jauregira ba'loake, gizaki arein eskuak aren buru gaiñera botako leukiezan alketx askok ikutuko dabez aren sorbaldak.

237 Orrela esan eban; eta, urreraturik, ostikada bat emon eutsan ipur-txuntxurrean, zoro antzo; baiña ez eban bidetik jaurti al izan, gizurenak tinko be tinko berean iraunik. Orduan Odis'i, ari eraso ta bizia kentzea otu yakon, eskuan eroian makilleaz kendu be, edo-ta zerbait gorantza jaso ta burua zatitu bearen kontra. Baiña azkenik be iraiñari eutsi ta biotzean ito eban bere asarrea. Txarrizaiñak, alan be, beztu eban a, arpegiz arpegi begira jarri eta, eskuak goian, suar otoi egiñaz:

245 Eumeo.—Iturrietako maitagarriok! Zeus'en alabak! Odis'ek bein edo bein bildots eta aumeen iztarrik erre ba'eutzuen, koipe joriz estaldurik, bete eidazue eskintz au: Itzul bei gizaseme a, jainkoren batek ekarria; aretxek kenduko leuskizu,

ba, orain iraiñak irain gu samintzen darabiltzun arropuzkeri guzti ori, artzain zital-galduak abere saldoak ondatzen diarduen bitartean, urian zear alderrai beti zabiltzan ori.

252 Melanti aunts-zaiñak jardetsi:

253 Melanti.—Jainkuok! Zer diño txakur orrek, doillor-
uieuz beti doan orrek! Egunen baten Itaka'tik urrun eroan
bear dot, tosta askodun izontzi baltzean, an, saldurik, irabazi
ona ekarri dagistan. Oba, zidarrezko uztaiia daroan Apol'ek,
gaur berton, jauregian, zaurituko ba'leu Telemako, edo-ta se-
nargeien eskuetan ondatua ba'litz gaztea; Odis jausi zan lez,
emendik urrun, etxerantza etorrela.

260 Orrela mintzatutakoan, atzera laga ebazan, oso astiro
ebiltzan eta; laster eldu zan erregearen jauregira. Bertara zu-
zendu zan jarraian, eta senargeien erdian, Eurimako'ri aurrez-
aurre jzarri zan, auxe bait zan maiteen ebana. Aragi-zati batzuk
ekarri eutsoezan aurrera orretan ziarduenak; jaki-zain agurga-
rriak, ostera, ogia ekarri eutson. Ortan, Odis eta jainkozko
txarrizaiña jauregi ondoan lotu ziran, eta bertatik kitara otsaren
soiñuak entzun ebezan, Fermi kantatzen asia zan eta. Arek, txar-
rizaiñaren eskua arturik, onela mintzatu yakon:

270 Odis.—Eumeo! Auxe da, zalantzarik bage, Odis'en
egoitz ederra, ta errez litzakigu berau ezagutzea, askoren artean
ikusita be. Bizitz-oin bat baiño geiago daukaz, arresi almenaz
apainduak esitzen dau bere larrña, ateak ondo aiutu ta arabe-
rakoak eta orri bikoak daukaz; koskorik ez dago olako etxea
gaitz-etsiko leukenik. Ba-dakit, beronen barruan, gizaki aldreak
abarrada ospatzen dauana; neuganaiño eldu da, ba, okela erre-
ren usaiña ta kitara soiñua dantzut, jainkoak jan-edatearen la-
gun egin ebenarena.

279 Eta zuk, Eumeo txarrizaiñ orrek, onela erantzun ze-
untson:

280 Eumeo.—Errez ezagutuko zenduan, bai, beste gauze-
tarako be sena ta zentzuna ez yatzuz palta-ta. Baiña, tira, ebatzi
daigun egin daikegunari buruz. Nai sartu zeu lenengo jauregi
erosoan eta ibil senargeiakaz batera ta ni atzerago lotuko naz;
nai, gurago ba'dozu, lotu zaitez zeu ta neu joango naiatzu aurre-
tik, baiña ez belutu: bat edo batek, kanpoan ikusirik, zerbait
jaurti edo-ta kolperen bat emon ez dagizun. Nire eritxiz, au
gogoznartu bear zeunke.

288 Jainkozko Odis eroapentsuak jardetsi eutson:

289 **Odis.**—Bai, ulertzen dot; aitzen dautzunari agintzen dautsozu. Baiña, aurreratu zaite zeu ta ni lotuko naz, aurretik be ba-dakit ba kolpeak eta zauriak zer diran, eta nire barrua jasankorra da, itxasoan lez gudan be asko ikusi bear izan naua-lako; betor,ba, gaitz ori be besteen ondoren. Ezin daitekez ostendu sabel baltz gutartsuaren eskabide ta arrenak, gizonai ainbat kalte dakartsenarenak nunbait; orixegaitik, gaiñera, tosta askoz apaintzen dira itxaso antzua zearkaturik, arerioai kalte egi-ten doazanak.

298 Onela ari ziran izketan. Eta, etzunda egoan txakur batek, burua ta belarriak jaso ebazan: Argos zan, Odis eroapentsuaren txakurra, onek azitakoa, naiz-ta gero, Ilion donera joan bear izan ebalako, ezkur gitxi berari atera. Arteraiño gazteak eroan oi eben basauntz, orein eta erbi atzetik ibilli eiten; baiña orduan, ugazaba urrin izanik, Odis'en morroiak solo ta landa zabalak zimaurtzeko artu egiezan ate ondoan botaten ebezan mando ta idien pekorotz-pillo gaiñean zetzan baldar ta nagi: an egoan Argos luze etzuna, lapa-zorritz ta akenez oso betea. Odis urreratuz etorrela oartuaz, buztanari eragin eta belarri biak berantz jausten itxi zituan, baiña ez eutson bere ugazabari bidera urten al izan; eta onek, ikusiaz batera, negar-malko bat txukatu eban, Eumeo'ri berau ostendurik, jakiña; ondoren, oni itanduz:

313 **Odis.**—Eumeo! Miresgarri yat txakur au gorotz artean etzunda ikustea, gorputz ederrekoa da-ta; ez dakit, alan be, eder-ederra izan arren, ibilteko bizkorra izan zan edo-ta batzuk euren maian euki oi dituen antzekoa, euren jaubeak andikeriz bakar-bakarrik azi oi dabezan orreitakoa.

318 Eta zuk, Eumeo txarrizain orrek, onela erantzun zeutson:

319 **Eumeo.**—Txakur ori, gugandik urrun il dan gizaseme batena zan. Odis'ek, Troia'ra joatean, itxi eban langoa ba'litz gorputzez eta ernaitasunez, laster miretsiko zeunkie bere kemen eta bizkortasuna: basarte tringu sakonenean izanda be, ez eutson iges egingo jagi-azotako piztiak. lorratzari jarraitzen guztiz pizu-errimeza zan eta. Orain, baiña, bere uzagaba sorterritik kanpora il zalako, gaitz askok jota aurkitzen da, eta mirabe baldranak be ez dabe geiegi zaintzen, menpekoak ba jaubeak agindu ezik ez dabe lanik egin nai bidezko danez; Zeus ikusle-luzeak onoi-

men erdia kendu oi dautso gizakiari jopu biurtzen dan egunean bertan.

331 Au esanaz, jauregi erosoan sartu ta salara jo eban zuzen-zuzen, senargei argiakana. Orduantxe eriotz baltzaren Balbea Argos'ez jabe egin zan, ogei urte ondoren Odis ikusi ebanean.

335 Iñor baiño len konturatu zan Telemako jainko-antzekoa txarrizaiñaren eltzeaz; eta, kiñu egiñaz, bere ondora dei egin eutson. Eumeo'k, bere birara soka, jarleku uts bat artu —jauregian otorduak ospatu oi ebezanean senargeiai aragia ugari aurreratzean aragi-banatzailleak artu oi ebana, ain zuzen—, eta berau jarrita egoan Telemako'ren mai aldamenean, oni aurrez aurre, egokitzera joan zan. Otsegilleak gero jatekoak eta ogia, zimeratxoan eroana, aurreratu eutsozan.

344 Eumeo baiño gerotxoago, Odis sartu zan jauregian, zaar ta eskale zarpailtsu, bere makillea eusgarri ta jantzi itsusiak soinean. Leizar-atarian jarri zan, atearen barruko aldean, eta nekostazko ate-zangoari eutsola geratu zan, arotzak beste orduz trebe landu ta sestra bitartez egoki jarri ebanari eutsola noski. Telemako'k, txarrizaiñari dei eginez, esan eutson, zimera bikaiñetik ogi osoa ta eskuetan artu-ala aragi arturik:

353 Telemako.—Emoiozu arrotzari, ta eska egiozu, arren, egin dagiala eskabidea senargeien artean, bakotxaganaturik; bear-izanean dagoanari, ba, ez yako egoki lotsor izatea.

356 Orrela esan eban. Joan zan txarrizaiña, ta Odis'egana eldu zanean, itz arin oneik egotzi eutsozan:

359 Eumeo.—O arrotz! Telemako'k damotzu dakardan au, ta senargei guztiai eskatu daiezula agintzen dautzu, bakotxari banan-banan; eskekoari, bada, ez yakola diño lotsor izatea egoki.

363 Odis zurrak erantzun:

364 Odis.—Zeus aaltsu! Telemako izan dedilla, otoi, zori ontsu gizartean; bete dedilla bere biotzak opa dauana oro.

367 Esan eban; eta esku biakaz jakiak arturik, oin aurrean eukon zorro gergel gaiñean ipiñi ta jan ebazan, bertsolaria jauregian kantuz ari zalarik; ain zuzen be, arek aparria amaitu ebanean, bukatu eban orrek be bere kantua. Senargeiak zarata ateraten asi ziran etsarian, eta Atene Laerte'ren seme Odis egana

urreratu zan, zeozer eskatu egioela, ogi-muskifiak batu egizala esanaz, areitatik nortzuk ziran zuzenak eta nortzuk gaiztoak jakin nairik, ondamentitik iñok be iges egingo ez eban arren. Joan zan, ba, gizurena bakotxari zerbait eskatzera, eskumatik asita; danai luzatu eutsen eskua, aspalditik eskean ba'lebil lez. Areik, errukiak jota, eskupekoa emonez, arriduraz begiratzen eben, nor zan eta nundik etorri ete zan alkarri itandurik. Eta Melanti aunts-zaiñak onela esan eutsen:

382 **Melanti.**—Entzuidazue, erregin urenaren senargaiok; arrotzaz dakidana esango dautzuet, lenago be ikusia dot eta. Txarrizaiñak ekarren onantza, baina bera ez dot ezagun, ez dakit nungoa ta zein leiñukoa danik be.

386 **Olan** mintzatu yaken; eta Antinoo'k itzok bota eutsozan arpegira:

388 **Antinoo.**—A, txarrizain ospatsu! Zergaitik ekarri dozu urira? Iper-loka ta alper-ontzirik naiko ez ete ditugu lendik be, eskale gogaikarri ta otorduetako izurri? Ala gitxi dirala deritxazu zure jaunaren ondasunak irunsteke emen batu oi diranak, eta beste leku batera joan zara oneri dei egiteko?

393 **Eta** zuk, Eumeo txarrizain orrek, onela erantzun zeuntson:

394 **Eumeo.**—Antinoo! Etzara egoki mintzatzun, leiñargi zarean arren. Nor iñora joango zan iñori dei egiten, errian bere ogibidean ari danen bat: aztru bat, gaixoak osatzeko osagille bat, arotz bat edo-ta kantuz alaitu oi gaitun bertsolariren bat izan ezik? Onetxek dira lur zabalean dei egiten yaken ilkorrak; baiña txiro bat iñok be ez leuke ekarriko, ondagarri izan dakion. Beti izan zara senargei guztietatik latzena Odis'en morroientzat eta neuretzat batez be; ez naz, alan eta guzti be, origaitik asarretuko, Penelope zurra ta jaingo baten kideko Telemako jauregian bizi yatazan arteiño.

405 **Telemako** zurrak jardetsi:

406 **Telemako.**—Ixillik, ez egiozu erantzun luzerik emon; Antinoo'k beti ta era txarrean sumindu oi gaitu itz gazi-min-gorraz, enparauoi be ortarakoxe bidea emonik.

409 **Esan** eban; eta itz ariñokaz mintzatu yakon Antinoo'ri:

411 **Telemako.**—Antinoo! Egiaz, bai, aitag bere semeaz dauan lakoxe arduraz begiratzen nozu ni, arrotz ori itz zaka-

rez jauregitik botaten dozunean! Jainkotasunak ez bei gura orrela jazoterik! Ar egizu zerbait eta emoiozu; nik ez dautzut ori galazoten, bai osterá ori egiteko eskatu; eta ez uste izan ori txartzat artuko dautzuenik ez nire amak, ez Odis jainko-tiaren etxean bizi diran jopuetatik batek be. Baiña zurekiko ez dago olako asmorik, zuk gurago dozu iñori emon baiño zeuk jatea.

420 Antinoo'k erantzun eutson, esanaz:

421 Antinoo.—Telemako deadarti, zeure barne-kemena eztitzen ez dakizun ori! Zer esan dozu? Senargei guztiak nik beste emongo ba'leutzue, iru illebetea, gugandik urrun, zeure etxean egongo zintzakez.

425 Onela zan mintzatu; eta, maipetik artuta, oturun-tzetara joan oi zanean bere oin aratzak jarten ebezan aurki-txoa erakutsi eutson. Beste guztiak, orraitíño, zer-edozer emon eutsoen, eta zakutoa ogi-aragiz bete yakon. Eta dagoneko Odis akeutarrak emoniko jateko ate-aurrera biurtzekotan egoa-la, Antinoo'ren ondoan gelditu ta itzok erasi eutsozan:

432 Odis.—Adiskide, emoidazu zerbait; ez dirudizu, ba, akeutarretatik txarrena, onena baiño, errege baten antza do-zu-ta. Orixegaitik, zuri dagokizu, beste iñori baiño geiago, ni-ri janaria emotea; eta nik lur edatuan zear zabalduko dot zu-re entzutea. Beste orduz, neu be zorientzua izan nintzan gi-zasemeen artean, egoitz aberatsean bizi izanik, eta sarri emon izan neutson eskupekoa arat-onat ebillenari, edozein zala ta egoan bear-izanean aurkitu; orduan konta-ezin alako morroi-sailla neukon, eta beste gauza askorik be, gizonak nasai bizi ta aberats-izena emon daroatsenak. Zeus Kronion'ek, baiña, lur-jota itxi ninduan, orrela nai izan ebalako, itxaslapur baz-tarka dabiltzanakaz Ejipto'ra joateko eragiñik; osterá luzea, egiz, neure ondamera ekarri eustana. Ontzi makurrak Ejipto ibaian geldi-azo nitunekoxe, ontziak zaintzen geratu eitezala lagun zintzoai agindu ondoren, barrandari ta ikerleak bialdu nebazan tertzioko bazterretara eskualdea aztertu egien. Baiña nitarrak, bakotxak bere oldeari jarraitu nairik, ejiptotarren lu-rralde eder-ederrak ondatzen asi ziran; eurakaz eroiezan ango emakumeak eta aurrak, gizonzkoai eriotza emonik. Uriraiño eldu zan laster arein oiú ta garrázia. Bertakoak, txilio ta dea-darrak entzunaz, aratu ziran egun-argitzerakoan; zelaia berta-tik bete zan oiñezkoz, zaldizkoz eta borontze ditzikorrez;

oiñeztarriz poztu io dan Zeus'ek, igesi kaltekorra bialdu eutsen nire lagunai; eta, arrezkero, iñor be etzan azartu gogor egiten, nainondik gengoan zoritxarrez esiturik eta. An il euskuezan ainbat eta ainbat gizaseme borontze zorotzez, eta beste batzuk bizirik eroan euskuezan, erritarren onerako lanetan bear eragiñez buztarpe astunean bizi eitezan. Ni an zan Dmetor Yasada izeneko arrotz baten eskuetan itxi ninduen; Txipre'ra eroan nindun onek, indar aundiz agintzen eban lekura, ta andik etorria nozu, makiñatxu bat ezbear jasan ondoren.

464 Antinoo'k erantzun eutson:

465 Antinoo.—Zein jainkok ekarri dausku izurri ori, oturuntzako garraztasun ori? Zagoz or, erdian, nire maitik urrintxo: laster, barriro be, Egipto mingotsera ta Txipre'ra joan ez zaitezan, eskeko ain lotsabako ta ausarta zarealako. Orain, orren zoro emon daroatzuen oneitako baktxaren aurrean geratzen zara, oparo be oparo esku artean darabillezan iñoren gauzak emoterakoan ez bait darabille neurririk, ezta errukirik oartu be.

472 Odis asmotsuak, atzera egiñez, eraso eutson:

473 Odis.—O jainkoak! Egi-egiaz darakusun zentzuna ez dator egoki emen. Zuk ez zeunke etxetik emongo, ezta gatzik be, eskatuko ba' leutzu, ainbat gauza esku mende eukirik, ogi-pizkat be ez daustazu emon nai izanda, iñoren maian jarri euki nozun oneri.

478 Olan mintzatu zan. Antinoo oraindik areago sumindu zan bere biotzean, eta, betosko illuna zorrotzaz, itz ariñok bota eutsozan:

481 Antinoo.—Onezkero, ez dot uste, atzera biurtzerik daukazunik, ezta gizategi ontatik zigortzaka urteterik be, orrenbesteko iraiñak oguzia zarean ezkeru.

483 Mintza zan; eta, aurkia arturik, bota eutson, eskumako sorbaldan, bizkar guenerantza joaz. Odis'ek, arkaitza iduri, tinko iraun eban, Antinoo'ren kolpeak bape ukurrik eragiteke; baiña ixillik buruari eragin eutson, bere kolko barruan asmorik txarrenak naasi ta irabioturik. Atzeratu zan beingoan ate-aurrera, lurrean jarri ta beterik eroian zakutoa ondoan itxirik, erauzi eutsen senargeiai:

490 Odis.—Entzuidazue, erregiñ gurenaren senargeiok, esan dagizuedan gogoak barne zuoi iragarteko eskatzen daus-

tana. Iñungo gizonak ez dau samiñik ariman, ezta naigaberik be, bere etxaldeagaitik, bere idi naiz ardi zuriakaitik burrukatzean artutako zauriakarren; baiña Antinoo'k neu zauritu nau gizasemeai ainbat gaitz dakartsezan sabel iguingarri ta itsa dala-ta. Iñun jainkorik baldin ba'da ta Erini'k eskekoentzat, ora begio eriotzak Antinoo'ri, ezkontza amaira aurretik.

499 Antinoo, Eupite'ren semeak, egotzi eutson barriro be:

500 Antinoo.—Jan egik, nare jarrita, o arrotz!, edo-ta oa beste nunbaitera: gazte oneik, diñokanagaitik, tatarrez oin batetik naiz esku batetik oratuaz, etxean zear erabillirik, gorputza osorik zauriz josi ez daizuen.

504 Orrela adierazo eban. Danak jarri yatzuzan asarre sumin, eta gazte arroputz areitako batek edu onetan itz-egin eban:

506 Abots bat.—Antinoo! Ez dozu ondo egin, ibiltari doakabea zaurituaz! Zentzun gitxiko! Eta, ausaz, zerutiko jainkotasunen bat ba'litzakizu? Jainkoak, bada, beste lurraldeetako arrotz-antza artu ta mota askotako itxurak eurekanduz, iriak zear ibiltan yatzuz gizonen litsabagekeria naiz zuzentasuna ezagutu naiez.

512 Onan mintzatzen ziran senargeiak, baiña Antinoo'k ez eutsen arein itzai jaramonik egin. Telemako'k atsekabe aundia artu eban bere bularrean zartako agaitik, ez yakon alan be negar-malkorik jausi begietatik zelaira; baiña buruari eragin eutson ixillik, bere barru-barruan asmorik txarrenak irabioturik.

518 Penelope zurrak entzun ebanean, Antinoo'k gizategian arrotza zauritu ebalá, onela jalgi eban bere mirabeen erdian:

521 Penelope.—Ai, Apol'ek, uztaz trebe danak, zu be era bardiñean zaurituko ba'zinduz!

523 Eurinome, jaki-zaiñak orduan esan eutson:

524 Eurinome.—Zuk naia beteko ba'litz, areitariko bat bera ez litzateke bizi izango aulki ederdun Egu-antza datorkenean.

527 Penelope zurrak erantzun:

528 Penelope.—Ugazabandre! Guztiak dituzu iguingarri egitada doillorrak asmatu oi dabezalako; baiña Antinoo'k ia-ia

Balbe baltzak beste. Erbestetar doakabe bat dabil jauregian, ukar eskean, ezaldiak estutzen dau-ta; enparauak euren emoez bete eutsoen zakutoa, eta onek oin-aurkia jaurti dautso, eskumako sorbaldean emonik.

534 Orrela esan eban, bere egonlekuan mirabeen artean jezarrita, Odis jainkotiak aparria artzen ziardualarik. Eta gero, jainkozko txarrizaiñari dei egiñaz, esan eutson:

537 **Penelope.**—Zoaz, Eumeo jainkotiar; urrera zakioz arrotzari, ta neuk agurtu dagidan, datorrela esaiozu; itandu dagiodan, bai, Odis'ez ezer entzun dauan, eroapentsu aretzaz noski; edo-ta bere begiakaz ikusi eban bear bada, lur askotaz alderrai ibillia baita.

542 Eta zuk, Eumeo txarrizain orrek, onela erantzun zeuntson:

543 **Eumeo.**—Ixillik ba'legoz bein, o erregiñ!, akeutarak; gauza ain ederrak edestu oi ditun ezkerro, lillurazoko leuskizu biotza. Iru egun ta gau neure bordan eukia dot, izontzitik iges egiterakoan neugana jo ebalako aurrenik, baiña orrela be ezin amaitu izan eban bere zoritxarren edeskizuna. Bertsolari bati, jainkoak argituta, entzuten yakonez, ilkorrai gorabera ta edesti atsegingarriak abestu ta oneik kantu orregaz iñoiz be aspertzen ez diran lez, edu orretan euki ninduan ni be, lilluratuta, nire saroian iraun eban guztian. Odis aitaren arrotz izan zala diño, ta Kreta'n bizi dala, Minos'tarren leiñua datzan tokian. Andik dator orain, ezbear asko jasanik eta andik-ona ta emendik-ara itxibarik ibilli ondoren; eta, Odis'ez jarduten entzun ebala diño, bizi dala oraindik, ur dagoala (tesprototarren eskualde aberatsean) eta bitxirik asko daka-zala etxe ontara.

557 Penelope zurrak jardetsi:

558 **Penelope.**—Zabiltz, eta etorri eragin egiozu ona, ori danori esan daistan neuri. Poztu beitez enparauak, atean jarririk edo-ta emen gizategian, poz-eztitan bai dauke biotza, euren ondasunak, ogia ta ardo gozoa, osorik zaintzen diralako euren etxeetan, morroiak jana izan ezik; eurok, barriz, egunik-egun geure jauregira datoz etorri, idiak, ardiak eta auntz gizenak ilten dauskuez, jan-edate galantak ospatuz, eta zoroak lez ardaoa edanez, gauza asko ta asko iruntsi ta ondatu daroaskuez, gure etxea ondamentitik askatzeko gauza litzaken gizon bat, Odis'en antzeko bat, ez daukagulako. Odis bere

sorterrira itzuliz ba'letor etorri, ez leuke asko luzatuko, bere semeaz batera, gizon onein geiegikeriak errotik kendu ta garbitu barik.

571 Olan mintzatu zan; eta Telemako'k usin egin eban gogorki, jauregiak izugarrero dardar egiteraiño. Barrezka asi zan Penelope, ta jarraian Eumeo'gana zuzenduz, esan eutson:

574 **Penelope.**—Zoaz, eta ekardazu ona arrotz ori. Ez ete dakusazu nire semeak nik esaniko itz guztietara usin dagiala? Orrek adierazten dau senargeien erailtza laster burutuko dala, batek berak be igesik egin bage eriotzatik eta Balbeen eskuetatik. Au be ba-dirautzut, biotzean artuko dozuna: Diñostana egia dala ezagutu ba'dagit, soin-gaineko bat eta alkondara bat jantzi oso ederrak.

581 Olan azaldu eban bere barrua; zirautsona entzunik, joan zan txarrizaiña, ta Odis'egana eldurik, itz oneik esan eutsozan:

583 **Eumeo.**—Arrotz aita! Penelope zurrak, Telemako'ren amak dei egiten dautzu; aren gogoak, bada, samiñetan dagoan arren, bere senarrari buruz zuri itaun batzuk eskatzen dautzuz. Eta zuk edestuko leuskizuna egia dala jakitera elduko ba'litz, soin-gaiñeko bat eta alkondara bat emongo dautzuz, euron premiñan zagoz-eta; aurrerantzean, gaiñera, erriz erriogia eskatzen joanaz alikatuko dozu zeure sabela, nai dauanak eskupekoa emongo dautzulako.

591 Jankozko. Odis eroapentsuak erantzun:

592 **Odis.**—Eumeo! Nik pozik esango neuskio kontukontari Ikari'ren alabeari, Penelope zentzundunari gauza guztion egia, ezbear bardiñak igaroak garean ezketiño, onen senarraren barri ondo dakit-eta; baiña senargei odolzaleen bildur nozu, onein ausarkeri ta goi-naia zeru urdiñeraiño jaristen bait dira. Oraintsu berton, ni iñori ezelango kalterik egiteke, etxean zear nenbillela, gizaki onek zartako mingarria emon daust, iñok be, ez Telemako'k, ez bestek ori galazo bage. Orrela, ba, emon burutara Penelope'ri, jakin-nairik urduri egon arren, itxaron dagiala jauregian eguzkia sartu arte; ta itandu dagidala orduntxe bere senarrari buruz eta itzuliko dan egunaz, bere aldamenean, sutondoan, niri be jarri eragiñik, nire jantziak bada egoera larrian aurkitzen dira, zuk ondo dakizunez nik neure eskariak lenengo zuzendu neutsazana zeu izan zintzazan eta.

606 Orrela esan eban. Txarrizaiña joan zan, itzok entzunaz batera. Eta ate-zubia igaroteko egoala, Penelope'k onela itz egin eutson:

609 **Penelope.**—Ez dakazu, Eumeo? Zergaitik ez dau nai ibiltariak? Bildurra sartzen ete dautso norbaitek edo-ta beste zer-edo-zergaitik erabe da jauregian egoten? Txarra yatzu ara ta ona dabillena lotsati izatea.

613 Eta zuk, Eumeo txarrizain orrek, jardetsi zeuntsan:

614 **Eumeo.**—Zentzunez itz dagi, ta berea lako jazomeanean beste edozeiñek pentsatuko leukena diño, ez geiago ez gitxiago, gizaki ain buru-arroen ausarkeriari txiri egin nairik. Eguzkia etzan arte itxaron dagizula, dirautzu. Eta askoz be oba izango da, o erregiñ!, zu bakarrik egotea, arrotzari itz-egin eta beraren erantzunak entzun dagizuzanean.

619 Penelope zurrak erantzun:

620 **Penelope.**—Ez, ez eban zoroki oldoztu arrotzak, dana dalakoak; ez dago ba inungo eskualdean, gizaki ilkorren artean, onela iraintzen dabenik, egitada doillorak eiorik.

624 Orrela mintzatu zan. Jainkozko txarrizaina, Penelope'ri gura ebana adierazo baizen laster, senargeiengana zuzendu zan, eta jarraian Telemako'ri bota eutsazan itz arin oneik, besteak entzun ez egien burua arengana makur-azorik:

629 **Eumeo.**—O adiskide! Ni ba-noa txarriak eta zeureak eta neuriak diran beste gauza guztiak zaintzera; eta emengo bego zeure ardurapean. Baiña lendabizikoz gaizka egizu zeure burua, kalterik egin ez dagizuen zelan jokatu bear dozun ondo pentsaurik; gaitz askoren asmaketan diardue ba akeutarretatik ez gitxik: Zeus'ek onda begiz olakoak guretzat izurrite ta kutsu iguingarri biurtu baiño leen.

636 Telemako zurrak erantzus eutson:

637 **Telemako.**—Orrelaxe egingo da, aitaita. Zoaz apalostean, eta eguna urratzean opagai ederrak ekarriko dozuz; oraingo gauzen ardurea neuk izango dot, bada, ta baita ezilkorrak be.

640 Orrela mintzatuz, Eumeo jarri zan ostera aurki ditzuan; eta jan-edanez asetu ondoren, bere txarrietara biurtu zan, ateko arresia ta maikidez ondo betetako etxea atzera itxirik. Dantza ta kantu, olgura atsegintsuan ebiltzan oneik, arrats-bera zan eta.

XVIII KANTUA

Odis eta Iro ikubilka

Errian ara ta ona ebillen eskale bat eldu zan orduan; onek Itaka urian eskatu oi eban ukarra, tripontzi ikaragarria zan —jan eta edan etenbakoan bizi zana—; garai aretan ez indar ez bizi-kemen, ez eban ezer, itxura naiko onekoa egoan arren. Arneu eritxon, jaio zanean bere ama agurgarriak izen ori ipiñi eutson eta; baiña gazteak oro Iro ezizenez dei egiten eutsoen, agintzen yakozan erreparriak egin oi ebazalako. Zalako arek, eldu zanean, Odis jaurti nai izan eban bere etxetik, onako itzakaz jorraturik:

10 Iro.—Oa ate ondolik, zaar ori-, eure burua laster ikusi ez dagikan anka batetik lotuta kanpora ateraten. Ez dok ikusten guztiak begiz keiñu dagistela, i narrastuteko zirika egiñik, eta ez dagidala lotsa nokalako? Baiña, tira, jagi adi, asarre-eztabaidan eskuetara jo ez daigun.

16 Betondo illunez so egiñez, erantzun eutson Odis asmotsuak:

18 Odis.—Errukarri! Ez dautzut kalterik egiten, ez itzez ez ostantzean; ez naukazu aurka emoten dautzuenagaitik, asko izanda be. Armail onetan biontzat dago lekua, ta ez izan iñoren gauzen bekaizti; iñola be eskeko arlote bat zaitut neulez, eta jainkotasunak dira oparotasuna bialtzen dabenak. Baiña ez nagizu larregi zirikatu eskuetara etorri gaitez, ezta nire sumiña sustatu be: zaarra nozu-ta, bear bada odolez zikinduko dautzudaz bularra ta ezpanak; eta biar orrela atsedendzio geiago izango zeunke, ez dot uste ba Odis Laerte-semearen etxerako itzulia baieztuko zeunkenik.

28 Asarreak jota, erantzun eutson Iro alpertzarrak:

29 Iro.—O jainkoak! Tripazai onek bai autsez-eperti itz dagiala; labako zarskilla dirudi! Gauza txar batzuk asmatu neinkez beronen aurka: neure besoakaz jo-jo eginenez, alba-

gin guztiak lurrera bota eragingo neuskioz, ereñak ondatzen dabezan txarri eme bati lez. Lot adi beingoan, oneik ebatzi gagiezan burrukan. Baiña, zelan ik burrukan egingo gizon gazteago bategaz?

36 Tankera ontan alkar pikoka ari ziran, asarre be asarre, ate-zubi dizditsuan, ate jasoen aurrean, Oartu zan onetzaz Antinoo'ren jainkotasun deuna, ta irribarre gozoz jalki eutsen senargeiai:

40 **Antinoo.**—Adiskideok! Emen ez da egundo izan jainko batek etxeratu dauskun eduko jolasbiderik. Arrotza ta Iro mokoka dabiltz eta eskuetara etorri agiñean daukaguz: egin daigun burrukara daitezala, alik ariñen.

44 Orrela erasi eban. An ziran guztiak barre-algaraka jagi ta eskale baldro marroizen inguruan egokitu ziran. Eta Eupite'ren seme Antinoo'k onetara esan eutsen:

47 **Antinoo.**—Entzun, senargei argiok, jauki nai dautzuedana. Gantzez eta odolez beterik sutan aparitako ipiñi genduzan auntz-sabeletatik, aukera bei nai dauana, indartsuena lez garaille urtengo dana; eta gaurtik gero geugaz jango dau ta ez dogu itxiko, ukar-eske, beste eskale bat be ona sartzen.

53 Onan bota eban Antinoo'k, eta ango guztiai eder izan yaken ak esana. Odis asmotsuak, alan be, amarruak ausnartuz, olan itz-egin eutsen:

56 **Odis.**—O adiskideok! Gizaki urtetsu ta zori txarrez lertuak gazteago bategaz autsak batzea legezko ez dala be, sabel kaltezkoak ortara ziri dagist, emongo leuskiden asto zurarenak eta baltzarenak artu ondoren, lurra joko dodan burrukara. Ia, bada, agindua zorra da-ta, itz emon eidazue guztiok, zin-egite irmoz, iñortxok be, Iro'ri laguntzeko, ez naua la esku astunez joko, bide-bagero jokatuz eta ni aren azpira makur-erazteko indarra erabilliz.

62 Antz onetan mintzatu zan; eta guztiok zin-egin eben, agindu yakenez. Eta zin-egitea bukatu baizen laster, jainkozko Telemako adoretzuak itzok jalgi zituan:

65 **Telemako.**—Arrotz! Zure biotz-kemenak ori erditik kentzeko beste indar ba'damotzu, beste akeutar iñori ez egiozu bildurrik izan; askogaz burrukatu bearko leuke ba zu joko zindukenak. Neu nozu emen arrotzak atosten dodazana, eta nire itzak onartzen dabez Antinoo ta Eurimako erregeak, biak oso zur.

71 Ak esana, guztiak aintzat artu eben. Odis'ek bere sakel-zarpaillak gerriratu ebazan, lotsariak estalduaz, eta bere iztar eder aundiak erakutsirik; orobat bere sorbalda zabal, bular eta beso sendoak be ikusgarri egin yakozan; eta Atene'k, aren alboraturik, gizonen artzaiñari azi ta ederragotu egin eutsozan bere soin-atalak. Oso miretsita geratu ziran senargeiak, eta euretatik batek esan eutson urrekoenari:

78 **Abots bat.**—Iro'ri, Iro zoribakoari laster etorriko yako berak billatu dauan txarra. Orrenbesteko iztarra agertu dau zaarrak, sakel-pistiñak kentzean!

81 Olan ziarduen autuan; eta Iro'ri gogoia lausotu yakon errukarriro. Baiña, alan eta guzti be, zerbitzariak indarrez gerrikotu ta erdira atera eben izu-ikaraz, aragiak bere soin-ataletan dardar egion eta. Antinoo'k orduan agiraka egin eutson, itzok arpegira jaurtiz:

86 **Antinoo.**—Oba ez ba'zintza, aupari aobero; oba jaiio ez ba'zintza, ikaraz zagoz ba, jarraika dozun zori txarragaitik, olako bildurra sartu dagitzula agure aulduak. Esatera noiana beteko da. Ori, indar geiago daualako, garaille geratuko ba'litz, ontzi baltz baten sartuta lurrasora bialduko zaitut, ilkor guztien izurria dan Eketo bakaldunagana; arek ebagiko dautzuz borontze odol-ixurlez surra ta belarriak, eta era berean alderdiak be aterako dautzuz txakurrai gordiñik emoteko.

95 Ola mintzatu zan; eta Iro'ri aundiago egin yakon ikareta, soin-atalak dardaraz jarteraiño. Erdira eroan eben eta leikari biak jaso zituen euren besoak. Jainkozko Odis eroapentsua orduan oldozka jarri zan, Iro'ri arimea lurrera jausi-azoteko lakoxe zartakoa emon, ala beste samurrago bat, beera eratxirik. Eta ondo konturatu ondorean, leunkiro jotea izango zala obe iruditu yakon, akeutarrak ezagutu ez egien. Besoak jasorik, Iro'k kolpe bat emon eutsan Odis'i eskumako bizkar gainean; Odis'ek, ostera, ikubilkada izugarria ezarri eutson Iro'ri garondoan, belarri azpian; onek azurrak ausi eutsozan an barenean, aotik odol gorria ugari bota-azoaz: jausi zan Iro, eta, autsean luze, agin-karraskada egin eban, anakaz lurra oinkaturik; bitartean senargeiak, besoak jasoz, barrezka zezindu barenean egozan. Odis'ek, ostera, Iro'ri oiñetik oratu ta atartetik zear bebarrura ta arkupeko ateetaraiño eroan eban ipurtandarez; an jezari-azo eban ormeari eutsola, ta eskuan makilla bat ipiñiaz, itz ariñok egotzi eutsozan:

113 **Odis.**—Ago or jarrita, txarriak eta txakurrak uxatze-ko; eta ez egik, ain txatxarra azalarik, arrotz eta txiroen jaun izan nai: oraingoa baiño kalte aundiagoa oraindik eure gaiñ erakarri ez dagikan.

117 Esan eban; lepotik dingilizka jarriaz zuloz beteriko zakuto koipetsua, bere kordel biurriaz, ataurrera itzuli ta an artu eban jarlekua. Eta poz-atsegin aundiz barre egien enparauak be araturik, itz oneikaz jai egin eutsoen:

121 **Senargeiak.**—Zeus'ek eta jainko illezkorrak emon beitzue, o arrotz!, zuk guragoen dozuna ta zeure barruari eder yakona, eskale asegaitz ori errian geiago eske ez ibiltea lortu dozu-ta; lurrasora, ba, eroango dogu beingoan, Eketo erregeagana, ilkor guztien izurri danagana nunbait.

127 Ola esan eben; eta jainkozko Odis'ek arnasa artu eban, aurre-zantzu orrekin. Antinoo'k sabeltzar itzala jarri eutson aurrean, gantz eta odolez betea; Anfinomo'k, ostera, ogi bi eskiñi eutsozan, saskitik aterata; ardaoa be urrezko txolean eskiñiz, edu onetan itz-egin eutson:

132 **Anfinomo.**—Agur, arrotz aita! Aurrerantzean, zaitez doatsu, orain arte zori txarrez abaildurik ibilli zarean ezkerro.

134 Odis asmotsuak erantzun eutson:

135 **Odis.**—Anfinomo! Txit sen onekoa emoten daustazu, alako aitaren semeari dagokionez. Duliki'ko Niso'k eban zangar ta aberats entzute ona iritsi zan nire belarrietara be; ak sortu bide zaitu, ta egi-egiaz zure itxura gizaki txerakor batena danik ezin daikegu uka. Beraz, gauza bat esan bear dautzut; oar ba zuk adi-adi entzun daidazun. Lurrak ez dau gizona baiño beerago abererik azten, zelai-gaiñean arnas artu ta zirkin dagienen artean. Gizonari ez yako begitantzen, jainkotasunak pozatsegiñez ornidu ta bere belauinak igitzen diran artean, ezbearrak be igaro bear dituanik; baiña jainko zoriontsuak ezbearra bialdu dagitsoenean, nai ta nai ez bera leporatu bear dau, ta barne eroapentsuz leporatu be; lurreko gizakien gogoia, alan be, gizonen eta jainkoen aitak dakartsen eguna lez aldatu oi yatzu. Neuk be, beste orduz, doatsu izan bear neban gizartean; baina gaiztakeri sarritakoak jauki nebazan, neure indar-aginpidez baliaturik eta neure aita ta anaiengan uste ona izanik. Ezpedi, ba, iñortxo be zuzen-eza izan ezertan; bai, ostera, gozatu zarata bage goitarrak emoniko ondasunak. Dakustanez, senargeiak, neuk diñotzut,

bere adiskide ta aberritik urrun, geugandik ur-ur dago-ta, luzaro egongo ez dan gizaseme baten ondasunak txautu ta aren emaztea be irainduz, gatzak eta gatzak asmetan diardue. Oba jainko batek zeure etxera eroango ba zinduz eta asaben lurrera datorkenean aregaz aurkituko ez ba zintza; bere bizitegiko teillatupean bizi izaten barriz asi ordukoxe senargeiakaz bide emongo dautsan burrukea ez da, ziur asko, odol bakoa izango.

163 Orrela itz-egin eban; eta, ixurketa egiñik, ardo gozotik edan eban, txola ostera be gizasemen printzearen eskuetan jarririk. Au etxean zear joan zan, biotz mindua ta buruari eraginka, barruak ezbear ta zoritxarren zantzu emotson eta; origaitik, alanbe, ez eban eriotzatic iges egingo, Atene'k eutsi eutson ba, Telemako'ren eskuz eta lantza sendoz azpiratua jausi zedin. Orduan, orraitino, len euki eban jarlekuan jarri zan barriro be.

171 Atene'k, ontz-begidun jainkosak, bitartean, Ikari'ren alaba, Penelope zurraren biotzean sar-azo eban senargeiai bere burua erakusteko guraria, arei barrua bizi-bizi poztu eragin eta bera inozkorik geien bere senarrak eta semeak omendua izan zedin. Barre egin eban Penelope'k zergaitik ez ekiala, ta itzok bota zituan:

177 Penelope.—Eurinome! Nire gogoak orain, leen opa ez ebana gura dau: ikus daidazala senargeiak, danak ezegarri yatazan arren. Oarkizun bat egin nai neuskio neure semeari, onurakor izango yakona: ez dagiala jarraiko ar-emonik izan itz politik esanagaitik egipen gaiztoak asmetan diarduen arroputz oneikaz.

183 Eurinome jaki-zaiñak erantzun:

184 Eurinome.—Bai, alaba, txit egoki datorrena da adierazo dozun ori. Zoaz, egiozu zeure semeari oarkizun ori, ezertxo be ixildu bage, baiña ikuz lendik zeure gorputza, ta igurtzi zeure matrallak: ez zaitez aren aurrera eldu arpegia malkoz ezainduta; gauza txarra bait dozu beti ta atertu barik negarri, samiñari emotea, orain batez be zure semeak, zuk bizar-txukun ikusi al zeinkela jainkoai eskatzean opa zenduan adiña daukan ezkeru.

191 Penelope zurrak jardetsi eutson:

192 Penelope.—Eurinome! Neure ona arduratsu billatzen dozun arren, ez eidazu orrenbesteko gauzarik (neure gorputza

ikuzi ta orioz igurtzi naitenik) eskatu, a izontzi makurretan joan zanean, bada, Olinpo'n bizi diran jainkoak ondatu eben nire edertasuna. Baiña Autonoe ta Hipodami'ri esaiezu ona etorteko ta areik lagun egingo daustie jauregian barna; bakarrik ez nintzake joango-ta gizonak dagozan lekura, lotsarren.

199 Ola mintzatu zan; eta atso zarra jauregian barna joan zan, emakumeai etozala esatera.

201 Atene'k, ontz-begidunak, orduan, beste zerbait agindu eban. Lo gozoa ixuri eutson Ikari'ren alabari; au oian geratu zan erdi-etzunda, ta soin-giltzak oro nasai-nasai egin yakozan. Jarraian, jainkosen artean jainkotiak emoi illezkorrez ornidu eban, akeutarrak miretsi egien: batetik bat, anbrosiz ikusi eutson betartea, onek bada gertu oi dau edertasuna, Kitere, uztai txairoduna, Esker saldo maitagarrira doanean igurtzi oi danez; eta gero, luze ta lodiago agertu eitela egin eban, eta zurikeraz marfil landu-barria baiño be zuriago. Ortaz, joan zan jainkosen artean jainkotia.

231 Etxe-barnetik eldu ziran, autuan, edur-antzeko besodun mirabeak; lo gozoak itxi eban Penelope, ta matrallak igurtzirik, gisa onetako itzak jalgi zituan:

217 **Penelope.**—Lo-gura leunak garaitu nindun, ain neke-larritan nagoan arren. Ai, Artemi aratzak oraintxe berton emongo ba'leust antzeko eriotza leuna, akeutar guztietan nabariena neban neure senarra edertzen eben mota guztitariko gaitasunik bage aurkituaz, neure bizi barne-alaka aitu ez dagan.

224 Au esanaz, goiko etzangu yaukaletik jatsi zan, ez bakarrik, mirabe bik lagunduta baino. Emakumeen artean jainkotia senargeiak egozan lekura eldu zanean, gogorki eregitako sapaiari eusten eutson zutoin aurrean geratu zan, matrallak zapi bikainez estalduta, albo bakotxean mirabe deduzko bat eukalarik. Senargeiak oro belaudardar gelditu ziran, maitasunarren euren barruak lilluratuta nunbait, eta danak nai eben Penelope'kin berberaren oian etzun. Baiña, arek, edu onetan itz-egin eutson bere seme maite Telemako'ri:

234 **Penelope.**—Telemako! Dagoneko ez daukazu ez naimen sendorik, ez zentzunik. Aurtzaroan zengozala, gogoeta zentzunezkoagoak irauli oi zenduzan zeure buruan; baina orain nagusiago zareala, gaztaro-gaztaroan zaukadaz-eta, arrotz batek, zure gizon betea ta edertasuna ikustean, semea zaitun aita doa-

tsu etsiko leukena, zuk ez dozu erakusten gogo artetik, ez zentzunik. Zelako egikunea burutu dan gizategi onetan, zuk laga-ta, arrotz bat olan barregarri erabillia izanik! Zer jazoko da gure etxean legoken arrotzak olako irain-alamena eroan bear ba'leu? Zeure gain jausiko dira lotsa gorria ta izen txarra, gizarte osoaren aurrean.

246 Telemako zurrak erantzun:

247 **Telemako.**—Ene ama! Zu mindua egoteak ez daust asarrerik sortzen; baiña neure barrenean onezkero ezagutu ta ulertzen ditut gauza on eta txar asko, orainarte bada ume bat izan naitzu. Alan eta guzti be, eziña yat oro zurtasunez, inguruan dodazanak bait nabe nastuten, gaiztakeriak asmatuz, eta ez daukat nok laguntza emonik. Arrotzak Iro'gaz euki dauan burruka etzan egin senargeiak olan erabagi ebelako, ta a izan zan indartsuagoa. Oba, Zeus aita, Atene, Apol!, senargeiak garituak izan ba'litzaz jauregi ontan eta, batzuk larriñean eta beste batzuk sala barruan ba'legoz, buruz beera ta soin-atalak zart-eragiñik; or larriñeko ate ondoan luze, ordi antzera buruari daragitson Iro lez nunbait, zutik jarteko, ez joan oi zan bidetik etxeratzeke be, gauza ez dala, gorputz-atalak ler-azota daukazalako.

263 Onelako autuan ziarduen. Eurimako'k, oster, itzokaz mintzatu yakon Penelope'ri:

265 **Eurimako.**—Ikari'ren alaba! Penelope zur! Akeutar guztiak ikusiko ba'zinduez Yaso'ko Argos'en, goiz-goizetik jan-edateak zure jauregian egingo leukezan senargeiak askozaz be geiago izango litzatekez, zeure edertasun eta zentzun onarren emakumeen artean nabarmen zaitugu-ta.

270 Penelope zurrak erantzun:

271 **Penelope.**—Eurimako! Nire lilluramen eta zorabideak (gorputzeko edertasun eta txairoa) illezkorak deuseztu ebezan argibotarrak Ilion'erako urtenik, nire senar Odis be areikaz joan zanean. Onek, etxera biurtuz, nire biziaren axola ba'leu, aundi ta ederragoa litzake nire aintza. Orain lurjota naukazu jainkoren batek bialdu daustazan gatxakaitik. Odis'ek, egia esan, asaben lurra iztean, eskumatik oratu ta tankera ontan mintzatu yatan: «O emakume! Ez dot uste zango-babes ederdun akeutar guztiak, osasuntsu ta bizirik, Iroia'tik itzuliko diranik; teukrotarrak, bada, burrukalariak ei dira

oso, azkonak eta geziak erabilten trebeak, eta zaldi bizkorren burdiz burrukatzen be ikasiak eta, ba-dakizu, oneik erabagi oi dabe lasterto burrukaldi setatsu ta ezkaitor baten azkena. Ez dakit, beraz, jainkoren batek etxera biurtzen itxiko ala Troia'n kukuak joko daustan. Emengo guztia, zeure pentzutan geldituko da; gogora egizuz, jauregian bizi zareño, neure gurasoak, oraiñarte egin dozunez, edo-ta are geiago ni urrin nazan bitartean; eta gure semeak bizarra agertutxe daukala ikustean, ezkondu zaite nai dozunagaz eta itxi egoitz au». Onela itz-egin eban arek, eta guztia doa beteaz. Etorriko da nik, o doakabe!, nazka be nazka dodan ezkontza ospatuko dan gaba, niretzat, Zeus'ek zorion guztiz bagetu nauan onentzat. Baiña biotz eta arimaraiño eltzen yat gaur atsekabe izugarri bat, leen bada ez ziran orain lez agertzen senargeiak. Emakume guren, gizaseme aberats baten leiaz dabiltzanak, eta berau jaristearren zein-geiagoka ari diranak, idi ta ardi gizenak ekarri oi dabez emaztegaiaren adiskideai oturuntza eskintzeko, ari bezuza galantak egiñik, eta iñoren ondasunik ez dabe irunsten ezeren zigor barik.

300 Orrela esan eban; eta jainkozko Odis eroapentsua poztu egin zan bezuzak atera ta itz eztiz gogoa atsegin-azo eutselako, naiz-ta oso bestera izan berak buruan erabillena.

304 Antinoo, Eupite'ren semeak erantzun eutson:

305 Antinoo.—Ikari'ren alaba! Penelope zur! Gogor ar egizuz edozein akeutarrek lekarskizuzan bezuzak, ez bait dago ondo emoi bat aintzat ez artzea; baiña gu ez gara soloetara biurtuko, ezta iñora joango be, zu akeutarretatik onenagaz ezkondu zaitez an arte.

311 Orrela adierazo eban Antinoo'k; gogoko izan yaken danai esan ebana, ta bakotxak bere otsegillea bialdu eban emoiak ekarri egitsozan. Antinoo'renak besana aundi bat ekarri eutson, eder-ederra, bitxiro egiña, urrezko amabi belarri eukazana, ondo biurritako obo galantez eutsita. Eurimako'renak ondoren lepoko bat ekarri eutson, bikainki landua au be, urrezkoa, elektrun gardañatuta, eguzki baten kideko. Zerbitzari bik iru arri aundidun zirzillu batzuk ekarri eutsoezan. Euridamante'ri begiak baizen aundiak, pertxentak, dizdiz eskertsu ederdunak. Pisandro Poliktorida'ren etxetik idun-erestun bat ekarri eban morroi batek, apaingari txit bikaiña, eta beste akeutar batzuk beste bezuza batzuk bialdu ebezan euren aldetik.

Eta emakumeetan jainkotia goiko etzangura itzuli zan gero bere mirabeakaz, esku-erakutsi eder bikaiñak eroanik.

325 Senargeiak barrero be euren dantza ta kantuari ekin eutsen, jolas ta pozkario, gaba noiz elduko zain. Eldu zan au, illun oindiño jolasketan eragoioela, ta orduan iru argi-mutil egokitu ebezan aretoan, argi egin egien, egur legorra moltzotu eben arein inguruan, antxiña ebagia, oso gogorra, eta oraintsu borontzez zatitua, zuziak be onegaz nastaurik, ta Odis eroapentsuaren mirabeak, txandaka euken sua zaintzeko ardurea. Onei esan eutsen Odis'ek, Zeus'en leiñukoak:

335 Odis.—Odis'en neskatillak, aspaldi danik urruti dan erregearenak! Zoaze erregiñ agurgarriaren etzangura ta, goruai bira eragiñik, poztazi egizue bera, aren gelan jezarrita, edo-ta kardatu artulea zeuon eskuakaz; neuk argi egingo dautset ba emen dagozan guztiai. Aurki ederdun Egu-antzari itxaron nai ba'dautsoe be, ez nabe nekeraziko, asko be asko erooten egiña nago-ta.

342 Orrela esan eban; barre egin eben areik, batak bestea begiratzuz, eta Melanto'k, matrail ederdunak, zakar agiraka egin eutson: Doli'k sortua zan au, eta Penelope'k bere alaba lez azi ta ezia, gogoia jolas-eragin al leikeon guztia jori ta sendo emonik; guzti orregaz be, baiña, ez zituan erdizkatzen Penelope'ren lor eta naigabeak, maitale eban Eurimako'gaz al-kartu baiño. Onek, bada, miñ-erazo eban Odis itaun-itzakoz:

349 Melanto.—Arrotz zirtzil! Zentzun barik zagoz eta sutegi batera edo Leske'ra lo egiten joan bearrean, berba dagizu emen naroro ta gador oiezez ainbeste gizakiren aintzinean, bape lotsatu barik: edo ardaoak nastu dautzu buru-muiña, edo izakera onetarikoa zaitugu, ta origaitik diñoskuzuz esaten dauskuzuzan tentelkeriak. Iro bidaztiaren aurka jadetsi zenduan garaipenak, bear bada, aize-puztuten ete zaitu? Kontuz gero, Iro baiño bulartsuen bat ots-otsean jagi ta, bere esku giartsuz zu buruan jo ta odolez beterik, etxetik jaurtiten etzaituan.

359 Betondo-makur begituz, Odis asmotsuak deadar:

361 Odis.—Oraintxe berton noa, sats ori!, diñosuna Telemako'ri edesten, ementxe berton zati-zati egin zagizan.

363 Onan esanik, uxatu zituan bere itzakaz ango emakumak. Joan ziran oneik etxe barnera, bernak izu-ikaraz dardar

ebezala, benetan itz-egin ebala iruditzen yaken eta. Odis, oster, zuzi-mutil ixiotuen ondoan geratu zan, argiak zaintzen eta an aurkitzen ziranengan begiak zorrotz, burutu barik gel-dituko etziran beste gogoeta batzuk barruan iraultzen zitun bitartean.

370 Baiña garai aretan be, ez eban itxi Atene'k, senar-gei gurenak irain neketsutik osotoro alde egin egien, atseka-beak oindiño be geiago samin-azo egian Laerte'ren seme Odis'en biotza. Eta Eurimako, Polibo'ren semea, itz-artu ta onela asi zan Odis'en lepotik barre egiten, bere lagunai barre-gurea sort-azorik:

376 Eurimako.—Entzuidazue, erregiñ aundikiaren senar-geiok, zuoi azaldu dagitzuedan gogoak bular-barruan zuoi esateko agintzen daustana! Gizaki ori etzan Odis'en etxera etorri jainkoak eragin barik. Zuzien dirdira beragandik eta bere burutik, onezkero ondo soil daukan aretatik urtengo ba'litza lez, iruditzen yat.

382 Esan eban; eta ondoren, Odis'i, uri-ondatzailleari, itz-egin eutson gisa onetan:

384 Eurimako.—Arrotz! Neure otsein izan gurako zeunke neure solo-bazter batean, alogerean (oso ona emongo neuskizu) artuko ba'zindudaz, esiak lotu ta zugatz aundiak landatzen? Neuk erreztuko neuskizuz urte guztiko ogia, jantziak eta oiñetakoak. Baiña egintza txarretan trebe ta aditua zareanez, ez dozu nai izango lanari lotu, erriz erri limosna eskatu baiño, zeure sabeltzar ase-eziña olan bete al izateko.

391 Odis asmotsuak erantsi eutson:

392 Odis.—Eurimako! Uda-aroan, egunak luzeen diranean, guk igitai-arloan leiatu bear ba'gendu alkarrekin, eta nik ba'neuko igitai ondo makur bat eta zuk beste bat lan-saillean geure indarrak neurtzeko, eta baraurik geratuko ba'giña illunabarreraiño, eta bedarrak ez uts-emon; edo-ta, ule-antz dir-diratsuzko idi galant batzuk, aundi ta bedarrez ondo okituak, adin eta zamatan bardiñak, indar ez gitxikoak, lau alogerako ta lurak goldeari amor-dagitson giro oneko solo-zati bat lantzeko zuzendu bear ba'nitu: an ikusiko nindukezu golde-aska ez etena urratzen. Eta era berean, Kronion'ek gaur guda bat edozein lekutan sort-erazoko ba'leu, ta nik ezkuta bat, lantza bi ta neure giltzetarako ondo letorken borontzezko oskol bat euki, burrukan ondoen eta aurrenengoen dabilitzanakaz naste

ikusiko nindukezu, eta orduan ez zeuskide akarrik egingo, orain lez, neure sabelarren. Baiña zu guztiz lotsabako zaukadaz gaur, biotz-gogorrekoa zara, ta bear bada aundi ta sendotzat daukazu zeure burua, gitxiren artean zagoz ba ta ez oberenen artean be. Odis ba'lio itzuliz bere sorterrira, ate ain aundi oneik estuak izango litzakizuz, zu atalondotik igeska joatean.

413 Orrela mintzatu zan. Sumiñak jo eban are geiago Eurimako bere biotzean eta, begi biurriak aregan josiz, itz ariñok egotzi eutsozan:

416 Eurimako.—A, zori txarreko! Ainbeste gizakiren aurrean eta bape lotsarik erakusteka, ausart oso itz-egitegaitik merezi dozun zigorra laster ezarri bear dautzut; edo ardaoak buru-muiña artu dautzu, edo, izakeraz zara orrelaxe, ta orixegaitik diñozuz esandako tentelkeriak. Iro bidazti alperraren aurka jadetsi zendun garaipenagaitik, bear bada, arrotzen ete zara?

422 Solasketa au amaitzean, oin-aurki bat artu eban; baiña, Odis, bildurrez, Anfinomo duliketarraren belaunetan jezarri zan ezkerro, txolaria jo eban eskuiko eskuan: onen pitxarra beera jausi zan burrunbada aundian, eta bera be, garrazika, autsean erori zan sorbaldaz atzera. Senargeiak zarata izugarria ateraten eben areto illunean, eta euretatik batek bota eutsen urren eukonari:

429 Abots bat.—Oba arrotzarenak egingo ba'leu, emendik urrin arat-onat, ona eldu izan baiño leen; ez eban orrela, zalaparta au sortu izango. Orain eskekoakaitik gabiltz liskarrean; eta jan-edanean bertan be ez dogu ezetariko atsegiñik izango, txarrena garai dalako.

434 Eta jainkozko Telemako saiatuak esan eutsen:

436 Telemako.—Zori gaiztokoak! Zoratu egin yatzue, ta zuen barrenak ezin ditu onezkero janaren eta ardaoaren ondo-orenak ezkutuan euki: jainkoen batek akuillutzen zaitue, ezbai barik. Baiña, ederto jan dozuen ezketiño, beioa baxotxa bere etxera, gogoak damotsanean; nik ez bait dot iñor bota nai.

442 Au esan eutsen; eta ezpanak aginkatu ebezan danak, arrituta nunbait, Telemako'k ain urtento ta zorrotz itz-egin eutselako. Ta Anfinomo'k, Niso Aretiada erregearen semeak, onela sustatu zituan:

446 **Anfinomo.**—Adiskidsok- Ezpei iñor sumindu, Telemako'ren esan artezai aurkako errazoiak jarriaz; ez egizue, gainera, txarto artu arrotza, ezta jainkozko Odis'en etxean bizi diran morroietatik iñortxo be. Baiña, tira, asi bedi ardao-banatzaillea txolak ateraten, ixurketak egindakoan, geure etxetara joan gaitazan; eta arrotza lotu daitela Odis'en jauregian, Telemako'ren peko, onen egoitzera bait zituan bere urratsak zuzendu.

455 Onela mintzatu zan; eta guztien gogoko izan zan aren itzaldia. Muli gizurenak, dulikiar otsegille ta Anfinomo'ren morroi zanak, kratera baten nastau ebazan edariak, eta an egozan guztiai eskiñi eutsen, bakotxari egokionez banandurik; eta areik, jainko zoriontsuai ixurketa egin ondorean, ugari edan eben ardao gozotik. Eta ixuri ta nai aina edandakoan, bakotxa bere etxera batu zan oeratzeko.

XIX KANTUA

Odis eta Penelope autuan. Eurikle'k ezagutzen dau Odis

Jauregian gelditu zan Odis jainkotia, eta, Atene'kin batera, senargeien sarrasketa eban gogotan, itzetik ortzera Telemako'ri itzok esan eutsozanean:

5 Odis.—Telemako! Barrura eroan bear dira guda-izkillu danak eta ziria sartu senargeiai, euronak bage aurkitu ta nun diran itauntzerakoan, esanez: «Keetik urrin eroan ditut, dago-neko ez daukie ba Odis'ek Troia'ra abiatu zanean itxi zituan antzik be; suak jo ebazan aldetik itxusi-itxusi dagoz. Beste jainkotasunen batek, gaiñera, buruan jarri daust beste errazoi indartsuago au be: zuok, bear bada, orditurik, eztabaida bat sortu zeinkie, ta batak bestea zaurituaz, oturuntza ezaindu be bai, ta ezkongai-aroa noski; burdiñeak, berez darakar gizona».

15 Onela jalgi eban. Telemako'k aitak esana egin eban eta, bere iñude Eurikle'ri dei egiñik, gisa onetan mintzatu yakon:

17 Telemako.—Etxandera! Ia, euki eidazuz itxita emakumak euren geletan, neure aitaren izkillu bikaiñak beste ganbara batera eroan daidazan arte, kanpotik dan bitartean ba ez ditu iñok be zaintzen eta keak ugertu ta amiotzen ditu. Orañarte ume izan naz. Baiña suaren galdak oratuko ez dautsen lekuan metatu nai neukez.

23 Bere iñude Eurikle'k erantzun:

24 Eurikle.—O seme! Oba bai, zeure etxea zaindu ta zeure solo-landai iraun azoteko lain zurtasun jaritsia ba'ziña! Baiña, nor joango yatzu aurretik zuziaz, argi egingo leuskizuen mirabeai etorten zuk itxi ezik?

29 Telemako zurrak erantzun:

30 Telemako.—Arrotz ori; niretik jaten daben iñortxori be ez dausot lagako alperkerian egoten, urriñeko lurraldeetatik etorria izanda be.

33 Orrela esan eban; eta itzik etzan urten Eurikle'ren ezpanetatik, gela erosoetako atea beingoan itxirik. Odis ta onen seme gurena buru-oskolak, ezkuta maillatuak eta lantza zorrotzak barrura eroaten saiatu ziran, bertatik; aurrean yoken Palas Atene urrezko argontziaz, argi ederrak emonik. Eta Telemako'k esan eutson bat-batez bere aitari:

39 **Telemako.**—Ene aita! Aundia da neure begiakaz dakusdan ikuskizuna: jauregiko ormak, zutoin-bitarte txairoak, izaizko abeak eta goi-goiko pillarak, su galdazkoak bai'li tzan agertzen yataz begi aurrean. Ezpai bage, zeru zabala daukien jainkoetarikoren bat egon bear dau emen.

45 Odis asmotsuak jardetsi eutson:

46 **Odis.**—Zagoz ixillik; galga zeure oldozkuna, ta ez eida-zu itandu; baiña onela jokatu oi dabe, egi-egiaz, Olinpo daukien jainkoak. Orain zoaz lotara, ta ni emen geratuko naz mirabeak oindiño be zirikatzeke, ta zure amagaz itz-egin dagidan; onek, bada, espak joteari ekiñez, gauza asko itanduko daustaz.

52 Ola mintzatu zan; eta Telemako jauregian barna joan zan, zuzi dizditsuen argitan, lo gozoak garaitzen ebanean lo egin oi eban etzangura zuzendurik: antxe ogeratu zan jainkozko Egu-Antzaren zain. Odis jainkotia, barriz, gizategian lotu zan, eta Atene'kin batera senargeien ilketa erabillen gogotan.

58 Artemis edo Afrodita urreztatua zirudian Penelope bere gelatik urten eta sukalde alboan jarri eutsoen besaulki ondo landua. geienik jarri oi zan marpil eta zirarrezko apaiñez ornidutakoa; jarleku au, antxiña. Ikmali ertilariak egiña zan, oiñentzako lenka bategaz, aurkiari itsatsia ta narru aundi bategaz estalduta. Antxe jarri zan Penelope zurra. Beso zuridun mirabeak, etxe barnetik elduaz, kendu ebezan ogi-mutxikin ugarriak, maiak, eta senargei buru-arroak edan oi eben ontziak, eta, zuzi-mutilletako txingar-moltzoak beean sakabanaturik, egurmordoak pillotu ebezan euren ingururumari, argia ta beroa emon egien. Eta Melanto'k bigarrenez akar egin eutson Odis'i:

71 **Melanto.**—Arrotz! Gogait eragingo dauskuzu oindiño gabaz be etxean zear ibilliaz, emakumen salatari? Oa atera, meko ori!, bekik naiko jan dokana, edo-ta laster jaurtiko abe ilintika.

75 Betondo illunez, esan eutson Odis asmotsuak:

77 **Odis.**—Doakabe ori! Zergaitik zatoz nire aurka, barru suminkor? Loi noalako, ausaz, jantzi dindirritsuz gorputza es-

tali ta errian zear eskean nabillelako? Bearrizanak naroa ortara, ta edu ortako dozuz eskekoak eta alderrai dabiltzanak. Neu be, bada, beste orduz zoriontsu izan nintzan gizartean, egoitz aberatsean bizi izan nintzan eta amaika bidar ukarra emon neutsien arat-onat ebiltzanai, ziralala ziralakoak eta egozala egozan bear-izanean; orduan neuk be gizonak ondo bizi diran eta aberats izena emon oi dautsen konta-ezin ala zerbitzari ta beste gauza askotxo neukazan. Baiña Zeus Kronion'ek lur-jota itxi ninduan, orrela nai ebalako bakar-bakarrik. Zuk be, o emakume!, mirabeen artean orain arro zakarzan edertasun guzti ori galdu ez dagizun; zure etxeko andrea, zure aurka suak artu ta irrikaturik, zugaz ausart eta garratz agertu ez dedin; edo-ta Odis biurtu, itzuliko ete danaren itxarokizunik oindiño bada ta. Illa dalako, alan be, ez ba'letorkigu, aren seme Telemako aundi azia da, Apol'ek orrela nairik, eta jauregiko emakumeetatik bat be ez yako, txarra ba'litz, oartu bage lerrotik urtengo; badau orretarako beste urte.

96 Olan itzezin eban. Entzun eutson Penelope zurrak, eta itzok esanaz, agirakatu eban mirabea:

98 Penelope.— Lotsa galdu ori! Txakur-eme azartua! Jabetzen naiatzu bai, zeaztasunik pitiñenetan be, jauki dozun egite txar-txar orretzaz, eta zeure buruaz ordainduko daustazu. Ondo zenkian zuk, neure aotik entzun zendulako, sala onetan itandu bear neutsana arrotzari, neure senarragaitik; eziñago biotz-mindua naukazu-ta.

104 Esan eban; eta jarraian itzok zuzendu eutsozan Eurikle, jaki-zaiñari:

106 Penelope.—Eurinome! Ekardazu aurki bat, eta estal egizu bera narru-azal bategaz, arrotzak, bertan jarririk, itzezin dagian; baita niri entzun be, itaunak egin nai dautsodaz eta.

109 Olan mintzatu zan. Arduraz ekarri eban Eurinome'k aurki dizditsu bat, narru bategaz estaldurik, eta jainkozko Odis eroapentsua bertan jzarri zan. Orduantxe urratu eban ixilla Penelope zurrak, gisa onetan itze-egiñik:

113 Penelope.—Arrotz! Ezer baiño leen neronek egin nai dautzudaz itaunok: Nor zaitugu ta nungo lurraldetik zatoz ona? Nun dagoz uria ta zure gurasoak?

116 Odis asmotsuak erantzun:

117 **Odis.**—O emakume! Lur zabaleko ilkor batek bezingo leuskizu azpirik jan, zure aintza ba zero nasairaiño jaristen da, errege goragarri ta jainkoen bildur danarena lez; au da, gizaki asko ta saiaturen gain aginduz zuzentza garaille izan daiten alegintzen danarena, bere aginpide ederraren babespean lur baltzak garia ta garagarra ugari dakartsonarena, zugatzak arnariz bete, ardiak kume jori sendoz zanpatu, itxaso arraiñez narotu, ta mende daukazan erriak zoriontsu yakozanarena. Baiña orain, zure etxean gagozan ezketiño, beste itaun batzuk egidazuz, eta ezaitz nire leiñua ta aberria zeintzuk diran jakin naita leiatu: gomuta orreikaz nire biotzaren naigabeak aziagotu ez daizuzan, txit zori txarrekoa izan naitzuta. Ez da egoki, gainera, ni iñoren etxean zizpuruka ta espaka egotea, nunnai ta eten barik illeta jotzen ekitea oso txarra bait da: jopu-emeetatik bateren bat nigaz asarratu ez dedin, edo zeu, eta esan ez daizuen negar-jarioz nagoala ardaoak adimena nastu eustalako.

134 Bertatik erantzun eutson Penelope zurrak:

135 **Penelope.**—Arrotz! Nire lillurak (edertasuna ta neure gorputzaren lerdentasuna) illezkorrak deuseztu ebezan argibotarrak Ilion'erako urten ziranean, eta nire senar Odis errekaz. Onek, etxeraturik, zainduko ba'leust bizitza, nire aintza aundi ta ederragoa izango litzateke: arras naigabetua nago, bada, jainkoren batek bialdu eustazan makiña bat nekelorgaitik. Ugarteetan, Duliki'n, Same'n eta Zazinto oiantzuan agintea dabenak, eta urrindik ikusten dan Itaka'n bertan bizi diran gizaki urenak, neure atzetik dabilte ezkondu naita, neure gogoaren aurka; eta etxea ondatu daroaskue. Au dala-ta, ez dot sarri arrotzen ardura aundirik, ezta eskaleenik, ez agiriko zerbitzari diran ots-egilleenik be; bestera, Odis'en bakartade miñez, gogo aituaz doakit. Eurak ezkontzera leiatzen nabe, nik osterak kaparra ta iruzurrak asmatzen luzatzeko. Lenengotan, jainko batek eraginda, jauregian asi nintzan oial aundi, mee ta amaitu-eziña eunduten, eta onela mintzatu nakien orduan: «Ene gazte senargeiok! Odis jainkotia onezkero illa dala, itxaron, nire ezteguak lei-erazteko, miesa au bukatu daidan (ariak alperrik galdu ez dakidazan), eriotz izugarriaren Balbe ala-bearrekoak ez-ustez artu dagianean, Laerte gizurenak bere il-jantzia euki daian. Erriko akeutar emakumeren bat, ainbeste ondasunen jabe izandako gizasemea il-oeko jantzi barik lu-

rra artzen ikusita, asarratu ez dakidan!» Onela esan neutsen, eta eskuzabal areik ontzat artu eusten niñotsena. Une artatik, miesa aundia egiten emon oi genduan eguna, eta gabaz, zuziakaz argitua nintzanekoxe, eun eoia desegin oi neban. Modu onetan, iruzurra estaltzea lortu neban, eta nire itzak iru urtetan beintzat siñistu egin ebezan akeutarrak; baiña laugarren urtea eldu zanean, eta urte-aroak gertatzen asi, illebeteak eta egunak ez gitxi igaro, orduan, ezeren axolik ez daben nire mirabe zoroakaitik, arrapau ninduen, eta itz gogorrez agiraka egin eusten. Olan, ba, nik gura ezta be, oiala amaitu bearrean aurkitu nintzan. Orain eziña yat ezteguak ez egitea, ta onurakor litzakidan beste aolkurik be ezin dot idoro. Nire gurasoak ernatu ta laster egin nai leukiez nire ezteguak, eta atsekabez dago nire semea gure ogasunak zelan irunsten dabezan ikusiaz, dagoneko gauza da ba etxea zuzentzeko ta Zeus'ek aintzaz beteten dau. Baiña, alan eta guzti be, esaidazu zeure jatorria eta nungoa zarean; zure gurasoak ez bait dira izango ipuin zarreko artea edo-ta arkaitza.

176 Odis asmotsuak erantzun eutson:

177 Odis.—Laerte'ren seme Odis'en emazte agurgarri ori! Nire etorbide ta endaz itaunka ez ete zara aspertuko? Ea, ba, esango dautzut, larritzen nauan naigabe orregaz geitu arren be; orrela jazo oi yako, egiaz, nire antzera, luzaroan bere erritik kanpora danari, uraik eta uriak zear, beti erromes eta atsekabez josita, ibillitakoari. Baiña alan be, itandu daustazunari ta jakin nai zeunkenari buruz mintzatuko naiatzu.

185 «Kresal ardankoiaren erdian, itxasoz esituta, lur eder jori bat daukazu, Kreta; eta bertan asko, konta-ezin ala gizaki, ta larogetamar uri. Bestelako izkuntzak entzun oi dira bertan nasteka, eskualde artan bizi dira ba akeutarrak, bertako kretar gurenak, zidondarrak, iru leiñutan banandutako doritarrak, eta jainkozko pelasgotarrak. Urietan nabari da Knoso, oillo-lur aundia; beiñola emen agindu izan eban, bederatzi urtez, Minos'ek, Zeus'egaz mintzatu oi ebanak, eta neure aita-ren, Deukalion eskuzabalaren aita izan zanak. Onek sortu ninduan ni, baita Idomeneu erregea be, Atridatarrakaz batera, izontzi makurretan Ilion'era joan zana; Eton da nire izen argia, ta anai bietatik gazteena nozu a da bada nagusiena ta bulartsuena. Knoso'n ezagutu izan neban Odis, eta arrotz-txeratasuna be erakutsi neutson iñoizkoren baten. Troia'ra joian gi-

zurena, aizeak Malea'tik eldendu ta Kreta'ra eroan ebanean: eta orduan ainguratu ebazan bere ontziak kai arriskutsu baten, Amniso'ren ao-muturrean, Ilitia'ren arpea aurkitzen dan lekuan, eta ozta-oztan iges egin al izan eban ekaitz-adarretik. Joan zan beingoan urian zear, Idomeneu'gaitik itanduaz, auxe zan ba, iñoanez, etxakide laztan agurgarria; baiña orduko amara maika bidar agertua zan egunsentia bere ontzi makurrakaz Ilion'erako urten zanetik. Berealaxe eroan neban jauregira, arrotz-lege txeratsua egiñik (gure etxean danetik ugari egoan-eta); berari ta beragaz eroiazan lagunai uruna ta ardao baltza erriak erabat emon egioela, agindu neban, baita idiak be saraskitu ta orrela euren jan-gosea arindu egien. Akeutar jainkotiak amabi egunean egon ziran geugaz, Boreak bada txit gogor joten eban, lurrean be doi-doi zutik egoteraiño. Jainko gaiztoren batek sustatua zan antza. Baiña amairugarren egunean ibitu zan aizea ta itxasoratu ziran barriro be.

218 Onela egokitzen eban bere edeskia, egi etziran gauza asko egia bai'litzan edesturik; eta Penelope, eurak entzunik, begietatik negar-arpulu aundiak erre ta gorputza saporitzen yakon. Ain zuzen be, mendi garaietan, Zefir'ek barraiatu edurra, Euro'ren eragin gozoz urtuta ibaien tiraiña aziagotzen dauanez, era barean malkoz urtzen ziran Penelope'ren ma-trail ederrak be, bere alboan eukon senarragaitik erostaka. Odis'ek, zotinka ziarduan bere emazteak errukia emotson arren, ermo eukazan bere begiak, adarrezko edo-ta burdiñezko bai'litzan, betazalpean, eta malkorik ez agertzea lortu eban amarruz. Eta Penelope'k, negarrez ta intziriz ase zanean, barriro itz-egin eutson onela:

232 **Penelope.**—Orain, o arrotz!, azterketa batera jarri bear zaitut jakin dagidan, zuk diñozunez, zeure jauregian atotsi zenduala nire senarra bere jainkoak ideko lagunakaz. Esaidazu zelako jantziak eroiazan bere soiñak, eta zelakoak ziran Odis bera ta ari jarraika joiazan lagunak.

238 Odis asmotsuak erantzun:

239 **Odis.**—O emakume! Gaitz da dana edestea ainbat denpora igarota gero; ogei urte dira andik alde egiñik, nire aberria itxi nebala; alan eta guzti be, esango dautzut zelan iduritu oi daua nire biotzak. Odis jainkotiak artulezko txakuxa eroian, bikotxa, purpu-margozkoa, zulo bi eukazan urrezko karkotxeaz: txabuxak aurreko aldetik txakur bat eukan margoztu-

ta, bere aurreko anka-artean oreinkume izpilduna, igesi gurata, eba'arik; eta guztiak miretsita lotzen ziran, biak urrezkoak izani, arek ito-zorion eukan oreinkumeari begiratzen eutsolako, eta onek oiñakaz indar egian, igesari emon naiez. Odis'ek gorputz biran alkondara bikain-bikaiña ekarren, kipula-mintza zirudiana, ain zan leuna!, eta eguzkiaren antzekoa zan aren dirdira; eta emakumerik askok begia emoten eutsoen, arri ta belarri egiñak. Baiña beste gauza bat esan bear dautzut, gogamenean josiko dozuna: ez dakit Odis'ek jantziok etxean eroango ebazanik, edo-ta lagunetatik bateren batek emonak ziranik, bere oial-ontzian joan zanean, edo-ta arrotzen batek bear bada; Odis'ek, ba, ainitz adiskide eukazan, akeutarretan gitxi bait ziran aregaz bardiñean ipintekorik. Neuk be borontzeko ezpata bat bezuzatu neutson, baita tolostura biko txabuxa purpur kolorezkoa be, ta alkondara luzea; onen ondoren, agur egiten joan nintzakion begirune aundiz, tosta askodun bere izontziraiño. Bera baiño zerbait zarrago zan ots-egille batek lagun egiten eutson, eta esango dautzut zelakoa zan: bizkar-sartua, narru baltz ta ule kizkur, eta Euribate eritxon. Odis'ek bere lagunnen arteko beste iñor baiño geiago omendu oi eban, bi-biak pentsakera bardintsukoak ziralako.

266 Onan esan eutson, eta onek emakumearen negar-gurea geitu egin eban, Penelope'k bada ondo ezagutu ebazan Odis'k onen ziur emoten eutsozan ezaugarriak. Eta negar-zizpuruka ase zanean, itzokaz erantzun eutson:

270 Penelope.—O arrotz! Lendik be errukia neutzun, baiña aurrerantzean maitatua ta agurtua izango zara etxe onetan; neuk emon neutsozan ba diñozuzan jantziok, ondo tolosturik neure etzangutik aterata, eta kakotxa dizditsua ipiñi neutsen, bere oillo-lurrera ta sukaldera biurturik nire begiak geiango ikusiko ez daben ari apaingarritzat izan ekion; adur gaiztoz joan zan ontzi makurretan Ilion galkor eta ezin-esaneko atara.

279 Odis asmotsuak jardetsi:

280 Odis.—O Odis Leartiada'ren emazte agurgarri! Ez eizu are geiago ezain zeure gorputz ederra, ezta zuzitu be zeure gogo, senarragaitik intzirika; ez dautzut, egiaz, origaitik agiraka egingo, emazteak bada intziri dagi neskuts ezkondu ta beragaz semeak izan ditun gizona galdu daualako, baita Odis lakoa izan ezta be, au diñoenez jainkoen antzekoa gen-

duan eta. Itxi negarra ta adi nire itzai, leialtasunez mintzatu-ko naiatzu bada ta Odis'en biurtzeaz dakidanik ez dautzut ezertxo be ixilduko; bizi da oindiño, ur dago (testropotarren lurralde aberats okituan) eta bitxikeri asko ta bikaiñak dakaz erritarren artean batu al izan dabezanak. Itxaso ardao kolorezkoan galdu ebazan bere lagun leialak eta ontzi makurra, Trinaki ugartetik onantz egiterakoan, Zeus eta Eguzkia bere aurka sumindu ziralako, bere lagunak onein beiak sarraskitu ebezan-eta. Ur-zabaldi nastuan ondatu ziran enparauak, eta bere ontziaren gillan gainkatu zan Odis lur ermora bota eben olatuak, euren leiñuz jainkoen ideko diran feazitarren lurraldera; eta eurak goitar bat bai'litzan omendu eben biotz-biotzez, esku-erakutsi asko egin eutsezan eta bere etxera eroan nai izan eben bizirik eta osasuntsu. Eta onezkero Odis emen egoan aspalditik, aberastasun ugari batzeko lur nasaian zear joatea onurakorrigo iruditu ez ba'litzakion, gizon ilkorren artean ba nabarmen da bere maltzurkeriz, eta ez da iñor ari geiago egitekorik. Orrela esan eustan Fondo, tesprototarren bakaldunak, eta neure aurrean zin-egin eban, bere etxean ixurketak egiñez, itxasora emona eukela ontzia ta bere aberrira zuzenduko eben lagunak be gertu egozala. Baiña neu bialdu ninduan aurretik, garitan jori dan Duliki'ra joian tesprototarren ontzi bat ein zuzen be ara joiana, bera eroateko eskiñi zan-eta. Odis'ek batu ebazan ondasun guztiak, gainera, erakutsi eustazan; areikaz, ain zuzen be, elikatu zeikean gizon bat ezeze, baita bere ondorengoak be amargarren belaunaldiraiño: ainbat ziran errege areñ jauregian eukazan gauza ederrak! Odis Dodona'n aurkitzen zala gaiñeratu eban, arte garaiaren bitartez Zeus'en naia jakin nairik, bere aberrira, augandik luzaro samar bai egoan urrin, agirian edo-ta ixil-mixilka etortea egokiago izango zan jakin nairik nunbait. Bizirik dago, ba, eta laster etorriko da; ez, eztau luzaroan iraungo bere adiskidea-kandik eta aberritik al denduta; eta gai oneri buruz, zin egin bear dautzut: Iekuko beitez Zeus, jainkoen artean garai ta altsuena, ta ni eldu nazan Odis akatsik bakoaren sukaldea, dirautzudan legez dana beteko danarena: Odis ona etorriko da aurtan, gagozan illebetea amaitu ta urrengoa astean.

325 Penelope zurrak erantzun:

326 Penelope.—O arrotz!, diraustazun lez jazoko ba'litzakit, laster ezagutuko zeunke nire txeratasuna, ainbat bezuza

egingo neuskizuz ba, zugaz bidean aurkituko litzakezanak zoriontsu zareala esateko aña noski. Nire barruak alan be aurrez digar gertatuko dana: ez Odis etorriko da etxe ontara, ez zuk jaritsiko dozu zeurera iñok eroaterik; jauregian ez bait dago iñor a zuzendu daikeanik, gizartean Odis zanez (guztia ames uts izan ezpazan) arrotz agurgarriak atotsi ta egokitzeke. Baiña zuok, mirabeok, ikuz arrotza ta atondu egoitz bat, bere oge, burusi, estalki bikain ta guzti; ondo beroturik, urrezko aurkidun Eguantzaren agertaldia itxaron dagian. Biar, goizean goiztik, ikuz bariro be ta igurtz orioz; eta ementxe barruan jan dagiala, gizategi ontan jarrita, Telemako'ren ondoan. Gaitz bekio ari, gogo txar asarrekorrez alamena emon nai leuskionari, bere burua sumindurik erakutsiarren auxe izango litzakio-ta emen burutuko leuken azken-egikunea. Zer deritxokezu, o arrotz!, beste emakumai buru-argiz ta aolku zurrez alde aundia egin arren, orrela, zagozan lez, ain loi ta zarpailtsu jantzirik, jauregian jango ba'zendu? Bizitz laburrekoak dira gizakiak: biotz gogorrak, zuzenbako jokatu oi dauanak, zer lortzen ete? Bizi dalarik, gizaki ilkor guztiak araoka aurrean erabiltea, ta eriotz ostean be danak laidotu ta txakurrenak esatea; baiña akats ba-koak, egin-egiñeko ta utsik bage ari danak, olakoak ospe aundia jaristen dau, ta berak berean artu dituan arrotzak batez be zabal-azten dautsoe ospe ori gizartean oso ta askotxo izan oi dira ona deitzen dautsoenak.

351 Odis asmotsuak erantzun eutson:

352 Odis.—O Learte'ren seme Odis'en emazteki agurgarria! Txabuxak eta ogegaiñeko estalki dizditsuak iguingarri yataz Kreta'ko mendi edurtuak itxi ta arraun luzedun itxason-tzitik alde neban ezketiko. Leen legez etzungo niaitzu, begirik itxi bage gabak igaro oi nebazanetan letxe; olako askotan bada oge zirtzilletan lotaratu nintzan, aurki ederdun Eguantz jainkoria noiz agertuko zain. Ezta ez yataz gogoko oiñetako baiñurik be, ezta jauregian zerbitzari dabilzanetariko emakumek ez ditu nire oiñak ikutuko zar-zarren bat eta gogoeta garbikoren bat ez ba'lego beintzat, eta eroapentsua gaiñera, nik beste bere barruan eroan izana; olakoari ez, ez dautsat gazaloko nire oiñak ikutzea.

364 Penelope zurrak au erantzun eutson:

365 Penelope.—Arrotz maite! Urriñetik nire etxera izan diran arrotz maitagarrien artean egundo be ez yat eldu izan etxe-

ra zu baizen oneko dan gizasemerik: ainbesteko garbitasuna ta sen ona erakusten dauste zure itzak. Molde ta ganora zurreko andra zartxo bat daukat, amak erditu ondoren bere besoetan artu, ta doakabe a azi ta janaritu ebana, ain zuzen be: onetxek garbituko dautzuz oiñak, beronen indarrak dagoneko aultzen asiak diran arren. Tira, Eurikle zur, jagi ta garbi egizu zeure jaunaren adin-bereko gizaki au; Odis be, bada, oiñetan eta eskuetan antzera egon bear dau, ilkorrak zori txarrean bereziki azkar zarkuldu oi dira-ta.

376 Orrela mintzatu zan. Atso zarrak arpegia estali eban esku biakaz, negarrari emon eta arrazoi kupigarri oneik jalgi ebazan:

379 **Eurikle.**—Ai, ene seme, ezin zaitut gaizkatu! Zeus'ek bear bada beste iñori baiño gatxeretxi biziagoa artu eutzun, zure barrua jainkoekiko orren bildurtia izanagaitik. Iñungo beste ilkorrek ez ebazan zuk aiña iztar jori erre, tximistaz poztarazi oi dan Zeus'en aheretan, ezta ainbeste ta ain aukerako ilketa, zuk eskiñi zeuntsozan lez, eskiñi be, zartzaro atsegingarri emon eta zeure seme ospetsua ondo azteko bizia eskatuaz; eta orain eragotzi dautzu, zeuri bakar-bakarrik, aren itzuli egunaren argia ikustea. Nire jaunaren lepotik bear bada urrutiko arrotzaren neskameak, euren jauregi bikaiñera eltzean, barre egin eben gogotsu, txakur-emeok, o arrotz!, zuri ixeka dagitzuen lez, eta orain ez dozuz entzun nai onein irain, itz-gaizto ta laido ugariak, zure oiñak garbitzeko olakoen eskuetan itxi nai ezta; orixegaitik neuk egin daitzudan gura dozu eta agintzen daust, ez gero neure naiaren gaiñetik, Ikari'ren alabak, Penelope zurrak. Eta olantxe, oiñak garbituko dautzudaz Penelope'ri berari ta zeuri dautzuedan giza-lege ta itzalarren; barnean, bada, oar nazanez, gogoa dardarazten dauste zure zoritxarrak. Baiña, tira, entzuizu diñotzudana: zoritxarrez jositako arrotz askotxo eldu izan dira etxe ontara, baiña euretatiko iñorengan be ez dot ikusi zugan dakustan beste antz eta iduritu, Odis' egaz, soiñean, abotsean eta oiñetan.

400 Odis asmotsuak au erantzun eutson:

401 **Odis.**—O atsotxu! Orixe berori diño euren begi-begiakaz ikusi ginduezanak be: guztiz antzekoak gareala, zuk somatu dozunez.

404 Orrela adierazo eban. Zartxoak, ondoren, oiñak ikuzi oi ebezan mazkelu diztikor bat artu, ta bertan jario eban ur otza

ugari ta gero ur beroa ganetik. Odis, tartean, sutondoan jarri ta illunerantza biurtu zan bertatik, zarrak bada, oiñetik oraturkeran, bertan eukon alako zauri-ondoko orbanaz konturatu ta guztia agirian geratu leitelakoaren bildurra sartu yakon izate-barruan. Eurikle bere jaunari urreratu ta garbitzen asi yakon, eta beingoan oartu zan, a Parnaso'ra, Autoliko ta onen semeak ikustera joan zanean, basurde batek bere agin zuriakaz egin eutson zauri-ondoaz. Autoliko ori, Odis'en amaren aita ospetsua zan, eta nabarmen zan gizartean ostu ta birao urtikan, Hermesek berak egiñiko esku-erakutsiak noski, onen omenez erre oi zituan ba axuri ta aumeen iztar atseginkorrek; jainkoa auxegaitik onbera yakon. Len-danik, bein, Autoliko Itaka uri aberatsera joan zanean, bere alabagandiko ume jaio-barri bat aurkitu eban; eta, apari ostean, Eurikle'k belaunetan ipiñi eutson, era onetan itz-egiñik:

422 **Eurikle.**—Autoliko! Billa zuk orain izen bat, ain bi-ziro nai zenduan billobari jarteko.

424 Eta Autoliko'k erantzun eutson, esanez:

425 **Autoliko.**—Suin, ene alaba! Jar esango dautzuedan izena. Gizakume ta emakume askoren aurka asarratu ta gero ona eldu nintzan ezkerro, Odis (udigo) bedi ezarriko yakon izena. Eta mutil egindakoan Parnaso'ra doanean, nire ondasunak dagozan amaren etxe gurenera, areitatik zati bat emongo dautsat eta pozik bialduko dautzuet.

432 Auxegaitik izan zan Odis: arek emoi bikaiñiak emon egitsozan. Autoliko ta bere semeak oso maitekor artu eben, bostekoa emonaz eta itz gozoak oguziaz; eta Anfitea, bere amaren aldeko amamak besarkatu ta burua ta begi lerdinak mosutu eutsozan. Autoliko'k bertatik agindu eutsen bere seme aintzatsuai gertu egiela bazkaria; eta areik aitaren esana beterik, bost urteko idi bat ekarri eben. Il eta beingoan gertau eben oturun-tza, dana zatitu, antzetsu-antzetsu ataltxoetan ebagi, burdun-tzietan ipiñi, arduraz erre, ta jarraian bakotxari zati bana banandu eutsoen. Egun osoan, eguzkia sartu arte luzatu zan jan-edana; eta danak nai beste jan arren, ez yakon iñori ezertxo be palta izan. Eta, eguzkia etzan eta gaba etorri zanez, ogeratu ziran eta lo-doea artu eben.

445 Goizaren alabea, larrosazko atzdun Egunsentia estalgetu zanez, Autoliko'ren semeak eta Odis jainkotia eizara

joan ziran euren txakurrakaz. Parnaso mendi garai zugatzez estalira zuzendu ziran, aren muiño aizetsuetara laster eldurik. Eguzkiak dagoneko bere izpiz zauritzen zitun solo ta landak oro, Okean'en tirain nare sakonetik urtenaz, eiztariak ibar batean sartu ziranean: aurretik joiazan txakurrak, eiza-uzi ta lorratzean; etzetik, Autoliko'ren semeak, eta oneikaz, baiña txakurrekandik pizkat atzeratxoago, Odis jainkozkoa, lantza aundiari eragiola. Toki aretan aurkitzen zan etzunda basauntz eskerge bat; bertoko basarte txit trinkoa zan, aize-putzik ezkoenak be zearkatzen ez ebana, eguzki dizditsuaren erraiñuak be ez eben zauritzen, ezta euriak berak, osorik beintzat, ain zan zarri trinkoa!; bertan egoan orrez gaiñ orbela ugari be ugari metatuta. Eizan' arantza urbiltzen ziran gizonen eta txakurren oin-otsa basauntzaren belarietaraiño eldu zan; eta au, beresia etxirik, lepoko zurdak zut-zut eta begiak sutan, arei bide urtenaz, eurekandik ur-ur geratu yaken. Odis'ek, aurrenik ari ekiñaz, jaso eban bere esku sendoaz lantza luzea, a zauritzeko asmuz; baiña basauntza aurreratu yakon, baita kolpe bat belaur gainean emon be, eta, zearretara erasoten eban ezkerro, aragizatia urratu eutson bere agiñez azurrerariño iritxi barik. Odis'ek, orduan, eskumako sorbaldan emon eutsan, lantza dizditsuaren puntaz zearkaturik, eta autsean geratu zan piztia luze, bizia galdurik. Autoliko'ren seme kutunak jainko baten kide zan Odis akatsik bagekoaren biran moltzotu ziran, lagundu nairik: lotu eutsoen arduraz zauria, odol baltzizka geldi-erazo sendaketa ariñez, eta danak gurasoen etxera biurtu ziran. Autoliko ta semeak, ondo sendarazi ondoren, bezuza ederrak egin eutsoezan, eta laster bialdu eben pozik bere aberrira. Odis'en aita ta ama agurgarria benetan poztu ziran itzuli yakelako eta gauza askori buruz itaunak egin eutsoezan, eta zer jaso yakon zauri a eroateko; eta ak zeatz meatz edestu eutsen zelan, Autoliko'ren semeakaz eizan Parnaso'ra joanik, basauntz batek zauritu eban bere agin zuriagaz.

483 Atsoak bere esku-barruaz zauri-ondo au ikutu ebanean, bertatik ezagutu ta jarei itxi eban Odis'en oiña: berneak mazkeluaren kontra emonik, durundu atera eban borontzeak, atzerantza makurtu zan ontzia, ta lurrera jausi zan ura. Pozak eta samiñak aldi berean estu eben Eurikle'ren biotza, begiak malkoz orbandu yakozan, abots zolia be ebagirik. Baiña ondoren, Odis'i okotzetik oratuz, onela itz-egin eutson:

490 **Eurikie.**—Zu Odis zara egi-egiaz, seme maite; ta nik ez zindudan ezagutu neure jauna oso-osorik esku oneikaz ikutu arte.

493 Esan eban; ta Penelope' gana zorroztu zitun begiak, etxe barruan eukala bere senarra adierazo nairik. Baiña arek ezin izan eutson antz emon ez somatu ostekaldetik, Atene'k gogoia barreiatu eutsolako. Odis'ek, atsoari lepotik elduaz bere eskumeaz eta ezkeraz beragana ekarririk, onan itz-egin eutson:

499 **Odis.**—Etxandera! Zer dala-ta galdu nai nozu? Bai, zeuk zeure bularretan azi ninduzun, ta orain, neke-min ugari jasan ondoren, ogeigarren urtean eldu naz neure asaben lurre-ra. Baiña, zuk ulertu zendun ezkerro ta jainko batek bururatu eutzunez, zagoz ixillik eta ez bei iñortxok be jauregian orren barririk izan. Diñotzuduna jazoko da. Jainko batek senargei gurenak neure eskuz suntsituko ba'litu, zeuri be ez neuskizu parkatuko, neure etxandera izan ziñan arren, beste mirabeak jauregian ilgo nitukenean.

508 **Eurikle** zurrak jardetsi eutson:

509 **Eurikle.**—Ene seme! Zelako itzak iges egin dautzuen agiñen esitik! Badakizu nire gogoia irmo ta ezigatx dana, ta arri sendo bat edo-ta burdiña lez gordeko ixillekoa. Beste zerbait adierazo nai dautzut, zeure biotzean jarriko dozuna: Jainko batek suntsi-erazten ba'ditu senargei gurenak zeure eskuz, jauregian zeintzuk emakume ez zaituen omentzen eta zeintzuk dagozan erruge, esango dautzut.

516 **Odis** asmotsuak erantzun:

517 **Odis.**—Etxandera! Zertarako izentatu? Ez daukazu orren bearrik. Neronek arakatuko ditut, atzazkalik atzazkal ezagutu daidazan. Gorde ixilla, ta izan uste ona jainkoengan.

521 **Onela** esan eban; eta atsoa jauregian barna joan zan ur-billa oiñak garbitzeko, lenengo ekarria osorik lurrera jausi zalako. Ikuzi ta orio joriz igurtzi ebanean, Odis'ek barriro be sutara urreratu eban aurkia, berotzeko, eta dandar-pistiñakaz estaldu eban zauri-ondoa. Orduantxe urratu eban ixilla Penelope zurrak, onan mintzatuz:

528 **Penelope.**—Arrotz! Oindiño beste itaun batzuk egingo dautzudaz, oso gitxi; laster datorkizu ba gozatsu lo egiteko ordua, nekatuta egon arren, begiak batuz lo gozoa egin al dauanarentzat. Jainkoren batek emon daust niri azkenbako atseka-

bea, egunez bada atsegiña artu oi dot negar-intzirika ta neure esku-lanak eta etxeko mirabeenak ikusiaz; baiña gautu ta danak lotaritzen diranean, neure oian natza ta kezka gogor mingarriak esitzen dauste biotz leertua, negar-zotin izugarriak emon azorik. Pandareu'ren alabak, Aedon nabarskak ederto abestu oi dau uda-lenez, zugatzen ostotza naasian kokatua, unero aldatu daroan doiñu askotariko bere abotsa entzun-azten dau, Itilo, Zeto erregeagandik euki ta zurtasun-ezik borontzez il eban muskillagaitik negar-egiñaz; era berean, dago nire gogoa be, burubide bat artzeko zalantzan, ez dakit ba ala neure semeagaz bizi izaten jarraitu ta gauza guztiak (neure ondasunak, neure mirabeak eta etxe aundi ta sapai jasodun au) zutik iraunazo ta zaintzen alegindu, ezkontz-oiarren eta jentearen zer-esanagaitik, ala jau-regian nire leiaz eta eztegu-bezuza asko ta bikaiñak egiten dabilkidan akeutar onenagaz, joan onezkero. Nire semeak, mutiko gitxi-jakiña zala, ez eban nai izan ni ezkondu ta neure senarraren bizitegi ontatik alde egiterik; baiña gaur-egunean, bere gartzaro-muñera eldurik adiñeko dan ezkerro, nik jauregia iztea nai dau, akeutarrak bere ondasunak oro iruntsi bear dabezala ikusiaz. Baiña, ia, entzun eta azal eidazu ames au. Ogei antzar daukaguz etxean uretan bustiko garia jaten dabenak, eta ni pozarren egon oi naz arei begira; baiña, ona!, moko makurreko mirutzar bat jatsi zan menditik, eta, samea austen eutsoelarik, danak il ebazan; oneik moltzoan geratu ziran luze, ta bera jainkozko eguratsera igon zan egazka. Nik, lo bitartean, negar egin neban garrazika; eta kopeta ederdun akeutar emakumak inguruan batu yatazan, nik errukarriro, mirutzarrak neure antzarrak il eustazala-ta, negar ta negar nengian artean. Mirutzarra orduan barriro: etorri ta sapai ertzean kokaturik, deadar egin eustan giza-abotsez esanik: «Biotz on, Ikari txit ospetsuaren alaba!, ez dozu ba amesa, betetakoa dan egi-egiazko ikuskizuna baiño. Antzarrak, senargeiak dozuz, eta ni, mirutzar, zure senar etxeratu dana, ta leiakide guztiai eriotza aalkegarria emongo dautset». Au esan eban. Urrindu zan nigandik lo gozoa, eta ingurumari so-egiñez, jauregian ikusi nebazan antzarrak, aska ondoan, leen lez garia jaten ziarduela.

572 Odis asmotsuak erantzun eutson:

573 Odis.—O emakume! Ezin daiteke beste era batean amesa adierazo, Odis'ek berak be ba azaldu eutzun zelan burutuko eban: argi agertzen da or senargei guztien ondamera ta

batek berak be ez dau iges-egingo eriotzatik eta Balbeen eskuetatik.

578 Penelope zurrak jardetsi:

579 **Penelope.**—Arrotz! Ba-dira ames igarri-ezinak eta izkera illunekoak, eta ez da bete oi eurak gizasemeei iragarten dautsen guztia. Ate bi dagoz ames ariñentzat: bata, adarrez egiña, ta bestea, marfillezkoa. Marfil edo boli leunetik datozenak ziria sartu oi dauskue, ondoren bako itzak guri ekarriz; eta adar ondo landutik urteten diranak igarri daroez, dakusazan gizaki ilkorrari, egi-egiaz jazoko diran gauzak. Baiña ez yat niri iruditzen nire ames ikaragarria azkenengotik urtena danik, ez niretzat ez nire semearentzat atsegiñezko danik be. Beste zerbait iragarri bear dautzut, biotzez jasoko dozuna. Asko belutu barik agertuko da dizdizka ni Odis'en etxetik urrunduko nauan egunsenti zori gogorrekoa, nor-geiagoka bat eskiñi nai dautset ba senargeiai: arek lerro zuzenean eta amabiraiño tinkotzen eban aizkorak, jauregian jakiña, eratzen ari ziran itxasontzi baten euskarri edo zutikoak bai'litzan, eta urriñetik euren oboetatik zear gezi bat igaro-azten eban. Orain, bada, dei egingo dautset burruka onetara, ta uztai egokien erabilli, berau eratu ta amabi aizkoren begitik igaro-azten dauanaz, orretxegaz joango naz ni, neskuts etorri nintzan etxe au, ain ederra dan au, ain ornidua daukagun au itxirik, naiz-ta beronegaz gerora be, baita ames artean be, sarritan gogoratu bear izan oindiño.

601 Odis onberak erantzun:

602 **Odis.**—Laerte'ren seme Odis'en emazte agurgarri! Ez egizu geiago luzatu jauregian egitekoa dan nor-geiagoka ori, Odis asmotsua bada, orreik, uztai dizditsua erabilliaz, aritik tiratu ta geziak burdiña zearkatzea lortu baiño leen, etorriko da-ta.

607 **Penelope.**—Arrotz! Zuk zeure esanez, sala onetan neure alboan jarrita, poztu gura ba'ninduzu, loa ez litzateke egiaz nire begietara jausiko; baiña gizonak ezin leitekez lo egiteke bizi, illezkorrak bada aginduta daukie lur joriko ilkorrak gauza bakotxean aldiaren zati bat erabilli dagiela. Goiko etzangura noake ta antxe etzungo naz neure oge aren larri ta itsean, Ilion kaltegarri ta iguinkorra ikusten Odis joan zan ezketiño, beti negar-malkoz iruztauta dagoan artan. An artuko dot atsenden poxi bat. Zu barriz etzun zaite jauregi barruan, zer-edo zer azpian zabal-azirik, edo-ta apaindu dagitzuela oge bat.

618 Onela mintzatuz, goiko etzangu bikaiñera igon zan, ez bakarrik gero, mirabeak lagun ebazala baiño. Eta, areikaz batera etxe-gaindira eldu zanean, negarrari emon eutsan Odis, bere senar maitegaitik, Atene'k, ontz-begidunak, betazaletan lo gozoa ixuri eutson arte.

XX KANTUA

Senargeiak erail aurretik jazo zana

Odis jainkotia, bere aldetik, etxeko ate-aurrean etzun zan: idi baten narru ondu bagea zabalazi eban lurrean, akeutarrak ildako ardien beste narru asko gaiñetik bota, ta, etzunaz batera, Eurinome'k estalki bat jarri eutson gaiñez. Odis etzunik, baiña itxarrik, eta senargeien aurka gatxak asmetan ziar-duela, jauregitik atera ziran, barreka ta euren artean alkarren bostak emonga, areikaz batzartu oi ziran emakumak. Gizurenak biotza ausi ta latz-ikaratzen oartu eban bere barru guztia, ta berein erabagi artu ebazan bere buru ta biotzean, ezpaian egoan bada, neskameai eraso ta erail, ala azkenengoz senargei buru-arroakaz alkartzen itxi, zer egin ez ekiala; bi-tartean biotzak zaunka egitson barrutik. Bere txakur-kume samurren inguruan dabillen txakur-emeak, ezagutzen ez dauan gizaseme bat ikustean, oni zaunkaka eraso nai dautson lez, eraberean zaunka egian Odis'en biotzak be barruan, egite txar areik bekozko baltzez ikustean. Eta onek, bularra joaz, onako itzakaz mormor egion:

19 Odis.—Eutsi ta jasan, biotz!; ori baiño lotsagarriagorik igaro bear izan zenduan, ba, indar ezigatzako Kiklopeak, lagun bulartsuak iruntsi eustazan egun aretan; eta zuk eroapena izan zenduan, nire maltzurreriak atera ginduzan geure buruak iltzakotzat geunkazan artzulotik!

24 Orrela esan eban, bularrean biotzari, uneoro saiatu ta esaneko agertu yakonari, agiraka ta agiraka; Odis, baiña, orain ona ta orain ara iraultzen zan. Onela edo, gizon batek su aundi ta bizitan gantzuz ta odolez beteriko sabel bat erreten diarduanean, arantza ta onantza biraka erabilli oi dautzu, ariñago erre daiten; Odis be antzera nunbait iraultzen zan ara ta ona, ainbesteren aurka bakar-bakarrik aurkitzen zala, senargei lotsabakoai zelan eskua ezarriko ete eu-

tsen asmatzen ebillen bitartean. Baiña Atene urreratu yakon, zerutik jatsitz; eta, emakume itxura arturik, aren burugaiñ kokatu ta onan mintzatu yakon:

35 **Atene.**—Zelan zagoz zu oindiño itxarrik, gizasemeetatik zori txarrekoen ori. Auxe da zure etxea, ta barruan daukazuz zeure emaztea eta zeure semea, guztiak eurena izatea gurako leukiena dana nunbait.

39 **Odis** asmotsuak jardetsi:

40 **Odis.**—Bai, abagune onez dator, o jainkosa!, zuk esan-barri dozuna; baiña gogoak beste zerbait darabil bere kautan; zelan jaritxiko dodan senargei lotsabakoetan eskuak jarrea, ni bakarrik eta eurak jauregian beti batzartuta dagozalarik. Gogora dakart beste gauza bat be, are garrantzitsuagoa: Zeus eta zeure naiez, areik erailtzea jaristen baldin ba'dot, nun idoro al izango nik babesas? Nik otoi dagitzut; azal eistazu au, arren.

50 **Atene.**—Doakabe! Lagun txarrago bategan, ilkorra danagan eta ainbat onu emoten ez dakiagan uste ona ipiñi oi dozu, ta ni jainkosa bat nozu, zeure lan eta arazo guztietan zaintzen zaitudana. Argi ta garbi itz-egingo dautzut. Berrogetamar abots argidun giza-taldek, Ares tarteko dabela gu ondatu gurarik, inguratuko ba'ginduez be, zuk oindiño eroango zeunkez arein idi ta ardi gizenak. Baiña zagokioz loari, kalte te nekedura aundia yatzu ba gaba iratzarrik, loari berea emon bage igarotea; eta, onezkero, laster urtengo zara gaitz oneititik.

59 **Onela** itzegin eutson; eta, Odis'en betazaletan loa ixuriaz batera, jainkosen artean jainkotia Olinpo'ra itzuli zan.

62 **Gizurena** loaren mende jausten zalarik, kezka bage itxi ta soin-atalak nasaitu oi dauazan loaren mende noski, itxartu yatzun aren emazte eraduna, ta bertatik negarrari emon eutsan, oge beratzean jarririk. Eta aren barrua negar-egiñez ase zanean, emakumeetan jainkotiak urrengo otoitz au zuzendu eutson Artemis'i:

68 **Penelope.**—Artemis, Zeus'en alaba, jainkosa agurgarri! Oba, oraintxe berton, gezi bat bularrera jaurtirik, bizia kenduko ba'zeust; edo-ta ekaitz batek eroango ba'nindu, itzal sendoengana ni zuzendu eta Okean atzeragillearen mugetan jausten lagarik! Pandareu'ren alabak ortzitiko zear-erasoak

eroan zituan lez, goitarrak bada gurasoak il eutsezan eta eurak umezurtz geratu ziran jauregian, eta orduan Afrodita jainkosak azi ebazan gaztae, ezti gozo ta ardao leunez; Hera'k edertasunez eta zurtasunez apaindu ebazan beste emakumen gaiñez; Artemis garbiak gorpuzkera ederra emon eutsen, eta esku-lan bikaiñetan eskolatu zituen Atene'k; baiña, Afrodita jainkosa Olinpo zabalera joialarik, iñestuz alai dan Zeus'i mirabeentzat ezkontza loratsuak eskatzera (jainko arek dana daki, ba, gizaki ilkorren zori ona naiz txarra ezagaturik), Harpiak ostu ebezan eta Erini jainkosai emon eutsezan jopu lez: nigaz be bardintsu egin begie olinpuar jauregietan bizi diranak, edo-ta Artemis, ule-adats ederdunak il naiala, ni sar nadin lur-barru iguingarrian, Odis neure begi aurrean eukirik, eta beeragoko gizaki iñoren gogorik alaitu bear izan ez dagidan. Jasankor yaku edozein gaitz, eguna negarrez eta biotz-illun emonagaitik, gauetan, begiak iztean, gauza guztien, txar eta onen, aantz-ordua ba'yatorku. Niri, alan be, lo-murdi ta amesgaizto itsak bialdu oi daustaz jainkoren batek. Bart bertoneure aldamenen etzun yat sunbil bat, aren antzekoa oso, Odis, gudarozteagaz joan zanean, zan lakoxe-lakoxea; eta pozetitan neukan biotza, amesa barik, egia zalakoan.

97 Orrela esan eban; eta beingoan eldu zan urrezko aurkidun Egunsentia. Odis'ek entzun zituan Penelone'k negar-bitartean emoten ebazan deadarrak, gogartu eban pizkat eta, ezagutu-aziz, uste eban bere buru ondoan eukola. Bertatik etzunda egoan estalkia ta narruak batu, guztia jauregiko aurki baten egokitu ta idi-narrua kanpora aterarik, esku biak goi-goi, Zeus'i zuzendu eutson eskari au:

104 Odis.—Zeus aita! Zuok jainkuok, ni, ur ta lur, gogonez ekarri ba'nozue neure asaben lurrera, ainbat zoritxar leporatura gero, egizu esan dagiala zantzuren bat barru aldean esnatuz doan edozeiñek eta ager bekigu kanpoan beste mirari bat, zeuk egindakoa.

110 Orrela esan eban arrengea. Entzun eutson Zeus arduratsuak eta aitaren egin orduko bialdu eban trumoi bat Olinpo dizditsutik, odeien sabeletik, Odis pozaren pozez bete ebana. Zantzua be emakume batek emon eutsan etxean, gizonen artzaiñaren errotak egozan tokian, beragandik ur-ur, ale-elioten eragoionarena nunbait. Amabi ziran an arduraz lan egienak, garagar eta gari uruna gizonen janari diranak egiten;

ordurako, baiña, guztiak egozan ogerratuta, bakotxari egokion gari-eiolea egiñik ebelako; bat egoan oraindik bere arazoari azkena emon barik, aula zan eta. Onek, ba, errotea geratu ta urrengo itzok oguzi ebazan, bere ugazabarentzat ezaugarri ziranak:

122 **Emakumeak.**—Zeus aita, jainkoen eta gizonen gain aginpidea dozuna! Ortzi izarratutik tromoi gogor bat bialdu dozu ta ez dakusat odei-azterrenik; ziurrik asko, norbaiti egiten dautsazun ezaugarria da. Niri be, gaixo oni!, bete bekit esatera noakizuna: ar beie gaur senargeiak gueneko ta amairako janari atsegingarria Odis'en jauregian; eta, urun-lan neketsu onegaz nire belaunak anbarau-azo dabezan ezketiño, izan bedi emen azkenengo aldiz apalduko daben gaba be.

131 Olan adierazo eban; eta oi ez bezela poztu zan Odis jainkotia zantzuaz eta Zeus'ek igorritako trumoi-az, errudunak zigor-azo leikezala iruditu yakon eta.

134 Beste mirabeak, Odis'en bizitoki ederrean alkarturik, sukaldean su zailla ixiotzen ziardeen. Telemako, jainko baten kideko gizakia, ogetik jagi, jantzi, ezpata zorrotza sorbaldatik esegi, bere oin arazetan abarka dizditsuak lotu ta borontzezko erpindun lantza sendoa eskuratuaz, kanpora urten zan. Eta, ate aurrean geraturik, Eurikle'ri esan eutson:

141 **Telemako.**—Etxandera kutun! Txeraz artu dozu arrotza etxe barruan, esnea ta aparria emonaz, edo-ta or edonun dago etzunda iñoren arreta barik? Nire ama olakoxea dozu, ba: zurra da, baiña abosdun gizasemerik txarrena be buru ariñaz omendu oi dau, ta geien balio dauanari ezetariko ohore bage agur egiten dautso.

147 Eurikle zurrak erantzun:

148 **Eurikle.**—Ez egizu, ene seme, orain salatu, errudun ez da-ta. Jarririk egon zan arrotza ta guraiña ardao edaten; eta janariari buruz, naikoa artu ebalu adierazo euskun, eta berberak egin eutson itauna. Lotarako etzutea erabagi ebanekoxe, zure amak ogea gertatu egioela agindu eutsen mirabeai; baiña zarpailtsu ta doakabe dan ezkerre, ez eban nai izan ogean ez estalki samur artean atsedetik artu ta ate-aurrean etzun yakun idi-narru ondu bagean eta beste olako ardi-narru batzuetan. Eta guk estalki bat bota geuntson gainetik.

158 Orrela esan eban. Jauregitik urten zan Telemako bere lantzea eskuan eta atzetik joakozan txakur oin-arin bigaz; eta erri-batzarrera zuzendu zan, zango-babes ederdun akeutarrakaz alkartzera. Eurikle orduan, Ops Pisenorida'en alabata emakumeetan jainkotia zanak, mirabeai onan agintzen asizan:

164 Eurikle.—Ia, zuotariko batzuk isutsi egizue jauregia alik eta ondoen, ureztatu baita, ta purpur-oialkiak jarri egizuez aurki ondo landuetan; beste batzuk erabil beie txupera maietan eta garbi-azo kraterak eta kirten biko txolak, antzetsu egiñak; eta beioaz iturrira uretan eta ekar beiste azkarki. Senargeiak, bada, asko luzatu barik jauregiratuko yakuz; gaur, aldez beste, goizean goizetik etorriko dira, guztiontzat jai egunda-ta.

172 Onela mintzatu yaken; eta areik zoli entzun eta bereala esana egin eutsoen. Ogei mirabe zuzendu ziran ur saketako iturrira ta enparauak antxe bertan, etxe barruan, jarri ziran trebe ta azkar lanean.

176 Aurkeztu ziran andik laster mutil gazte zerbitzari zangarrak be, ta egurra ebagi eben taju ta esku-antze aundiz; itzuli ziran iturritik mirabeak; eta beingoan etorri zan txarrizaiña be iru txarrigaz, bere zainpean eukazan onenakaz. Eumeo'k, txarriok esiarre ederrean itxirik, mintzo samur itz-egin eutson Odis'i:

182 Eumeo.—Begi obez zakuste akeutarrak ala len lez iraiña dagitzue jaurregian?

185 Odis asmotsuak erantzun:

186 Odis.—Obe jainkoak zigortuko ba'lebez, o Eumeo!, ain galbar eta lotsabako egin oi dabezan iraiñak, iñoren etxean olako egite gaiztoak asmau ta lotsa izpirik bage egiñez.

189 Orrela autuan ziarduela, Melanti txarrizaiña urreratu yaken, senargeientzako janaria egiteko bere auntz-saldoetatik ederrenak ekazararik, eta artzain bi lagun ebazala. Eta, arkupe durundutsupean eurak loturik, Odis'i zuzendu eutsozan itz eztenkari oneik:

194 Melanti.—Arrotz! Gogaikarri izango zaiakuz oindiño be etxe onetan, aundikiyai ukar askean? Ez ete zara bein emendik aldenduko? Bai, ba-dakit ez gareala bananduko geurre besoen indarrak neurtu arte; zuk ez dozu, ba, bear dan

Iez eskean egiten, akeutarrak beste jan-edate batzuk be euki oi dabez eta.

200 Olan adierazo eban. Odis asmotsuak ez eutsan erantzunik emon; baiña buruari eragin eutson ixil-ixillik, bere gogoaren barne-barnean asmo gaiztoak erabiltzala.

203 Fileti, artzaiñen maizter nausia izan zan irugarren etorri zana; bei antzu bat ekarren onek, eta auntz gizenak. Aurkezten yakezan gizaseme guztiak eroan oi dabezan ontzilariak, ara eroanak ziran. Eta, a, arkupe durundupean bere piztiak lotu ondoren, txarrizaiñaren ondoan geldi, tankera ontan itandu eutson:

209 Fileti.—Txarrizain! Nor da gure etxera eldu-barri dan arrotz ori? Nungotzat dauko berak bere burua? Nun aurkitzen ete bere sendia ta oillo-lurra? Zori bako! Gorpuzkeraz errege aaltsua dirudi; jainkoak, baiña, milla gaitzetan amildu oi dabez arat-onat askotxo ibilli diran gizasemeak, erregeai eurai be zoritzarrak bialtzen dakie-ta.

215, Au esan eban; eta, Odis'en aldamenean gelditurik, eskumaz agur egin eta itz ariñok bota eutsozan:

217 Fileti.—Agur, arrotz aita! Zaitetz zoritsu aurrerantzean, orain ainbeste gatxez abailduta zagoz eta. O Zeus aita! Ez dago zu baiño jainko balzagorik; zuk sortuak dira, ba, gizonak eta eurokaz errukitu bage, ezbearraren esku laga oi dituzu triste ta naigabetsu. Ikusi zindudazanetik izerdia botaten asi nintzan eta begiak malkoz urtu yatazan, Odis gogoraturik; nik uste dot, ba, oindiño a gizartean dabillega alderrai, dandar atruizez betea, olakoxez nunbait, oraindik bizi bada ta eguzkiargiaren alaitasunik baldin badau. Eta illa baldin ba'da ta Hade'ren egoitzean aurkitu, ai ene!, Odis akats bageak ni jarri ninduan bada, umetatik, bere bei-saldoen buru kefalenotarren eskualdean! Konta-ezin ala dira gaur ango beiak, eta iñori be ezin leikeon, niri beste, bekoki zabaldun giberririk azi ta ugaritu; baiña bertoko ez diran batzuk agindu daroaste beiak ekarri dagitsedazala jateko, eta ez dabe etxeko semearen ardurarik, ezta jainkotasunen bildur be ez yatzuz, onezkero askotxo luzatuz doian errege urrin joanaren ondasunak euren artean banandu gurata dabiltz eta. Gogaiok sarri be sarri iraultzen ditu barruan nire gogoak: arras zentzun bakoa nintzake ni, semea bizi dala, beiak artu ta eskualde arrotz baterako, erri ezezagun baterako bidea artuko ba'neu; baiña latzago yat oindiño emen geratu bea-

rra, beiak iñorentzat zaindu ta samin-neketan biotza ausiz. Eta aintxiña joana nintzan errege altsu batzuen babespean gerizpe-
tzera, emengoa eroan eziña yat eta; biña oraindik zori txarreko
aren zain nago, bear bada, nunbaitetik etorririk, jauregian da-
gozan senargeiak uxatuko ditulako.

244 Odis asmotsuak erantzun:

245 Odis.—Unai! Ez doillor ez zentzun bako iruditzen
ez zaiatazan ezkerro, eta zure ezpiritua zurtasunak darabillelako,
gauza bat adierazo bear dautzut, ziñezpen aundiz baietsikoa:
«Bedi ziñaldari lenen Zeus jainkoen artean eta gero ni eldu
nazan Odis akats bakoaren sukalde ta mai atoskorrak, Odis
bere etxera itzuliko dala, zu bertan zagozalarik, eta zeure be-
giakaz ikusi al izango dozu, nai ba'zendu, gaur jauregian jaun
eta jabe diran senargeien ilketa».

253 Unaiak orduan bota eutsen:

254 Fileti.—Arrotz! Ai, Kronion'ek diñozun ori buru-
tuko ba'leu! Asko luzatu barik jakingo zeunke zelako kemena
dodan, eta zelako beso zangarrak ditudan.

257 Eumeo'k be, bardin, jainko guztiai erregu egin eutsen
biurtu zeitela Odis zurra bere etxera.

279 Onela ekioen oneik euren solasean. Senargeiak, osterá,
euren aldetik Telemako'ren aurka eriotzea ta alanbearra bilba-
tuz, ixil-jokoan ebiltzan, bat-batean euren ezker aldetik arrano
burgoi bat, erpa artean uso izuti bat ekarrela, agertu yakenean.
Eta Anfinomo'k onela sustatu zitun:

264 Anfinomo.—O adiskideak! Bilbe onek (Telemako'ren
eriotzak) ez dau atze, ondoren onik izango guretzat; baiña go-
gora daigun onezkero geure jotardua.

267 Onela esan eban Anfinomo'k, eta gogoko izan yaken
danai esan eutsena. Odis jainkotiaren jauregira biurturik, ba,
aulki ta besaulkietan itxi ebezan euren soin-gaiñekoak; il ebe-
zan ondoren ardi txit aziak, auntz gizenak, txarri lodiak eta
bei saldokari bat; sutan ipiñi ta geroago aragi erreak banandu
ebezan; krateretan ardaoá nastau, ta txarrizaiñak txolak ekarri
eutsezan. Fileti, artzaiñen nausiak, ogia banatu eutsen saskitxo
bikaiñetan, eta Melanti'k ardaoá ixuri eutsen edontzietan. Eta
danak asi ziran aurrean eukezan janariak artzen.

277 Telemako'k, asmo zurgatxez, etxe-barne ermoan jeza-
rri-azo eban Odis, arrizko atari ondoan, emen bait eutsoen jarri

aurki lander bat eta mai txiki bat; errekietatik zati bat emon eutsan, baita ardaoa be urrezko txol baten, onela itz-egíñez:

282 **Telemako.**—Ezarri zaitez emen, aundiki onein artean, eta edan ardaoa. Neuk jagongo zaitut senargei guztien irain eta eskuetatik; etxe au ez da, ba, agiriko etxe bat, Odis'ek neuretzat erositakoa baiño. Eta zuok, o senargeiok!, ezi ta atzeratu zeuen larderia, ta ez egizue zemairik ez kolperik nai izan, eztabaidarik ez zezio ta izkaldirik euki ez daigun.

289 Orrela adierazo eban; eta ezpanai aginka asi ziran danak, Telemako orren ausart mintzatzen yakela-ta miretsirik. Antinoo, Eupite'ren semeak orduan, au esan eban.

292 **Antinoo.**—Akeutarrok! Bete daigun, latza dan arren, Telemako'ren agindua,abots zemakorrez, aupadaka lez itz-egin dausku baiña. Ez dau nai izan Zeus Kronion'ek; bestela, ba, laster ixil-azoko gendun jauregian, izlari durundutsua dala be.

297 Onela mintzatu zan Antinoo; baiña Telemako'k ez eutsen aren itzai jaramonik egin. Ontan, otsegilleak ba-eroien urian zear jainkotasunen sarraski sagaratua; eta urrundik zauritu oi dauan Apol'i eskiñitako oian itzalean batzartzen ziran akeutar galpardunak.

302 Senargeiak, aurreko laukiak erre ebezanerako, sutatik atera, zatietan banatu ta oturuntza ospetsua egin eben. Odis'i serbitu eutsoen, ortan ebiltzanak, enparauai egokien lakoxe zatia; orrela erabagi eban, ba, Telemako'k, Odis jainkotiaren seme kutunak.

309 Atene'k orduan be ez eban egin senargei gurenak iraun naigebetsu barik oso-osorik iztea, atsekabeak are geiago oiñazetu egian Laerte'ren seme Odis'en biotza. Barru gaiztoko gizaseme bat aurkitzen zan arein artean, Ztesipo eritxona; Same'n bizi zan, eta, bere azken bako ondasunetan uste ona ezarririk, aspalditik urrin zan Odis'en emaztearen atzetik ebillan. Dalako onek esan eutsen senargei arropuztuai:

317 **Ztesipo.**—Entzun, senargei argiok, esango dautzuedana! Aldia dala arrotzak be, bear lez, geuk daukagun aiñako zatia dauko; ez da, ba, egoki ez bidezko Telemako'ren etxakideak, diranak dirala jauregi ontara datozenak, jan-edanetik urrindu ta alde bat iztea. Baiña, tira, neuk eskiñi bear dautsat arrotz-doea, berak be bere aldetik bezuza egin dagion baiñulariari edo-ta Odis jainkotiaren etxean bizi diran morroietatik beste edozeiñi.

325 Onan itz-egiñik, zareto batetik artu eban idi-anka bat jaurti eutson esku indartsuaz; Odis'ek iges egin eutson kolpeari, burua pizkat makurtuz, eta bertatik irribarre egin eban irripar maltzurrez; eta idikia aurreko orma ondo eregitakoan txipristindu zan. Telemako'k jarraian itzokaz erantzun eutson:

331 **Telemako.**—Ztesipo! Askoz obe zuretzat arrotza ez jotea, onek itzuri egin dau-ta zartakoa; nik bada neure lantza zorrotzaz zulatuko zindudazan alderik alde, ta zure aitak ementxe egingo eutzuzan illetak, zeure ezkontza ospatu bearrean, ain zuzen. Beraz, ezpei iñok jokatu etxe barruan giza-legeen aurka, gauzarik asko, onak eta txarrak, dazaudaz bada, eta ulertzen, leen ume ba'nintzan be. Eta dakusguna aizu egin arren (ardiak il, eta ardao edan, eta ogia artu), batek bakarrik asko galgatzan errez ez dalako dozu. Baiña, tira, ez eidazue kalte geiagorik egin, gaiztoak izanik; eta borontzez erail nai ba'nozue, gurari ori bete daizuela, nai neunke, etenbako eginen doillorrok ikusi baiño oba litzakit eta: arrotzak gaizki erabilliak eta mirabeak indarrez eta itsuski artuak bizitegi txairoetan.

345 Orrela mintzatu zan. Danak mututu ziran, ixil aundia egiñik. Baiña Agelao Damastorida'k, azkenez, esan eutsen:

347 **Agelao.**—O adiskideak! Ezpei iñortxo be sumindu, Telemako'ren esan zuzenai aurkako errazoiak jarritik; eta ez egizue txarto artu arrotza, ezta Odis jainkotiaren etxean bizi diran morroietatik batxo bera be. Nik, Telemako ta onen amari itz gozo batzuk esango neuskioez, bion biotzai eder ba'lekie. Zuen barnean Odis zurra itzuliko zalakoaren itxarokizunak pil-pil egian artean, ezin geinkezan asarratu belutzen ebala-ta, ezta senargeiai etxean iraun-azoteagaitik be; eta orduan be, oba izango zan, Odis bere jauregira itzulia izan ba'litz. Baiña nabari da orain itzuliko ez dana. Alan be, tira, jar zaitez zeure amaran alboan, eta esaiozu; senartzat artu dagiala gizasemerik bikaiñena ta esku-erakutsirik geien egin dautsozana; zuk orrela zeure aitaren ondasunen jaun eta jabe jarraituko dozu, eurotatik jan eta edanaz, eta arek beste baten etxea zaindu.

362 Telemako zurrak erantzun:

363 **Telemako.**—Ez, Zeus-arren eta nire aita illaren edo Itaka'tik urrin alderrai dabillenenarren!, ez dodaz luzatzen, o Agelao, neure amaren ezteguak; bestera, ezkondu daitela diñotsot, atsegin yakolarik, bezuzarik geien-geien dautsonaz, baiña

lotsagarri izango litzakit jauregitik erauztea, berak nai ezik eta berba latzakaz. Ez daiela jainkoak olakorik gura izan!

370 Orrela mintzatu zan Telemako. Pallas Atene'k irri-par eziñ-itzalia sortu-azo eutsen senargeiai, zentzuna be naasi ta artegaturik. Beartuta lez barre egien, aragi odol-jariozkoak jaten ebezan, begiak malkoz bete yakezan eta aren gogoak negar-zotiña ekarrela zirudian. Orduan Teoklimeno, jainko baten antzekoak, onan itzegin eutsen:

376 **Teoklimeno.**—Ai, errukarriok! Zer gaitz da zuek daukazuena? Gau illunak esitzen dautzue burua, eta arpegia, eta beean belaunak; zinkuliñak aziogotzen; malkoz urtzen ma-traillak; eta ormak lez zutabe-arte ederrak be odolez ezkotuta dagoz. Erebo aizarotsura jatsiz doazanen itzalak beteten dabe etxaurre ta larrina: eguzkia ostendua da zerutik eta illuntasun izugarria edatu da nainun.

384 Olan adierazo eban, barre-algara ezta bota eben guztiak. Ordun Eurimako, Polibo'ren semea asi yaken esaten:

386 **Eurimako.**—Zoratu egin yako lurralde urriñekotik etorri dan erbestetar orri. Ia, gazteak, eroan oraintxe berton atera ta andik batzarrera, emen uste dau gaba dalata.

389 Teoklimeno'k, jainko baten antzekoak, erantzun eutsen:

390 **Teoklimeno.**—Eurimako! Lagun egin dagistenik ez dot eskatzen. Ba-ditut begiak, belarriak eta oiñak, eta errazoia neure bularrean, kalte barik oindiñokarren: lagungarri bategaz kanpora noake, argi dakust ba zuen gaiñ ezbearra datorrena; ortatik ezingo dozue iges egin, ezta azkatu be, Odis jainkotiaren jauregian, egipen doillorak asmatu ta asmatu, giza-semeak irauntzen dozuezan senargeietatik iñortxo.

397 Au esanaz, urten zan jauregi erosotik eta Pireo'ren etxera zuzendu zan: biotz-samur artua izan zan an. Senargeiak, batak besteari begitzen eutsen, Telemako zirikatu ta bere arrotzen lepotik barre egiñik. Gazte arroen artean, batek onela itz-egin eban:

402 **Abots bat.**—Telemako! Iñok be ez dauko arrotzakaz zuk heste zoritxar. Bata eskeko alper orren antzekoa da, ogi ta ardaoia emon bear yakona, ezetarako ganorarik ez dauana. indarge, lurreko sorta baldar gauzeza; eta bestea zantzuak aldarrikatzera jagi yaku. Sifistu nai ba'daustazu (eta oba li-

tzake), sar daiguzan arrotzok tosta askodun ontzi baten eta bial daiguzan Sikili'ra; an erosiko dautzuez ainbesteko saldeurrian.

410 Orrela inoen senargeiak, baiña Telemako'k ez-entzun egin eutsen itzoi; eta ixillik bere aitagan josita eukozan begiak, senargei lotsabakoai eskuak ezarriko eutsezan unearen zain.

414 Ikari'ren alaba, Penelope zurrak, gizonai bekoz beko ipiñirik eukon bere aulki bikaiñ-bikaiña, ta gizategian esaten zan guztia entzuten eban. Eta barreka ebiltzan senargeiak eta bazkarirako gertakuntzak egiten; au guztiz gozo ta atsegingarria izan zan, ainbat eta ainbat abereri lepoa moztu yakon eta. Baiña janari bat be ez urrean jainkosak eta gizaseme saiatuak emongo eutsena baizen its eta mergatzik, egipen gaiztoak asmatzen lenenak izan ziralako.

XXI KANTUA

Uztaiaren erabagia

Atene'k, ontz-begidun jainkosak, Ikari'ren alaba Penelope zurrari biotzean sartu eutson, Odis'en etxean bertan senargaiari atera egitsela uztaia ta burdin zurizkea, euren ilketaren asiera izango zan zein-geiagoka ospatzeko. Etxeko zurubi garaira igon zan Penelope; bere esku sendoan artu eban giltz eder makurra, borontzezkoa, marfillezko buruduna, eta erregeren edergailluak —borontze, urre ta burdiña landua— gordeten zituan barruragoko gelara joan zan bere neskameakaz; baita antxe zaintzen ebazan uztai malgua ta ziri asko ta mingotsak eukazan gezientzako karkaiza be; bezuza biok Ifito Euritida'k, ezilkorren antzeko arrotzariak emon eutsozan Odis'eri, Lakedemoni'n arekin alkartu zanean. Mesena'n alkarrekin topo egin eben, Ortiloko gudazalearen etxean. Erri osoaren zorbat jasotera joian Odis, meseniarrak bada irureun ardi euron artzaiñakaz eroanak zituen Itaka'tik, tostarte askodun ontzietan: Odis'ek auxegaitik, oindiño gazte zan eta, ordezkari lezegian joan-etorri luze a, bere aitak eta beste zar batzuk bialduta. Ifito, bere aldetik, lanean jasankor ziran amabi beor umegai ta onein txikoen billa joian, oneik ba lenago ostu eutsoezan eta onexek izango ziran gero bere zoritxar eta eriotzaren zergaitia; izan be, egintza aundiai erasoten ekian gizon biotz aundiko Herakle, Zeus'en semearenera eldurik, onek bere etxean il egin eban, arrotz lez eukita be. Gaizkin zitala! Etzan izan jainkoen asperkuntzaren bildur, ez eutson lotsarik izan berak bere eskuz ipiñi eutson maiari be: il egin eban, eta bere jauregian geldi-azo zituan apatx sendodun beorrak. Ifito, bada, aitatu beorren billa joian, Odis'egaz aurkitu zan eta oni emon eutsan antxiña Eurito aundiak erabillitako uztaia, eta onek bere etxe garaian il zanean bere kimuari itxitakoa; eta Odis'ek, bere aldetik, Ifito'ri atsegin-sari emon eutsozan ezpata zorrotza ta lantza sendokotea; bien artean adiskideta-

sun miña erneko eben doaiak noski, baiña gizurenok ez eben maian alkar ikusi, Zeus'en semeak illezkorren antzeko zan Ifito Euritida orduko illa bai eban. Eta Odis jainkotiarrak bere aberrian eroian Ifito'k emoniko uztaia, baiña ez eban beragaz eroan nai izan gudarako abia zanean ontzi baltzetan; eta jau-regian itxi eban bere ostalari maitearen gomutagarritzat.

42 Emakumeen artean jainkotia etzangura eldu ta arotz trebeak beñola antze aundiz landu ta galgaz artezturik, ate lerdena barne artuko eben alboetako zut-abe biak jaso zituan artezko brinbelean oiñak ipiñi ebazanean, ereztunaren edea askatu ta giltza sarturik, atearen zerrailak ibilli-azo zituan, barrurantz saka eragiñaz. Orriak kurriska egin eban, zelaian bazkatzen dan zezenak murrusa dagian lez —ots aundia atera bai eban ate ederrak giltzak sakatu eutsoenean!— eta aida baten zabaldu ziran. Penelope goiko oltza errimera igon zan, antxe egozan eta jantzi usainduen kutxak; eta, besoa luzaturik, untze batetik eratxi eban uztaia biribiltzen eban azal bikaiñagaz. Antxe bertan jazarri ta belaun gaiñean bera arturik, negar-zotinka, erregeren uztaia atera eban zorrotik. Eta negar-zizpuruz ase zanean, senargai argiak egozan gizategirantza joon zan; eta eskuan eroan ebazan uztaia malgua ta ziri ugari ta mingotsak eukazan geizientzako karkaiza. Penelope'gaz batera, mirabeak kutxa bat eroien erregeren jolasetarako izan ziran burdiña ta borontzez betea. Emakumeen artean jainkotia zana senargaiak aurkitzen ziran tokira eldutean, sendo be sendo eregitako sapaiari eusten eutson zutoiñaren aurrean geratu zan, matraillak zapi dirdaitsuz estalirik eta albo bakotxean neskatilla deduzko bana eukazalarik. Orduan, senargaiak mintzatu yaken, itzok esanez:

68 Penelope.—Entzuidazue, senargai argiok, nire senarraren urrintze luze onetan eten barik jan-edateko etxe onen gaiñera jausi zarienok, ortarako beste atxakirik ezin izan dozue aurkitu neugaz ezkondu ta neu emaztetzat eukitea baiño. Ia, ene senargeiok, nor-geiagoka au daukazue zain; emen jarriko dot Odis iainkotiaren uztaia aundia. eta berau errezen erabilli. luze ipiñi ta amabi aizkoren begitik gezi bat igarozten dauana, arexegaz joango naz ni, neskatil datorrenari etxe au itxiaz, etxe ain ederra, ain ornidutakoa; onegaz oroituko naiatzue ni amesetan be nunbait.

79 Oneik izan ziran aren itzak; eta bertatik agindu eutsen Eumeo'ri, jainkozko txarrizaiñari, eskiñi egioezala senargaiari uztai ta burdiña zurixka. Eumeo'k negarrez artu eban uztai ta lurrean ipiñi eban; eta beste aldetik idizaiñak be, bere jaunaren uztai ikusiz, negarrari emon eutsan. Eta Antinoo'k asarre egin eutsen biai, onela esanik:

85 **Antinoo.**—Trauskil ergelok, egunari zor yakona bakarrrik gogora dakartzuenok! A, kaskarrok! Zer dala-ta, negar-zotinka, dardarazoten dozue emakume onen barrua, bere senarra galdu ebanetik oiñaze mingotsean murgil daukana? Jan or, ixillik, edo zoaze at negar egitera, senargaiantzat itxiaz norgeiago edo leiaketa zail bat sortuko dauan uztai dizditsu ori, ez yako ba errez izango berori tresnatzea. Emen gagozan guztion artean ez dago, ez, Odis izan zan langorik. Ezagutu neban eta ba-dot aren gomuta, ni orduan ume nintzan arren oraindik.

95 Orrela mintza yaken, baiña an bere kolko barruan ba-eban itxaropenik uztai lotu ta burdiñatik gezia igaro-azteko; ezer baiño leen, alan be, Odis egin-egiñekoaren eskuak egotzitako gezia txastatu bear zan, ari irain egiten bai egoan jauregian eta lagunai be ori egiela su emoten ziarduan. Baiña Telemako errutsu jainkotiak esan eutsen:

102 **Telemako.**—Oi jainkoak! Zeus Kronion'ek egiaz zentzuna biurtu daust. Nire amak, orren zurra izanik, diñost beste bategaz joan eta etxe ontatik urtengo dala; eta nik barre dagit, gogo ergel zentzun-bakoz poza be arturik. Ia, zuok, senargeiok, ez akeutar eskualdean, ez Pilos donean, ez Argos'en, ez Mikena'n, ez Itaka'n bertan, ez lurraso goibelean, zeuok be ondo dakizuenez, bardiñik ez daukan emakume bat dala-ta, norgeiagoka bat antola bear dan ezkerok, zertan asiko naz ni neure amaren goralpenak egiten? Ia, ba, ez luza burrukea aiko-maikoka ta zabiltze bizkor uztai egokitzen, ikus zaiguzan. Neuk be egingo ditut alegiñak ortan; eta tresnatu ta gezia burdiña alderik alde igarotea lortu ba'dagit, nire amagurriak ez daust jauregia laga ta beste bategaz joatearen naigaberik emongo; bertan itxiko ninduke, ba, neure aitaren joku bikaiñetan garaille izateko gai nintzakenean.

118 Au esan eban; eta, zutik jarrita, urrezko soin-gaiñekoa erantzi ta bere sorbaldatik eratxi eban ezpata zorrotza. Beingoan asi zan aizkorak tinko jarri, danentzat azatz aundi

bat edegi, eurok agunez lerrotuta alde bietan lurra jarten. Arri ta belarri egiñik itxi zituan danak, joku a iñoiz be ikusi barik euki arren, zelako egokitasunez jarten ebazan ikusiaz. Jarraian atarira joanik, uztaia eukiten saiatu zan. Iru bider zirkin eragin eutson, bera tresnatu nairik, baiña iru bider lagatu bearra be izan eban, naiz-ta aritik tiratu ta burdiña barna gezia igaro-azoteko itxaropena galdu barik. Eta tresnatua leukean, laugarrenez tiratu ba'leutso indar aunditan; baiña Odis'ek galazo egin eutson kiñuka, bere gurariaren aurka geldi-azo be. Onela itz-egin eban orduan Telemako saiatu ta jainkozkoak:

132 **Telemako.**—Oi jainkoak! Ala ziztrin eta ezereza izan bear dot aurrerantzean, ala gazteegia naz oindiño ta ezin neinke neure besoetan uste larregirik izan iraindu nagianari etzera eragiteko. Baina, tira, ikusi zuok uztaia, indarretan ni baiño geiago bai zarie, ta amai dagigun leiaketa.

137 Onan irautsi ondoren, lurrean jarri eban uztaia, txit sendo alkaturik eta ondo laututa egozan ate-oletara alderatuaz; gezi lasterra ereztun bikaiña eutsola itxi eban, eta ondoren len eukan jarlekura biurtu zan. Eta Antinoo'k, Eupite'ren semeak, onela itz-egin eutsen:

142 **Antinoo.**—Jagi zaiteze, lagunak, alderrezkan, ardoa ederazten dan tokiaren eskumatik asita.

145 Olan mintzo zan Antinoo ta gogoko izan yaken guztuai esan ebana. Leode, Enope'ren semea jagi zan aurrenik; auxe zan senargaien aztrua, ta barrenengo jarri oi zan, ardo-txanbil aundiaren ondoan, likiskeriak begi txarrez ikusi ta senargai enparauen aurka amorrutan jarten zan bakarra izanik. Auxe izan zan lenen uztaia ta gezi bizkorra artu ebazana. Atarira jo eban bereala ta an txastatu eban uztaia; baiña ezin izan eban zuzen-azo, tira ta tira esku leun soritu-ezak nekatu yakozan arren. Eta txakadan beste senargaiak itz egin eutsen onela:

155 **Leode.**—Oi adiskideak! Nik ezin daiket au lotu; ar bei beste batek. Uztai onek erregegai asko gogaituko ditu, baita bizia kendu be: eriotzea oba bai da, gaurik gaberdi gu emen alkartu ta egunik egun zain gaukazan xedea lortu bage bizitea baiño. Orain bakotxak bere barruan uste dau Odis'en emazte Penelope'gaz ezkontzeko guraria beteko yakola; baiña, uztaia ikusi ta txastatu baizen laster, saia bedi bai beste akeu-

tar bat, kapusai ederduna, billatzen, ezkontz-bezuzaz limur-azorik; eta gero a emoitzik geien egin dautsonagaz ezkonduko da, ta alanbearrak erabagita daukonagaz.

166 Itzok esanaz, beragandik aldendu eban uztaia, txit sendo alkaturik eta ondo laututa egozan ate-olai eutsoela itxirik; gezi bizkorra be ereztun bikaiñean tinko laga ta leen eukan jarlekura itzuli zan. Eta Antinoo'k akar egin eutson, au esanik:

171 **Antinoo.**—Leode! Orreik itz astun gogaikarriak agin-obotik iges egin dautzuenak! Oso sumindu nintzan eurok entzutean. Uztai onek diñozu, egokitu ezin dozulako soil-soilki, gogo ta bizi barik itxiko ditula erregegaiak. Zure ama agurgarriak ez zinduzan erdibitu uztaia ta geziak erabilten jakin zengian; baiña ikusiko dozu beste senargai argi batzuk laster be laster tenkatzen dabela.

178 Orrela adierazo eban; eta itzetik ortzera emon eutsan Melanti auntz-zaiñari urrengo agindua:

180 **Antinoo.**—Zoaz, Melanti, ixio sua aretoan, ipiñi suntuondan aulki aundi bat, narruz jantzia; jo gero barnera ta ekar andik koipezko opil bat, gazteok, uztaia galdatu ta gantzaz igurtzirik, saia gaitez an berau egokitzen, eta amaira daigun bein leiaketa au.

185 Orrela esan eban. Melanti bertatik asi zan su nekegaitza ixetzen, beraren alboan jarri eban aulki aundi bat, narruz estalia, ta koipezko opil aundia atera eban barrutik. Koipez ipurtzi ta sutan beroturik, uztaia txastatzen ekin eutsen gazteak oro; baiña ezin tenkatu izan eben, ortarako bear zan kemenetik asko palta yakelako. Eta dagoneko Antinoo ta jainko-itxurako Eurimako geratzen ziran bakarrik leiatu bage: oneik ziran ain zuzen senargaien artean aurrenak eta indarrez guztien gaiñetik egozanak.

195 Orduan alkarregaz urten ziran etxetik Odis jainkotiaren idizaiña ta txarrien ardurea eukana; Odis jarraika joan yaken, eta larriña ta atea atzean itxi ebezanekoxe onek itz gozoz esan eutsen:

199 **Odis.**—Idizain, eta zu, txarrizain! Iragarriko ete dautzuet barruan dodana, ala ixillik gordeko ete dot? Esateko diñost barruak. Zelakoak ziñateke zuok Odis laguntzeko, bat-batean ba'letorkigu jainkotasunen batek ekarrita? Senar-

gaien alde ala Odis'en alde jarriko zintzakeze? Erantzun zeuen biotzak eta gogoak diñotzuena.

206 Idizaiñak erantzun eban orduan:

207 **Fileti.**—Zeus aita! Ai, beteko ba'zeuskit zin-itz au: itzul dedilla gizaseme a, jainkotasunen batek ekar-azoa. Zuk ikusiko zeunke, ori gertako ba' litz, zelakoa dan nire indarra, ta zelako besoak daukadazan!

211 Eumeo'k be jainko guztiai eskatu eutsen Odis zurra biur zedilla bere etxera. Onein bion eretxia gizurenak jakin ebanean, gisa onetan mintzatu yaken barriro:

215 **Odis.**—Barruan dago ba, emen daukazue, neu naz, ainbat neke-lor jasan ondoren, ogeigarren urtean ama-lurrera biurtu nazana. Nire morroietan, ba-dakit, zuok bakar-bakarrik nai zenduan ni itzultzea, ez dot entzun ba beste iñok ni etxera itzul nendin zin-itzik egin dauanik. Argi ta garbi iragarri bear dautzuet burutu bear dana. Jainko batek orrela naita, nire eskuz suntsituak ba'dira senargai argiak, emaztea bilatuko dautzuet, ondasunak emongo dautzuedaz eta etxe ederto landuak neurearen ondoan, eta orrez gero Telemako'ren lagun eta anai lez artuko zaituet. Eta, gura ba'dozue, ia, ezau-garri agiri-agiri bat erakutsiko dautzuet ezagutu nagizuen eta zuen gogoia zuri dedin: Autoliko'ren semeakaz Parnaso'ra joan nintzanean, basurde batek bere ortz zuriaz egin eustan zauriaren orbana.

230 Itzok esanaz, gain eroiazan zarpaillak alboratu zituan zauri-ondo zabala arei erakusteko. Biak ikusi eben, baita arretaz arakatu be, bertatik negarrari emon, besoak Odis zurrari ezarri ta, bera estutuz, burua ta sorbaldak mosukatu eutsoezan. Odis'ek, bere aldetik, burua ta eskuak munkatu eutsezan. Eta negar-zotinka eguzkiak itxiko zituan, itxaspera sartzean, Odis'ek berak arindu ta naretu ez ba'litu, onela itzegiñik:

238 **Odis.**—Negarrik eta zotiñik naiko: bateren batek, jauregitik urten eta gu onela ikusirik, ikusia kontetara ara barrura zuzendu ba'litz be, jauregian sartuko zarie, baiña ez alkarregaz, bata-besteares atzetik baiño: neu lenengo ta zuek gero. Ar egizue emon nai dautzuedan ezaugarria, ta auxe da: besteak, senargai argiak, ez dabe jasan al izango niri uztai ta karkaiza emon dagistenik; baiña zuk, Eumeo jainkozko orrek, eroaizu etzanguan zear, jarri eidazu eskuetan, ta esaiezu ema-

kumai itxi dagiezala geletako ate sendoak, eta bat-edo-batek gure aretoko orma barruan giza-zinkurin edo zaratarik entzun ba'legi, ezpei begitu ta bego antxe, ixi-ixillik, bere esku-lanaren ondoan. Eta zure zainpean izten ditut, Fileti jainkoa, larraiñeko ateak, zuk zarratu dagizuzan korapillo baten bitartez estutuko dozun ate-morroilloari saka eragiñik.

252 Orrela itz-egiñaz, sartu zan jauregi erosoan zear eta leen eukan tokian jartera joan zan. Ondoren sartu ziran, baita, Odis jainkotiaren jopu biak be.

255 Eurimako'k ba-erabillen uztaia, galdatu ta jira-bira asko eragiñik, orain alderdi ontatik eta gero bestetik, suaren argitara. Baiña orrelaxe be ez eban a tresnatzerik jaritxi; beraz, bere biotz aintzatsua naigabe aunditan eta asperenka, onan ots-egin eban:

260 **Eurimako.**—Oi jainkoak! Aundia da neugaitik eta zuok guztiokaitik barnean nabari dodan atsekabea. Eta eztegu ustel-urtenak mingarri yatazan arren, ez da origaitik nire miña (akeutar asko bai dira itxasoz inguraturiko Itaka'n bertan, eta urreko beste urietan), gure indarrak Odis jainkotiarenak baiña naiko urriagoak diralako baizen, aren uztaia ezin dogu ba tenkatu: lotsagarria benetan ondorengok jakingo ba'lebe!

268 Orduan Eupite'ren seme Antinoo'k bota eutson:

270 **Antinoo.**—Eurimako! Ezta olan izango, ta zuk badakizu. Orain, jainkoaren jai donea urian ospatu bitartean, nok lortuko leuke uztaia tenkatzea? Jarri nasai lurrean bera ta begoz aizkora guztiak geldi josita, ez dot uste ba Odis Lartiarren jauregira datozenetatik iñok eroango ditunik. Baiña, ia, asi bei zerbitzaria kopak banatzen ixurketa burutu daigun, eta laga dagigun onezkero uztaia makurra. Eta agindu Melanti auntz-zaiñari datorrela ona eguna zabalduaz bat saldoan ditun auntzik onen batzukaz, Apol'i, bere uztaiz ospatsu danari arein izterrak eskeiñiz, Odis'ena egokitzen saia ta leiaketa au amaitu daigun.

282 Orrela mintzatu zan Antinoo, ta eder izan yaken guztiai onek ager-erazia. Otsegilleak ura emon eutsen eskuetara ta morroiak txanbil aundiak edariz beterik, asikiñak txoletan eskiñi ondoren, danen artean banandu eben edari bizi-garria. Ixurketak burutu ta bakotxak nai beste edan ebanean, Odis asmotsuak, iruzur eioka, gisa onetan itz-egin eutsen:

288 **Odis.**—Entzuidazue zuok, erregiña gurenaren senar-geiok, adierazo dagizuedan barruak zuoi esateko agintzen daustana; eta Eurimako ta adioneko itzok otsegin ditun Antinoo'ri eskatu bear dautset batez be: laga oraingoz uztai ta bere jainkoekikoa, ta biar goi-ezpirituren batek bear dauan kemena emongo dautso berak naien dauanari. Ia, emoidazue uztai ondo leundua ta zeuokaz negur-aziko dodaz neure beso ta indarrak: ausaz nire soin-atal zinbel-zaaletan beiñolako kemenik dodan ikusiko dot, edo-ta ortik zearko bizitzak eta ardurarik ezak motel-azo ta galdua dan.

298 **Onan** mintzatu zan. Suak artuta geratu ziran danak, uztai leuna tresnatuko ebalako bildurrez. Eta Antinoo'k gogor artu eban, edu onetan itz-egiñik:

301 **Antinoo.**—O, atzerritarren artetik doillorren! Igan ez yagok zentzun izpirik. Ez al dok naikoa gugaz, argiokaz, jan-edanean nasai jarririk egotea, oturuntzako ezertxo be palta ezta? Ez ete yak naiko gure itzak eta autuak entzutea, iñundiko erbestetarri ez eskekori izten ez yakon lez? Bear bada ardao gozoak zorabiatzen au, gale, minguru ta neurri barik edan oi daunari kaltea dakartso-ta. Ardaoak kalte egin eutson Eurition zaldi-gizon zangarrari, lapitarren eskualdera joanik Piritoo biotz-zabalaren jauregian aurkitu zanean. Errazoia ardaoak lausotua euki ebaneko, zoraturik, egintza zitalak burutu zituan Piritoo'ren etxean; gizurenak, samín aunditan, oratu eutsoen, eta, aterantza narras eroanik, belarriak eta surra ebagi eutsoezan borontze gordiñez; eta orrelaxe joan zan, adimen naasiaz ta bere erruaren zigorra gogo gaixoz eroanik. Olako jatorria izan eban zentaur eta gizonen arteko liskarrak; baiña axe izan zan lenengo bere buruari zoritxarra ekarri eutsona, ardaoz bete zalako. Era berean, iri be ezbear eskerga bat iragarten dauat, uztai tenkatzera jaritxiko ba'intza; erri onetan ez au ba iñok babestuko, ta laster bialduko augu ontzi baltzean ilkor guztien izurri dan Eketo erregearengana, eta aregandik ez dok igesik egingo, ez osasunez ez bizirik. Edan egik, ba, nasai ta ez adi sar burrukan eu baiño gazteago diran gizonakaz.

325 **Orduan** Penelope zurrak esan eutson:

326 **Penelope.**—Antinoo! Ez da bidezko ta egoki Telemako'ren etxapekoak, dirala diralakoak jauregi onetara datozanak, gitxi-eritxi ta laidotzea. Uste dozu, bear bada, arrotzak,

bere esku ta indarretan uste ona izanik, Odis'en uztai aundia tenkatuko ba'leu, bere etxera eroango nindukela, ni bere emaztetzat artzeko? Ber-berak be ez dau alako itxarokizunik bere barruan sortu, ta zuotariko batek be ez dau beragaitik gogo illunez jan bear: ori ezin gengike, ba, zentzunez beinik-bein buruan erabilli.

335 Polibo'ren seme Eurimako'k erantzun eutson:

336 Eurimako.—Ikari'ren alaba, Penelope zur! Ez dogu uste onek eroango zaituanik, pentsatzea bakarrik ez litzateke errazoi-bidezkoa; baiña lotsaz gorritzen gaitue gizonen eta emakumeen esamesak; gu baiño okerrago litzaken akeutarren batek otsegin ez dagian: «Gizaseme oso beekoak dabiltz akatsik bako gizuren baten emaztearen atzetik eta ezin dabe egokitu uztai leuna; alderrai eldu zan eskeko batek, oster, aisa tenkatu eban, baita burdiñean zear gezia igaro-azo be». Olan esango dabe, gu laidoz beterik eta izen txarrean itxiz.

345 Penelope zurrak orduan jardetsi:

346 Penelope.—Eurimako! Eziña da errian izen ona eukitea gizakume nausi bat, beronen etxeko ondasunak iruntsiz, orrela iraindu dagienak: zergaitik egin oi zarie irain onein duin? Aundi ta zangar da arrotza, ta etorki oneko gizasemea aitatzat daukalako illarraintzen yatzue. Ia, emon egiozue uztai leuna, ta dakusgun. Esango dodana beteko da: uztaia tenkatu ba'dagi, Apol'ek aintza au dagitsolako, mantu ta alkondarra bat, soiñeko ederrak, jantziko dautsodaz; azkon zorrotz bat emongo dautsat adiguri lez, gizon eta txakurretatik bere burua jagon dagian, baita ao biko ezpata bat be opari egingo dautsat; oiñetarako sandalik emonik, bere biotz-gogoak nai dabben lekura bialduko dot.

358 Telemako zurrak erantzun eutson:

359 Telemako.—Ene ama! Akeutarretatik iñok be ez dau nik baiño aalmen aundiagorik neuk nai dodanari uztaia emon naiz ukatzeko, Itaka latzean naiz zalditan ugaria dan Elide'tik ur dagozan ugarteetan, agintzen dabenen artean; beraz, oneitako iñok be ez ninduke ortara beartuko, neure naia-
ren aurka, emon nai ba'neutso noski uztaia au arrotzari, beronek eroan dagian ba'litzateke be. Zoaz zeure gelara, jardui-
zu zeuri dagokizuzan lanetan, anazka ta gorua, eta uztaiz gizonok arduratuko gara ta neu batez be, etxe onetan agintzen dodan ezker.

370 Zur ta lur egiñik joan zan Penelope bere gelara, semearen itz zurrak barruan ausnartuz. Eta neskameakaz goiko etzangura eldu zanean, negar egin eban bere senar maite Odis zala-ta, Atene ontz-begidunak lo gozoa betazaletan ixuri eutson arte.

376 Tartean, txarrizain jainkotiarrak uztai makurra artu eban arrotzari eroateko; baina senargai guztiak asi ziran areto barruan ari itz mingarriak egozten, eta gazte arroputz areitako batek era onetan itz-egin eutson:

380 Abots bat.—Nora daroazu uztai makurra, iñartsi-
duin ez zarean txarrizain, alper bizi orrek? Laster iruntsiko
zaitue, belar-luzeen ondoan eta gizonengandik urrin, zerorrek
azi dituzun txakur bizkorrak, Apol eta beste jainko illezko-
rrak onbera ba'litzakiguz.

385 Olan iñoen; eta arek lengo lekuan itxi eban uztai-
a, areto barruan ainbat gizonek lotsa gaiztoa erakusten eutsoela-
ta, bildurturik. Telemako'k, alan be, zema egin eutson, bes-
tekaldetik oiuka:

389 Telemako.—Aita-jaun! Zoaz aurrera uztai-
az, laster ikusiko zeunke ba ez dozula egiten danen esana: neuk, gaz-
teena izanda be, zelaira jaurti ta arrika zauritu ez zagida-
zan, zu baiño indartsuago nozu-ta. Ai era berean, besoz ta in-
darrez, jauregian dagozan senargei guztiak gainduko ba' neu-
kez; ez neuke ba asko iraungo bat edo bat etxetik lotsagarri-
ro bota barik, egintza dongak asmatzen diardue-ta.

397 Olan mintzatu yakon; eta senargai danak entzun
eben eleztaldia irribarre leunaz, Telemako'ri eutsoen amorru
bizia kuku-azorik. Txarrizaiñak uztai artu ta aretoa zearkatu-
rik, Odis zurraren aurrean geldi, eskuetan ipiñi eutson oni
uztai. Jarraian, Eurikle etxandereari dei egiñik, lege onetan
mintzatu yakon:

403 Eumeo.—Telemako'k agintzen dautzu, Eurikle zur
orri, geletako ate sendoak itxi dagizuzala ta neskameetatik
iñok gure aretoko orma-barruan giza-oiu edo zaratatik entzun
ba'legi, ez daitela leiorantz urrera, gera dedilla antxe ixi-ixi-
lirik, bere lanaren aldamenean.

408 Onetara esan eutson; Eurikle'ren ezpanetatik itzik
etzan egaztu, ta aukerako egotegietako atea itxi zituan.

410 **Fileti**, barriz, ixi-ixillik etxea itxi ta larrain ondo inguratuko atepak zarratzera joan zan, eta etxepe azpian itxasontzi makur baten papiruzko zirga-aria idoro bait eban, onegaz lotu zituan. Gero barruratu zan ostera be, ta leen eukan lekuan jarri zan, Odis'egana begiak zorrotzurik. Onek orduko uztaia erabillen, andik eta emendik bira ta bira eragiñaz; pipiak bear bada, erregea urrin zan bitartean, adarra jan ete eutson ikustearren. Eta ango batek esan eutson urrenen eukanari:

419 **Abots bat.**—Trebe ta argia izan bear dau uztaiak maneatzan, edo-ta bear bada beste antzeko batzuk daukaz bere etxean, edo olakoak egokitzeko itxura dau: antze txarretan jakitun dirudian arrote orrek beintzat bira ta bira darabil bere eskuetan.

424 **Gazte arropuz areitako beste batek gisa onetan itze gin eban:**

426 **Beste abots bat.**— Bere on aundirako, arrakesta izan daiala zernaitan, uztaia egokitzen izan bear dauan lez!

428 **Era onetan ziarduen senargeiak.** Baiña asmotsuak, bitartean, andik eta emendik, ekin eta ekin ziarduan uztaia aundia ikutu, ikusi ta aztertzen. Kitara jotzaille trebeak zotz barriaz errez tenkatu daroan lez len andik eta emendik loturiko ardi-este biurriaz egindako aria, era berean Odis'ek be, ezeren indarketa barik, egokitu eban uztaia aundia. Ondoren aria ikusi eban, eskumeaz eutsirik, eta soñu eder bat entzun-azozan, elai baten abotsaren antz-antzekoa. Orduan naigabe aundiak jo zituen senargaiak, danak kolarga geraturik. Zeus'ek zantzuz lez trumoi ikaragarri bat egotzi eban, eta benetan poztuzan Odis jainkoti jasankorra Krono maltzuraren semeak ezauzarri a bialdu eutsolako. Gizurenak eskuratu eban mai-gaiñean egoan gezi zaillua, besteak karkaiz arroaren barruan aurkitzen ziralako, naiz-ta akeutarrak laster somatu bear eben arein indarra. Eta uztaian egokituaz, tiratu eban aritik eta bizarretatik batera, antxe bertan, aulkian jarrita; apara edo zurira zuzendu, gezia bota ta ez eban utsik egin aizkora baten be, lenengo zulotik azkenengoraiño; borontzeak astun egian gezia danak zearkatuz kanpora urten zan. Au egin ostean, Telemako'ri zirautson::

450 **Odis.**—Telemako! Ez zaitu lotsarazten jauregian daukazun arrotz onek: ituan ez dot utsik egin, uztaia tresna-

tzea be ez yat neketsu izan; osorik dagoz oindiño nire indarrak, senargeiak, niretzat irain aundiz, ezetz iñoen arren. Baiña ba-da ordua akeutarrai aparia gertetako, oraindik argi dan tartean; gero beste era batera, kantuz ta kitaraz poztu daitezcan, orreik bait dira janaldiaren apaingarriak.

458 Au esanik, kiñu bat egin eban bepuruakaz. Eta Telemako, Odis jainkotiaren seme kutuna, ezpata zorrotza gerri-ratu, bere lantzea artu ta, borontze dirdaitsuz iskilloturik, zutik jarri zan aulkiaren aldamenean, bere aitaren ondoan.

XXII KANTUA

Senargaien ilketa

Orduan Odis asmotsuak, jantzi-dandarrak erantzi, atarte garaira zapart egin uztaiaz ta karkaiz gezi ariñez orniduaz ta, oneik bere oin-aurrean barreatuaz, tankera ontan mintzatu yaken senargaiari:

5 **Odis.**—Amaitua da onezkero leiaketa neketsu au; orain beste itu batera egotziko dot, iñoiz iñungo gizasemek egotzi ez dauanera, ta ikusiko dot apara egiten dodan, Apol'ek aintza ori dagistalarik.

9 Au esan ebanekoxe, Antinoo'rantz zuzendu eban ezten mingotsa. Au urrezko txol eder bat, kirten bikoa, jaso ta bera eskuan ebala aurkitzen zan ardoa zurrupatzeko, eriotz-gogaiaren garraztasun barik ain zuzen be: nok uste izan eikean, ainbat mailagunen artean, gizon batek bakarrik, naiz-ta bipil-adoretsua izan, erio ain txarra ta adur baltza eman leikeonik? Odis'ek, bada, eztarrian jorik, geziaz zauritu eban onen puntea sama samurretik agertzeraiño. Atzerantza jausi zan Antinoo, zauria artzean; eskuetatik lurrera yakon txola, ta aren surretatik giza-odolezko txarrastada lodia erion. Ots-otsean maiari saka eragin eta oiñaz ikuturik, jatekoak lurrera yakezan, ogia ta aragi errea bertan loituaz. Jausita ikusi ebenean, iskanbil izugarria atera eben senargaiak jauregi barruan; jarlekuak itxi ta, aretoan ara ta ona, ondo landutako ormetara zorroztu zituen euren begiak; baiña ez zan agiri ezkutarik bat bera be, ezta oratzeko lantza sendo bat be. Eta agiraka egin eutsoen Odis'i itz asarrekorrakaz:

27 **Senargaiak.**—Oi arrotz! Ez dagizu ondo gizonen aurka uztaia egotziaz. Baiña onezkero etzara beste iñungo leiketari aurkitu al izango: erio ikarakorra daukazu zain. Itaka'ko gazteetan nabarmenena zan gizasemeari kendu dautsazu bizia; beraz, ementxe bertan jango zaitue buztan-urkulu ta saiak.

33 Onela mintzo ziran, gizon a naiezta il ebalá begítan-
durik. Ez eben uste iñozo areik zintzilika eukela gaiñ onda-
mendia. Baiña, Odis asmotsuak, betarte illun aotik aora, esan
eutsen:

37 Odis.—A, txakurrok! Ez zenduen uste ni troiar erri-
tik neure egoitzera biurtuko nintzanik, eta etxea ondatzen
zeusten, neskame jopuak indarrez artzen zenduezan eta, ni bi-
zi nintzala, nire emaztearen atzetik zenbiltzen, zeru zabala dau-
kien jainkoen bildur barik, eta gizonen aldetik ezetariko apen-
artzerik iñoiz zanak emon bage. Ausiabar betea dindil dau-
kazue onezkero zeuen buruen gaiñ.

43 Onela iñotsen. Eta danak geratu ziran zuri laruek joak,
eta bakotxa nundik iges-egin billa ebillen, erio bildurgarritik al-
dendu naiean. Eurimako'k bakar-bakarrik erantzun eutson, au
esanez:

47 Eurimako.—Itzuli zarean ori egiaz ba'zara Odis ita-
karra, errazoia dozu akeutarrak egin oi ebenetzaz era orretan
itz-egiteko; benetan, ba, gaiztakeri ugari egiñak izan dira jau-
regian eta kanpoan. Baiña lurrean datza, Antinoo, gauza guz-
tion errudun izan zana: a izan zan egintza orrein eragille, ez
gero ezkontzeko bear-izanik edo-ta guraririk ebalako, ezpabe-
re Kronion'ek burutu ez zituan beste asmo batzuk buruan
sartu yakozalako, au da, zure semeari azpikeriz eriotzea emon
eta ondo eregitako Itaka'ko errian agindu nai ebalako baiño.
Ordaindua dau bere biziaz, bidezko zanez; baiña zuk parka
zeure uritarrai, guk bada, zu bigundu ta ezti-erazteko agirian,
emen jauregian jan eta edana ordainduko dautzugu, bakotxak
ogei idiren zorra kitutuz, ta orrez gaiñera zure biotza asetu
arte borontze ta urre emonik, aurretik ez zintzazan bada asa-
rrekor iñoiz be agertu.

63 Arpegi illunez begiraturik, au erantzun eutson Odis
asmotsuak:

65 Odis.—Eurimako! Guztiok zeun etxe-etorkia emon
ba'zengide, daukazuenaí bestelako etorriko beste ondasun ba-
tzuk geituaz, orrelaxe be nire eskuak ez litzatekez ilketaz ase-
tuko senargai lotsagalduok zeuen geiegikeri guztiak ordaindu
arte. Oraintxe dozue abagune ederra neugaz burrukarako edo
iges egiteko, iñok itzuri al ba'dau eriotzea, ta Parkak; baiña
ez dot uste iñor asazkatuko danik azken zori-gaiztoko bate-
tik.

73 Olan mintzatu zan; eta danak izuak artuta, belaun ta biotz adore bage somatu ziran. Eurimako'k, alan be, bigarrenez itz-egin eutsen:

75 **Eurimako.**—Adiskideok! Gizon onek ez ditu bere esku ezikatxak geldi-azoko: uztaia leuna ta karkaiza eskuan daukazan ezkeru, eurokaz erauziko dau atarte zabaletik gu guztiok il artean. Gerta gaitezán, beraz, burrukarako. Atera ez-patak, jarri maiak babeski lez erio lasterra dakarren gezien aurka, ta eraso daiogun guztiok batera, ia ataritik eta atetik uxatzea lortzen dogun, ondoren, urian zear joanaz, abarrotsa ta zarramarra sortu daigun. Eta bear bada, orduan, azkenen-goz erauziko leuke bere uztaia.

84 Au esanik, borontzezko ezpata, zorrotz eta ao bikoa, lekatik atera ta ari eraso eutson zoro-zoro baten antzera garra-xika. Baiña une berean Odis jainkozkoak bota eutson gezi bat eta, bularrean emonez giar ondoan, gibelean josirik geratu yakon ziri ariña. Lurrera jausi zan Eurimako'k eskuan eukon ezpata, ta au, dardaraz ta inguru-biraka, mai gaiñera erori ta bertako janariak eta kirten biko txola zelaira zituan; gero, biotz-esturak joa, bekokiz zapaldu ta aulkia jo eban oiñakaz; eta, azkenez, odei baltz-illuna edatu zan aren begien gaiñean.

95 Anfinomo be, artezean, Odis aintzatsuarengana zuzendu zan, ezpatea zorrotik aterata, zelan edo alan a atetik jaurti naiean. Aurretik, baiña, Telemako'k bidera urtenaz, borontzezko lantza egotzi ta onek, aren sorbaldan, bizkargain bien artean sarturik, bularra zearkatu eutson; eta a, zarata-tsu, aoz-bera jausi zan bearen gaiñean. Laster aldendu zan Telemako, Anfinomo'ren gorputzean josita itxirik zikai luzea; bildur zan, bada, ateratekoan, akeutarren batek ezpata erpiñez edo abakiz zaurituko ete eban. Joan zan ariñeketan, bertatik eldu zan bere aita egoan lekura ta, aren ondoan geraturik, itz arin oneik esan eutsozan:

107 **Telemako.**—Oi aita! Ezkuta bat ekarri bear dautzut, baita lantza bi ta berontzezko buru-oskal bat be, zure burugiltzai ondo yagokena; eta bide batez neu be izkillotuko naz, txarrizain eta idizaiñagaz beste orrenbeste egiñik; gertu egon bearra dogu-ta.

111 Odis asmotsuak erantzun:

112 **Odis.**—Ekar eizu bizkor, orrei aurka egiteko geziak ditudan bitartean: egiazki, bakarrik nagolako, atetik jaurti ez nagien.

115 Orrela esan eutson. Telemako, aitak esana egiñez, izkillu dirdaitsuak egozan ganbarara joan zan. Lau ezkuta artu zituan, zortzi lantza ta lau borontzezko buru-oskol, zaldi-zurdaz naasi apaindutakoak; eta, dana beragaz eroiala, laster biurtu zan aita egoan lekura. Telemako'k lenen bere soiña babestu eban borontzez; jopu biak be erabat gudu-jantzi ederak alderatu zituen, eta gero guztiak Odis zur ernearen alboetan jarri ziran.

123 Gizurenak, bere burua gerizatzeko naiko gezi euki eban bitartean, eten barik jardun eban bata bestearen ondoren jausten ziran senargaiak bere etxean jo ta erasten. Baiña jaurti ta jaurti eragoion erregeari geziak peitu yakozanean, sendoro eregitako aretoko zutoin bati eutsola uztaia itxi eban, orma dizditsuaren auzoan; lau narruzko ezkuta besagaiñera bota, buru giartsua oskol gaiñean izugarriro dardar egian zaldi-zurdazko motots ederto egokituaz estali, ta borontzezko erpindun lantza sendo bi eskuetan artu ebazan.

133 Ondo landutako orman gibel-ate bat egoan, sendo eregitako aretoaren azpia baiño naikoa gorago alatz-zubia eukana; kale estu batera bidea emoten eban onek, eta ondo eraratu ol batzukaz itxita egoan. Odis'ek agindu ebanez, txarri-zain jainkotiak jagon bear eban au, bere ondoan tinko, axe bait zan urteteko bide bakarra. Eta Agelao itz oneikaz mintzatu yaken guztiai:

140 Agelao.—Oi adiskideok! Ezin igon leiteke iñor gibel atera, jenteari itz-egin eta beingoan garraxi ta abarrotsa sortu? Orrela egiñaz, gizon onek bear bada azkenengo aldiz erauziko leuke uztaia.

144 Baiña Melanti auntz-zaiñak jardetsi eutson:

145 Melanti.—Eziña da, o Agelao, Zeus'en ikasle. Urteiera ori larriñera daroan ate ederretik ur-ur aurkitzen da, ezta errez kalera urtetea, ta saiatua dan gizon bat bakarra naiko litzateke gu guztiok geldi-azoteko. Baiña, tira, izkilluz jantzi zaitezen, izkilluak ekarriko dautzuedaz Odis'ek bere seme argiagaz, nik uste, itxi ebezan lekutik (antxe laga ebezan ba ziu-ririk asko ta ez beste iñun).

152 Au esandakoan, Melanti txarrizaiña Odis'en etzangura igon zan jauregiko mailladitik. Amabi ezkuta artu zituan, eta beste ainbeste lantza ta erabat borontzezko oskol zaldizurda naasiz ornidutako; ta dana beragaz eroanik, senargaien

eskuetan ipiñi eban. Dardar egin eben Odis'en belaunak eta biotzak izkilluak artu ta zikai luzeak dardarikatzen asi zirala ikusi ebanean; aundia zan, izan be, aurrean jarten yakon lana. Eta ots-otsean itz ariñok zuzendu eutsozan Telemako'ri:

161.—**Odis.**—Telemako! Neu naz errudun, ez beste iñor, zarratu barik itxi neban ba ganbarako ate sendo egokitua. Erneago izan da aren zalataria. Zoaz zu, Eumeo jainkozko, atea izten eta jakizu olako gauzak dagizana umakume bat dan ala, nik uste dodanez, Melanti, Doli'ren semea.

171 Oneik onan ziarduela, Melanti auntz-zaiña barriro zuzendu zan ganbarara beste izkillu dizditsu batzuk ateraten. Igarri eutson txarrizain jainkotiak zetan ebillen, eta bertatik esan eutson ondoan eukon Odis'i:

175 **Eumeo.**—Laerte'ren seme, Zeus'en leiñukoa! Odis, amarruz jori! Gizon gaitz-gille a, guk susmotan artzen genduna, barriro be ganbarara doa. Esaidazu argiro il egingo dodanez, ni a baiño geiago ba'nintz, ala ona ekarri bear dautzudan, zure etxean egin ebazan zitalkeri askuak ordaindu dagizan.

181 Odis asmotsuak ari erantzun:

182 **Odis.**—Nik eta Telemako'k arpegi egingo dautsegu areto ontan senargei argiai, oso suturik dagozan arren; eta zoaze zuok, biur egiozuez atzerantz oiñak eta eskuak, bota lurrera ganberan eta, atea itxirik, lotu soka biurri-biurri bat eta jaso egizue zutoin baten gaiñaldera, zurajeen ondoan, bizi daiten eta min larriak jasan dagizan luzaro be luzaroan.

189 Olan mintzatu zan; eta areik entzun eta iñotsena egin eutsoen; ganbararantz abiatu ziran besteak igarri barik, a barruan egoan-eta. Etzanguaren sakon-sakonean aurkitu eben izkillu-billa zebillelarik, eta sarrerako ate-zapata aurrean jarri ziran biak, bata eskuman eta bestea ezkerrean. Eta Melanti auntz-zaiña, esku batean buru-oskol eder bat eta ezkuta aundi bat, antxiñakoa, lizunez estalia, Laerte gizurenak bere gaztarroan eroan oi ebana, zokoratua ta ugelak be aske eukazana, bestean ekazala, ataria igarotera joiala, gaiñeratu yakozan areik, oratu ta barrura eroan eben, buruko uleetatik narras; bat-batean eratxi eben lurrera, biotz-larri, ta, oiñak eta besoak atzerantza biurturik, lotu egin eutsoezan batera lotura zaila egiñik, Laerte'ren semeak, Odis jainkozko jasankorrak agindu eutsenez: soka ondo biurtu bat lotu eutsoen gero ta

zutoin baten gainekaldera jaso eben, zurajeen ondoan. Orduan zuk, Eumeo txarrizaiña, ixeka egiñez esan zeuntso ari:

208 Eumeo.—Onezkero, o Melanti, itzar, bela egingo dok gualdi osoan, merezi dokanez oge bigun orretan etzuna; ta ez yak oar bage igaroko urrezko aulkidun Egunsentia, goizaren alaba, Okean uretatik jagi oi dan orduan, ik eure auntzak senargaiari gosaria gertateko ekarri oi dokazanean, ain zuzen be.

214 Olantxe geratu zan, loki itsetik eskegita; areik, oster, bat-batean izkillotu, ate nagusia itxi ta Odis zur ernaia-rengana joan ziran. An geratu ziran, kemenez bizi. Lau ziran, beraz, ate-zaintzailleak eta asko ta sendoak areto barrukoak. Laster urreratu yaken Atene, Zeus'en alaba, Mentor'en itxura ta abotsa ebalarik. Poztu zan Odis a ikusiaz eta itzok zuzendu eutsozan:

222 Odis.—Mentor! Alde-eraz gugandik zori-gogorra, ta gomuta zaitez ainbat on egin oi eutzun lagun maiteaz; adin batekoak gara-ta.

225 Orrela itz-egin eban, Atene, gerrariak sutzen ditua-na ezagutu eban arren. Euren aldetik senargeiak zirikatzen zituen aretoan; Agelao Damastor'en semeak onan inotson:

229 Agelao.—Mentor! Ez zaizala zuritu Odis'ek bere itzakaz, senargaien aurka jokatur, berari lagun zakiozala-ta; nik uste dot, bada, asmoa onela amaituko dogula: aita ta semea, biak il dagiguzanean, zureak be laster egingo dau jauregian egin nai dozuzan gauzakaitik: zeure buruaz ordaindu bear dauskuzu. Eta borontzeak zure gogorkeriari azkena emon dagionean, Odis'enakaz batuko doguz errian barru ta kanpo gozatzen dituzun ondasun guztiak, eta ez dogu lagako zure seme-alabak zeure jauregian bizi izaterik, ezta zure emazte aratza Itaka'ko urian zear ibilterik be.

240 Orrela mintzatu zan. Biotzean eban erdein-asarrea aziagotu yakon Atene'ri ta itz laidotsu oneikaz lots-erazo ta gorritu eban Odis:

242 Atene.—Gaur-gero zuk ez dozu, Odis, beinola, berderatzi urtetan, Helena, edur-besoduna, guraso leinargien alaba zala-ta, teukrotarren kontra eten bako burrukan jokatu zenduanean zeunkan lako bizitasunik, ez kemenik; orduan ainbat eta ainbat gizasemeri eriotza emon zeuntsen burruka ta

eraso gordiñean; eta zeure aolkuz artua izan zan Priamuren uria, kale zabalduna. Zelan, bada, zeure etxera ta zeure ondasunetara eldu ondoren, ez zara bulartsu izaten ausartzen senargaien aurka? Baiña, ia zatoz ona, adiskide; zatoz neure ondora, ikus nire lana, ta jakingo dozu nunbait Mentor Alkimidak zelan jokutzen dauan zure etsaiakaz egin zeuntsezan mesedeak ordain dagitzuzan.

253 Esan eban; baiña ez eutsan emon bete-betea zalan-tzazko garaipena, Odis eta onen seme aintzatsuaren indar-ke-menak ikusi ta aztertu nai izan ebalako. Eta, elai baten antza arturik, egaz, areto bikaiñeko zuraje batean kokatu zan.

258 Ontan zirikatzen zituen senargaiak batez be Agelao Damastorida'k, Eurinomo'k, Anfimedonte'k, Demoptolemo'k, Pisandro Poliktorida'k eta Polibo bulartsuak, oneik ziran ba, oindiño bizirik, euren buruak jagon naita, usu, zangar ta aursardien agertzen ziranak; enparauak, ba, uztaiz jaurti gezi-mordoaz eratxiak izan ziran. Eta Agelao'k danai itz-egin eutsen onela:

265 **Agelao.**—Oi adiskideok! Gizon onek onezkero geldi-azoko dauz bere esku ezikatxak; Mentor joan yako, ba, alperriko panparroikeriak esan eta burrundarak egin ondoren, eta bakarrik geratu dira barriro be ate aurrean. Beraz, ez jaurti danok batera zikai luzea; ia, tira begioe lenengo oneik sei-rok, Zeus'ek nai ba'dau be Odis zauritu ta guk aintza jaristea. A jausiko ba'litz, besteak ez leuskigue ardurarik emongo.

272 Onan mintzatu yaken; jaurti ebezan euren lantzak ol-dar aundiz orrela egiteko agindu izan yakenak, eta Atene'k naita, tiro guztiak uts-egin eben. Batek sendo be sendo erigitako gelearen zutoiñean emon eban, beste batek ate gogor egokituan, eta beste batek ormea zauritu eban borontzeak astun egian leizarrezko lantzeaz. Baiña, senargaiak jaurti lantzetatik askatu ziranekoxe, Odis jainkozko jasankorra izan zan beretarrai lenengo itz-egin eutsena:

281 **Odis.**—Oi adiskideok! Bota orain zuen lantzak senargai-taldearen aurka, leen ainbat egite donga buruturik orain gugazkoa egin nai dabe-ta.

285 Onan adierazo eban; eta areik euren lantza zorrotzak erauzi zituen, aurrez-aurre erauzi be. Odis'ek Demotolemo il eban, Telemako'k Euriade, txarrizaiñak Elata ta idizainak Pisander; oneik danok batera maizkatu eben lur zaba-

la. Senargaiak orduan aretoaren barrenean moltzotu ziran, eta Odis eta bereak bizkor abiatu ziran illotzak josita eukezan lantzak ateratera.

292 Senargaiak be barriro asi ziran oldar aundiz lantza zorrotzak jaurtzen, baiña Atene'k naita, tirorik geienak utsegin eben oraingoan be. Batek sendo be sendo eregitako geiearen zutoiñean emon eban, beste batek ate gogor egokitu-tuan, eta beste batek ormea zauritu eban borontzeak astun egian leizarrezko lantzeaz. Anfimedonte'k Telemako zauritu eban eskuturrean, baiña guztiz gitxi ta arin, borontzeak ba azala urratu besterik ez eutson egin. Eta Ktesipo'k Eumeo'ren bizkargaiña, ezkuta gaiñetiik, bere lantza eskergaz zerbait urratzea lortu eban; izkilluak, baiña, bestekaldera egaz egin eban, lurrean jausirik.

302 Odis zur maltzurak eta beronegaz egozanak bota zituen barriro be euren lantza luzeak senargaien aurka. Odis, uri-suntsitzailleak, Euridamente zauritu eban, Telemako'k Anfimedonte ta txarrizaiñak Polibo; eta idizaiñak bere aldetik Ktesipo jo eban bularrean eta, atsegin aundiz, onela mintzo yakon:

309 Fileti.—Oi Politersida, irain-zale! Ez iñoiz be amore-egin eure gangartasunaren oldarrari, arroputz mintzatzeko; bestera, bai, itxi jainkoei itz-jarioa, gu baiño askoz altsuago dira-ta. Arrotz-txeratasunaren emoitz au artuko dozu Odis, jainko antzekoari, ber-beraren jauregian eske ebillela, emon zeuntsan ankazurraren truke.

315 Onela mintzatu zan adar biurridun idien zaiña; eta tartean Odis'ek, urretik atan be, bere zikai aundia sartu eutson Damastorida'ri. Telemako'k bere aldetik Leokrit Ebonorida zauritu eban lantzez, borontzeak alderik alde zearkatu eban arkuzuloan barrenduz; gizona bekokiz jausi zan, azpia arpegiaz jorik. Atene'k orduan, sapai garaitik, bere ikurriña jaso eban, ilkorrentzat kaltekor; eta senargaien biotzak oro arri ta zur, ada-gaiñean geratu ziran. Igeska ebiltzan oneik aretoan ara ta ona, udabarri-aldera, egunak luzeak diranean, ezpara geldi-eziñak jotako bei-taldea iduri. Eta areik, erpa biurritu ta piku makurdun saiak, menditik jatsiaz, odei artean egoteko bildurrez laura jatsi ziran egaztai eraso, aurrean erabilli ta, gizonak arein arrapatzeaz poztuten diran bitartean, ez jarki ez iges, il egiten dabezan legez; orrelaxe arpegia emon

eutsen senargaiari aretoan, ezker-eskuma zartako izugarriak ezarri; buruan jotakoak antsi ta aiene latz-ikaragarriak ateraten zituen, eta bean non-naitik odola ebillen borborka.

334 Leode ontan Odis'egana jo bizkor, belaunetatik besarkatu ta ari erreguka asi zan itz arin oneikaz:

337 **Leode.**—Emen naukazu, Odis, zure belaunak besarkatuz, erreguka: babes nagizu, erruki zakidaz. Nik egiaz dirautzut jauregiko andrazkoai ez dautset egundo ez esan ez egin zitalkeririk; besterik da, olakoetan ziarduen senargaiari nik neurria eskatu oi neutsen beti-beti. Baiña ez eusten areik esanik egin, txar egitetik euren eskuak lekuturik; ori dala-ta, gaineratu yake euren gaiztakeriakaitik eriotzarik negargarriana. Eta ni be, arein usnagin nintzana ta txarrik egin bakoa, eurakaz natzake; ez da sumatzen ba ezertariko errukirik onegilleen alderako.

347 Odis asmotsuak, betarte illuna erakutsiz, bota eutsen:

349 **Odis.**—Arein usnagin eta azti izan zifiala-ta pozik baldin ba'zagoz, sarri otoiztu bear zenduan jauregian nire biurkeraren une leuna urrindu, ta nire emazteak zeugaz joanik, eizuzala seme-alabak; beraz zuk be ez dozu igesik egingo eriotz ankerretik.

354 Au esanez, esku sendoaz, Agelao'k, ilterakoan, lurrera egotzi eban ezpata artu, ta lepondoaren erdi-erdian zartako ikaragarria bat emonik, Leode oindiño berbaz egoala, aren burua autsean itzul-ipurdikatu zan.

358 Femi Terpiada bertsolariak, alan be, iges egin eban Parka zakarretik; onek, ba, ortara bearturik, abesari ekin oi eutsen senargaien aitzinean. Albo-atearen ondoan aurkitzen zan zutik, kitara soifnutsua eskuan ebala, eta xede bi iraultzen zituan bere biotzean: edo, gelatik urtenda, tegien babesle dan Zeus aundiaren altara ondo eregiaren alboan jarri, Laerte ta Odis'ek ainbat idi-iztar erre ebezanen alboan ain zuzen be, edo-ta Odis'egana jo, aren belaunak besarkatu ta otoitza zuzendu berari. Olako zerekoak ondo pentsatuta, onena eritxon Odis, Laerte'ren semeari belaunak ikutzea. Eta bean itxirik kitara makurra, txanbillaren eta aulki zidarrezko untzeteriz josiaren tartean nunbait, Odis'egiño abiatu, aren belaunak besarkatu ta erreguka asi yakon itz arin oneikaz:

371 Femi.—Ona ni, Odis, zuri belaunak estutzen, eta erreguka: geriza naizu, erruki nitaz. Atsekabe aundia izango dozu noski, geroago, ni lako bertsolari bati, jainkoak eta gizonak goratzen kantuz nabillen oni, bizia kendu izanagaitik. Nik neuk neure buruari erakutsi dautsot, jainko batek idaroki ta gogora emon daustazala zernaitako abestiak eta zure aurrean be, jainkotasun bat ba'zintzaz lez, eurak kantatzeko gainozu: ez naizu, ba, sastaka. Telemako, zure seme kutunak esan leikizu ni ez nintzala etxe onetan neure oldez sartzen, ezta bearrak jota be, senargaien jan-edanen ostetan kitara jotzen; oneik, ostera, askotxo bait ziran eta ni baiño indartsuago, naitaez bertoratzen ninduen.

383 Onela mintzatu zan; eta Telemako jainkoti zangarrak au entzunaz, alboan eukan aitari esan eutson:

385 Telemako.—Kontuz! Ez eizu, otoi, borontzez zauritu erru bako au. Mendonte otsegilleari be erabat parkatuko dautsagu, ni ume nintzala ba onek zaintzen nindun beti etxe onetan; Fileti'k edo txarrizaiñak onezkero il ez ba-dabe, edota zuk aretoan erasotean azpiratu ez ba'zenduan beintzat.

390 Onela esan eban; eta entzun eban Medonte zurrak, Parka illuna itzuri nairik idi-narru barriaz estalduta, aulki baten azpian kukurio egoanak. Aulkipetik beingoan jagi, idi-narrua kendu eta, arineketan Telemako'gana jorik, belaunak oni estutu ta itz ariñokaz arrengea asi yakon:

396 Medonte.—Oi adiskide! Neu nozu ori. Alaz!, eta esaiozu zeure aitari ez daidala kalterik egin borontze zorrotzaz, bere indarrean suar ta bipil, jauregiko ondasunek txautu dautsoezan senargaien aurka sumin bizitan dago-ta; zuri be, zoro alenak, ez eutzuen lotsa aundirik erakusten.

401 Odis.—Nare zaitez; onek atera zaitu, ba, onik eta gaizkatu, zeure barruan konturatu zaitezan eta besteai esan al izan dagiezun onak txarrak baiño eskozaz ederragoak dirala. Urten, orraitino, zu ta bertsolari ospetsua emendik eta jezarri zaiteze larrañean, ilketazko toki ontatik landa, neure bizitokian egin bear dodanari amaia emon dagiodan bitartean.

409 Olan zirautsen; eta biak aretotik urtenda, Zeus aundiaren altara ondoan jarri ziran, ara ta ona begira, ta unetik unera eriotzaren zain.

412 Odis'ek gizategi osoa aztertzen eban begiakaz, gizon areitatik batenbat, Parka itsetik iges eginda, bizirik gelditu

ete zan begira nunbait. Baiña ez, ziran guztiak odol ta auts artean ekusan luze. Arrantzaleak, konta-ezin-ala gartzadun sareetan itxaso apartsutik ur-ertz makurrera atera oi dabezan arraiñak, ondarrean moltzotuta uin-irrikaz dagozanak eta eguzki diztiratsuak bizia kendu oi dautsoenak lez, olaxe aurkitzen ziran senargaiak be bean luze, bata-bestearen gaiñean. Odis asmotsuak orduan onela itz-egin eutson Telemako'ri:

422 **Odis.**—Telemako! Zoaz eta dei egidazu Eurikle etxekandrea, gogoan zer darabildan jakin dagian.

424 **Olan** adierazo eutson. Aitak esana egin eban Telemako'k eta, ateari eragiñik, onela itz-egin eutson Eurikle etxandereari:

426 **Telemako.**—Jagi ta zatoz ona, zaar urtetsu, gure jauregian mirabeen ardurea dozun ori! Neure aitak dei egiten dautzu, zerbait esan nai dautzu-ta.

429 **Olan** esan eutson; eta itz bat bera be etzan egaztu Eurikle'ren ezpanetatik; gela erosoetako atea edegi ta, Telemako aurretik ebalatuta, ba-joian joanez, eta Odis, odolez eta autsez beterik, il-barri zituan arein gorpu artean aurkitu eban. Basabei bat iruntsi dauan leoia, galtzarpea ta matrailazur biak odola dariola, aurkeztu oi da, olan ikusten dabena izu-ikara sarturik; Odis'ek be era bardiñean eukazan odolez orbanduta oiñak eta eskuak. Etxekoandreak illotzak eta odol-erreak a ikustean, poz-oiuka asi zan egitsari aundia ekusalata; baiña Odis'ek ez eutson olako zaratarik egiten laga, itz oneik esanez:

443 **Odis.**—Zaartxo! Poz zaitetz zeure biotzean, baiña geldi, ez egizu pozezko zantzorik bota; ez da, ba, ona gizon onein eriotza dala-ta poz-zarataka ekitea. Jainkoen Parkak emon eutsen eriotza, ta egite dongak; lurreko gizon, txar naiz on, bat berrari, eurekana eltzen zanari, ez eutsoen lotsarik; origaitik, euren gaiztakerien bitartez erio negargarria erakar dautsoe euren buruai. Baiña, ia, esaidazu orain zeintzuk emakumek dagisten dedu gitxi jauregian, eta zeintzuk dagozan errurik bage.

452 **Eurikle,** aren etxekoandra kutunak, erantzun eutson:

453 **Eurikle.**—Nik egia esango dautzut, o seme! Berrogetamar mirabe daukazuz jauregian, nik danai erakutsi dautsiet etxeko lanak egiten, ulea kardatzen eta mirabetza onez

eroaten: eurotatik amabik ez dabe zurtasun aundirik erakutsi, ez niri ta ez Penelope berari ez dauskue begirunerik izan eta. Telemako oraintsu eldua da bere gaztarora, ta bere amak ez eutson izten emakumeetan aginpiderik izaten. Baiña, tira, goiko gela bikaiñera noa bertatik, zure emazteari zer jazoten yakon yakin dagidan, daukan lo sendoa jainkotasunen batek bialdu bear izan dautso-ta.

463 Odis asmotsuak jardetsi:

464 Odis.—Ez eizu itxartu oindiñokarren; baiña esaizu datozala ona egiteko duin-ezak egin ebezan emakumetatik danak.

466 Olan adierazo eutson; eta atsoa jauregi-zear joan zan emakumai Odis'en aurrean agertu eitezala esatera. Gizurenak orduan Telemako'ri, idizaiñari ta txarrizaiari dei egiñik, itz ariñokaz mintzatu yaken:

470 Odis.—Egin lenengo gorpuak emendik kentzea, agindu andrai ta eurak egingo dautzue; eta gero garbitu dagiezala uragaz ta begi askodun belakiakaz aurki ta mai sekulakoak. Eta areto osoa eratsu ipiñi dagizuenean, eroan mirabeak jauregi zangarretik kanpora, ta antxe, larraiñeko biribillaren eta esi txairoaren artean, jo ta zauritu danak erpin luzedun ezpateaz arimea erauzi ta Afrodita'z aitzu artean, onen atsegifñetan goza oi ziran ba senargaiakaz baturik ixillean.

490 Agindu au emon eutsen. Eldu ziran andra guztiak batera, zizpuru aundiz ta negar-malko ugari ixuriz. Asi ziran illen gorpuak ateraten, eta, alkarri eutsela, aterpean jarri ebezan, larrain ondo esituan: Odis'ek agindu eutsen, arin egiteko esanaz, eta areik naitaez eroan bear izan zituen. Gero, uragaz ta begi askodun belakiakaz garbitu ebezan aurkiak eta mai txairoak. Telemako'k, idizaiñak eta txarrizaiñak arrazkoa igaro eben gogor landutako aretoaren zoruan, eta mirabe-jopuak eroan ebezan karraska ondarrak, kanpora jaurtirik. Areto guztia eraz ipiñi ebenean, atera zituen areik jauregiko mirabeak toki medar batera, larraiñeko biribillaren eta esi ederraren artea, iñundik iñora be iges egiterik ez euken lekura. Eta Telemako zurrak esan eutsen beste biai:

505 Telemako.—Ez ditut erio deduzkoz bizi gabetu nai niregan eta nire amarengan laido ta gerena ixuri eben mirabe oneik, senargeiakaz lo egiñik.

509 Orrela itz-egin eban; eta, branka urdinkadun itxas-ontzi baten sokea zutoin eskergari loturik, beragaz esitu eban biribilla, goian dingilizka jarriaz, mirabetatik bat be oiñakaz bea joteraño eldu ez eiten. Ego zabaleko zozo naiz usoak, esi baten sartzerakoan, sasitza aurrean luze ipiñi dautsen sareaz topo egiñik, bertan oge ez-gozoa aurkitu oi daben lez, orrelaxe mirabeak be lerroan eukezan euren buruak eta loki gogorrak euren sama inguruan, erarik negargarrienean il eitezan. Oiñak bakar-bakarrik dardaraztu ebezan pitin batean, ez luzaro.

519 Ondoren Melanti atera eben atartera ta larraiñera; surrak eta belarriak ebagi eutsoezan borontze ankerraz; lotsarriak be erauzi eutsoezan, gordiñik zatitu egiezan txakurrak; azkenez, eskuak eta oiñak moztu eutsoezan amorru bizitan.

524 Guzti au egin ondoren, euren eskuak eta oiñak ikuzi zituen, eta Odis'enean sartu ziran barrero: egitekoa egiñazan. Orduan gizurenak bere etxeoandra Eurikle'ri esan eutson:

527 **Odis.**—Zaartxo! Ekar eizu sulburra, txarraren aurkako osakaia, ta baita sua be, etxea sufratzeko. Penelope'ri esango dautsazu, gaiñera, datorrela ona bere neskameakaz; dautozala orobat jauregiko mirabe guztiak be.

531 Bere etxeoandra Eurikle'k erantzun eutson:

532 **Eurikle.**—Bai, ene seme, dagokiona da diñostazuna; egoki dator ori. Baiña, ia, mantua ekarri bear dautzut, eta alkondara bat, jantzi zaitez an eta zeure jauregian barna, zeure sorbalda zabalak zarpail eta dindirriz beterik dozuzala, ibilli ez zaitez an.

537 Odis asmotsuak erantzun:

538 **Odis.**—Ezertxo baiño len, egizue sua areto ontan.

540 Orrela esan eban, ez eutson esana egiteka itxi bere ugazabandra Eurikle'k, bertatik ekarri eutsozan ba sua ta sulbura. Jarraian sufratu eban Odis'ek aretoa, baita ondoren beste gela ta larraiña be.

543 Etxekanlrea Odis'en egoitz ederrerantza joan zan emakumai dei egiñik etorri eitezala agintzera. Laster urten ziran jauregitik zuzi ixetuakaz; Odis inguratzen ebela, au agurtu ta besarkatu eben, burua, besagaiñak eta eurenakaz artzen eutsoezan eskuak mosukaturok; eta negar ta intziri-nai samur bat jabetu zan gizurenaz, biotzbarruan bada guztiak ezagutu ebazan.

XXIII KANTUA

Penelope'k Odis ezagutzen dau

Poz-pozik zuzendu zan Eurikle zaarra goiko gelara bere andra gurenari iragarten etxe barruan eukala senar maitea. Aren etzangura eldu-ala, belaunai polito eragiñaz eta oiñak jauzika zitularik, Penelope'ren buru-gain makurtu ta itzok erautsi eutsozan:

6 **Eurikle.**—Itxar zaitetz, Penelope, alaba kutun, egunero opa zenduana zeure begiakaz ikus dagizun. Eldu dan Odis; itzuli da, naiz-ta berandu, bere txera, ta il egin dauz jauregia samindu, ondasunak jan eta zure semea gogor artzen eben se-nargai argiak.

11 Erantzun eutson Penelope zurrak:

12 **Penelope.**—Andera maite! Zentzuna iraul-azo dautzue jainkoak; oneik, bai, ergeldu daikee oso sen oneko dana ta xaloari zurtasuna emon, eta orain zuri, buru ain eldudun orri, kalte egin dautzue eurak. Zer dala-ta nire sudurrera irri egin nai dozu? Samiñetan naukazu neke-lorrez ta orain guzur-jarioka zatorkidaz, betazal-gaiñ ixuria izan yatan lo-zorro ezti-leun ontatik itxartu nairik? Ez neban egundo atsedeen ain go-zorik artu Odis Ilión kaltegarri ta iguinkor a ikusten joan yatanetik. Baiña, ia, jatsi zaitetz barrero ta ar zeure lekua, jauregian; olako albistez ba'letorkit neure emakumeetatik besteren bat, laster bialduko neuke lotsagarrero etxe-barnera, baiña zu zartzaroak gordeten zaitu ortik.

25 Eurikle etxeko andreak erantzun eutson:

26 **Eurikle.**—Ez, ez dautzut adarrrik jotzen, alaba kutun; egia da Odis etorri dana, etxe onetan daukazu, diñotzudanez: arrotz axe zan, jauregian danak gitxi-eritxi ta erdeiñatzen ebena. Aspaldi ekian Telemako'k emen aurkitzen zana; baiña atrikulu zurrez ixildu egin zituan bere aitaren asmoak, giza-seme buru-arro arein zakarkeriak zigor-azo eikezan.

33 Olan odierazo eban. Poztu zan Penelope, eta, ogetik jauzi egiñaz, zaarra besarkatu ta, begiak negar-malkotan, itz ariñok aoskatu ebazn:

36 **Penelope.**—Ia, ba, andera maite, esaidazu egia: ia egia dan, diñostazunez, etxe ontara etorri dana, ta zelan jarri al izan dabezan bere eskuak senargai lotsabakoen gain, bera bakar-bakarrik egonda ta besteak alkartuta beti jauregi barruan.

41 Eurikle zarrak erantzun eutson:

42 **Eurikle.**—Ez dot ezer ikusi, ez dakit, ilda jausten ziranen negar-inkesak asmatu ditut bakar-bakarrik; gu, bildurrak jota, atek itxirik gengoan gelearn alderdirik sakonean, zure seme Telemako, aitak bialdua, aretora etorri ta dei egin eustan arte. Zutik idoro neban Odis illotzen artean, bere biran bata-bestearen gaiñ etzunik egozanen artean: poztu izango ziñan, aurki, ikusi izan ba'zendu leoi baten antzera, odolez eta autsez orbandua. Orain larraineko ate ondoan dagoz danak batera ta Odis'ek, su aundia egiñik egoitza bikaiña zuzutzen diardu, ta zuri dei egiteko esan daust. Zatoz, ba, neugaz, biok batera zuen biotzak poztasunez ase dagizuezan, ainbat gaitz be alkarrekin jasan zenduen ezkerro. Bete da, azkenez, gurari aundi a: bizirik biurtu da Odis bere sukaldera, zu ta zure semea be bizirik aurkiturik, eta a irainduaz pozten ziran senargeiak bere jauregian bertan zigor-azo ditu.

58 Penelope zurrak erantzun eutson:

59 **Penelope.**—Etxeko andra kutun! Ez abes oindiño garaienik, geiegi poztuz. Zuk ba-dakizu guri guztioi, jauregian bizi gareanoi, pozgarri be pozgarri izango yakuna aren etorrera ta batez be niri ta biok sortu genduan semeari; baiña albistea ez da egia zuk damozunez, bestera baiño: illezkorretatik norbaitek senargai argiak il-azo dauz, arein irain mingotsak eta egitada doillorrak ikusi ta asarre-irakiñetan sumindurik. Ez eben, ez, gizaseme lurtar bat bera be, txar naiz on, eurekana eltzen zanik, lotsaz ta begirunez artzen; eta ortik dator, euren gaiztakeriakaitik, orrako zoritxarra jasan bearra. Baiña itzuliko zanaren itxaroa Akaia'tik urrin aitu zan Odis' entzat, eta au be illa da.

70 Itzetik ortzera erantzun eutson Eurikle etxandereak:

71 **Eurikle.**—Ene alaba! Bai itz bitxiak iges-egin dauzuela agin-bira artetik, zure senarra ez dala iñoiz etxe onta-

ra biurtuko diñozuzean, dagoneko berton aurkitzen dala! Zure barrua beti siñisgogor! Baiña, ia, beste ezaugarri argi bat iragarri bear dautzut: basurde batek bere albagin zuriaz egin eutson zauriaren orbana. Bera garbitzen niarduanean ezagutu neban, eta esan nai izan neutzun; baiña berak, aurreztik ikusten zur-sotillez, ez eustan itxi, bere eskuakaz agoa izten eustalarik. Narraizu; neure burua damotzut baitzat, eta, kaparra sar ba'dagizut, il naizu eriotzarik negargarriena ikusi-azorik.

81 Penelope zurrak erantzun:

82 Penelope.—Etxekoandra kutun! Asko jakinda be, zail-zaila yatzu jainko betierekoen asmo ta erabagiak igarri ta somatzea. Alan eta guzti be, goazan nire semearengana, neuk ikus daidazan senargai illak eta arein iltzaillea.

86 Orrela esan eban; eta goiko gelatik beera jatsi zan, bere barruan gauzik asko irauliz: urrindik itanduko ete eutson bere sanarrari, ala obeto, arengana eldurik, buruan munegin eta eskuak artuko ete eutsozan. Arrizko ataria igaro ta aretoan sartu zanean, Odis'eri eurrez-aurre jzarri zan, suaren argitan, bestaldeko orma ondoan; gizurena, ba, zutoin garai bati lepoa emonda egoan jarririk, beera begira, bere emazte argiak, beragan begiak ezarriaz bat, noiz itz-egingo ete eutson zain. Baiña Penelope luzaro egon zan, laborrian bait eukan biotza, ezpanak edegi barik: batzutan, begietara adi-adi so-eginik, axe zala eukan egi-egiaz aren itxura; eta beste batzutan ez ebalaz ezagutzen eroiazan jantzi zarpaillakaitik. Eta Telemako, k asarre egin eutson itzokaz:

100 Telemako.—Ene ama, ama endakatu, barru ain dolo-rrekoa zara-ta! Zergaitik jarten zara nire aitagandik ain urruti, bere ondoan jarri orde, eta itaunak egin eta jazo yakon guztiaz jabetu? Emakumetatik ez litzateke iñor orrela geratuko, biotz sendo danik beiñik-bein, bere senarragandik baztertua, bera, ainbat neke-lor igaro ostean, ogeigarren urtean bere gurasoen lurrera etorkeran. Baiña zure biotza beti izan da arri bat baiño gogorragoa.

108 Penelope zurrak jardetsi:

109 Penelope.—Ene seme! Zur ta lur daukat barrua, ta ezin neio itz bat be esan, ez itaunik egin, ez begiz-begi so-egin. Baiña, egiaz etxera datorren Odis ba'da, alkar ezagutuko dogu ondo be; gureztat baida, ba, ezaugarriarik bestek ez dakianik.

115 Olan mintzatu zan. Irripar egin eban Odis jainkoti jasankorrak eta jarraian itz ariñok zuzendu eutsozan Telemako'ri:

117 **Odis.**—Telemako! Itxi zure amari, jauregi barru azter nagian; gisa orretan, bear bada, errezago ezagutuko nau. Zikin nagolako ta jantzi zirtzillakaz nabillelako, gitxi-etsia nauko ta ez dau uste oraindik a nazanik. Oraintxe ebatziko dogu, dana alik ondoen burutu daigun. Erriko gizon bat il dagianak, apentzaille asko atzetik laga ez arren, igesari emon eta senitarteko ta jaiot-lurra bertanbera itxi ba'daroa, guk uria- ren eusgarri ziranak il doguz, Itaka'ko gazterik bikaiñenak. Arren, ausnar egizu au.

128 Telemako zurrak erantzun eutson:

129 **Telemako.**—Egoki da, aita maite, gauzea zerorrek ikustea, zure aolkua ba, diñoenez, bikaiñena da gauza guztietan, eta gizaseme ilkorretatik iñok ez leuke zugaz leiatu ta burua bat egingo. Gu zuri jarraika genbiltzakez abazuzian, eta geure kemenen neurrira ez yaku paltako indarrik.

135 Odis asmotsuak erantzun:

136 **Odis.**—Egoki ta bidezkoen iruditzen yatana, beraz, esango dautzuet. Asi zeuen gorputzak ikusiaz, jantzi tunikak eta agindu mirabeai be apain daitezala jauregian; eta bertsolari jainkotiak, jarraian, kitara soññutsua arturik, dantza alaira zuzenduko gaitu; tankera ontan, kanpotik dabillen edo aukokoren batek entzun baldin ba'dagi, uste izan dagiala ezteguak dirala ospatzen doguzanak. Ain zuzen be, zabaldu ez dadin urian zear, gu landa-zugaztietara urten orduko, senargeien ilketa barri izugarria. An aztertuko dogu Olinpuarrak dakarskunik zer yakun egoki ta onen.

147 Orrela esan eutsen; eta areik entzun eta entzuna betetako gertu ziran. Asi ziran ikuzi ta tunikak jazten, apaindu ziran emakumak, eta bertsolari jainkotiak artu eban kitara artoa ta guztietan sor-azo eban kantu gozorako ta dantza bikaiñerako irrirtsa. Laster durundu egin eban etxe osoak dantzan ziarduen gizonezko ta andrazko gerri lerdendunen oin-otsakaz. Eta kanpokoak, au entzunik, aldarrika iñoen:

154 **Abots bat.**—Bat-edo-bat ezkondu da, antza danez, ain eskatu ta limurtua izan dan erregiña. Doakabe! Ez eban izan iraupenik bere lenengo senarraren etxe zabala zaintzeko, a etxera itzuli arte.

158 Olan itz egien, barruan jazo zanaren barririk ez ekielako. Eurinome'k, orduan, maizaiñak, Odis biotz-aundia ikusi ta orioz igurtzi eban bere etxean, mantu ederra ta alkon-dara be berari jantzirik; eta Atene'k edertasun nabariz ziras-tu eban gizurenaren burua, zan baiño be aundi ta lodiago ager-azorik, ain zuzen be aren burutik jazintu-lorak zirudien ule bitxituak agiri ziran dingilizka. Eta Hefesto'k eta Pala Ate-ne'k era guztitariko antzeak erakutsi dautsoezan gizaseme tre-beak zidarra urrez txukundurik lan politak egin oi dauazan lez, era berean Atene'k be ixuri eban atsegin-zoramena Odis' en buruan eta besaganetan. Gizurena, illezkorren antzeko gor-putza ebala, urten zan bañutik; jarri zan barriro leen eukon aulkian, bere emazteari bekoz beko, ta itzok esan eutsozan:

172 **Odis.**—Doakabe! Olinpu'ko jauregietan bizi diranak beste emakuma argalei baiño biotz gogorragoa emon eutzuen. Gogo setati baten jabe dan bat be ez litzateke orrela geratu-ko, bere senarragandik urrin, au, ainbat neke-min ikusita ge-ro, ogeigarren urtean bere gurasoen lurraldera datorrenean. Baiña zoaz, iñude, ta gertatu eidazu oia bertan etzun naiten; orrek, ba, burdiñezko biotza dau barruan.

179 Penelope zurrak jardetsi:

180 **Penelope.**—Doakabe! Ez naz arrotzen, ez dot neu-re burua gitxi-esten, ezta ez dot arrimen geiegirik be; ondo be ba-dakit-eta zelakoa ziñan erramu luzedun ontzian Itaka'tik urten zintzazanean. Zoaz, Eurikle, ta ipiñi egiozu, txukundu egiozu, oge sendoa ber-beronek eregi eban gela gotorraren kanpokaldean: atera egiozu araxe oge zangarra ta apaindu egiozu bertan etzaleku egokia ta guria narru, burusi ta estal-ki bikaiñekaz.

187 Onela itz-egin eban bere senarra aztertu nairik; bai-ña Odis'ek, asarre, esan eutson bere emazte begi-gordeari:

189 **Odis.**—Oi emakume! Bene-benetan mindu nau esan dozunak. Nok aldatu izan ete daust ogea? Esku-onenekoari be gaitz izango litzakion, jainkoren bat etorri ezik lekutik be-ra aldatzera; baiña gaur bizi diran ilkorretatik, ezta gazteetatik be, ez leuke bere lekutik aterako, landuan neuk, eta ez beste iñork, egin neban ezaugarri aundi bat dago. Larrain ba-rruan azi zan olibondo bat, osto luzeduna, sendo ta lora-tsu, zutoin baten loditasuna eukona. Aren inguruan jaso ni-tuan neure logelako ormak, arri asko be askoz egiñak; sapai

bikaiñez estali ta ate sendo, tintoki egokitutakoz itxi neban. Gero ebagi nebazan ostu luzedun olibondo aren adarrak; sus-terretik gora aren enborra landu neban borontzez, esku on eta antzetsuz, galga baten bitartez arteztu neban bera oge-oin biur-tzeko, ta ginbelet bategaz ginbeletu neban osorik. Oin oneta-tik asita, apurka apurka landuz oge guztia egitera eldu nin-tzan; urre, zidar ta marfillez edertu neban; eta barrukalde-tik edatu nebazan idi-narruzko ugel ikusgarri batzuk, purpu-raz margoztuta. Orixe da damotzudan ezaugarria; baiña ez da-kit, oi emakume!, nire ogeak osorik dirauan ala norbaitek, olibo-oiña ebagirik, beste toki batera aldatu dauan.

211 Onela esan eutson; eta Penelope'ri belaunak eta bio-tza indargetu yakozan Odis'ek orren erabagitsu emoten zituan ezaugarriak jakitean. Ots-otsean zuzendu zan arengana, negar-zotinka; besoak aren sama inguratu ta, buruas mosuka, esan eutson:

216 Penelope.—Ez zaitetz, Odis, nitaz asarratu, gizoneta-tik danean atan be begiratuena zaitut-eta; eta jainkoak bialdu euskuen zoritxarra eta ez eben nai izan guk alkarregaz geure gaztaroa gozatzerik, ezta gu alkarregaz zartzaroaren ateetara eltzerik be. Baiña ez zaitetz asarratu nitaz, ezta sumindu be, lenago, orain lez, neure aurrean euki-ala, besarkatu ez ba-zin-dudazan; nire biotzak, ba, emen neure bular barruan bildur-zan, izu-ikaraz, gizonen bat ez etorren bere itzez ni atzipetze-ra, askotxo dirata maltzurkeri doillorrak asmatu oi dausteza-nak. Argibar Helena, Zeus'en alaba, etzan egundo be alkartu izango maitez ta ogez arrotz batekin, jakin izan ba'leu akeu-tar gudulariak barrero ekarriko ebela bere gurasoen etxera ta lurraldera. Jainkoren batek zirikatuta egin eban egiteko lotsa-garri a; aurretik ba ez yakon inoiz gure naigabeen itu-rri izan zan oben negargarria egitekorik buruan jarri. Orain, ni orren estalia izanda be, nire barrua zuritzea lortu dozu, geure oiari buruz ain ezaugarri zeatzak emon dozuzanetik ba-tez be; gure oia, izan be, ez eban iñungo ilkorrek ikusi, zeuk eta neuk, eta ona etorterakoan aitak emon eustan mirabeak, Aktorise'k, gure etzangu gotorreko atea onek zaindu oi eban-eta.

237 Au esanaz geitu egin yakon negar-gurea; eta Odis'ek negar egian, bere emazte samur aratza besarkatuz. Ondo lan-dutako ontzia, aizeen eta olatu zakar aundien jostailu itxi ta

Posidon'ek itxasoan ondatu dautsoenak, ur-egalera igeri datozanai lurra atsegingarri agertu oi yaken lez; eta banaka dartzuk, gorputza zabor ta erdokaz beterik, ur apartsutik lurreratzea jadetsi dabenak, ondamendi atatik askatzen dirala-ta, pozez gainezka oiñak lur tinkoan jarten dabezan lez; Peneloper'ri be era berean yakon eder ta atsegingarri bere senarra ikustea, eta ez zituan aren samatik bere beso edurrezkoak kentzen. Egu-antzak, larrosazko atzdunak, negar-zotinka aurkituko zituan oindiño, Atene'k ontz-begidun jainkosak, beste zerbait erabagi ezpaleu: luzetu egin eban gaba, bere azkenerantz joialarik, eta Okean'en geldi-azo eban Egu-antza, urrezko aulkiduna; ez eutson oni laga zango bizkordun zaldiak buztartzen, ots, Lanpo ta Faetonte, gizonai argia dakartsenak eta Egu-antza bere ibil-bidean zuzendu daroen zaldi ariñak. Orduan Odis'ek bere emazteari:

255 Odis.—Emakume! Ez gara oraindiñokarren geure neke-lorren amaira eldu, beste egiteko aundi, luze ta zail bat falta yaku-ta: au be bearra dot. Orrela iragarri eustan Tiresia'ren gogoak, neure lagunen eta neronen itzulia egokitu nairik, Hade'ren egoitzera jatsi nintzan egunean. Baiña, tira, emakume, goazan ogera, bertan etzunik, lo ezti az gozarotu gaitazan.

262 Penelope zurrak erantzun:

263 Penelope.—Nai dozunean izango dozu oia, jainkoak zeure etxe ondo egiñera ta gurasoen lurraldera biur-azo zaituelako. Baiña, lan orretan pentsatu dozun ezkerro, jainkotasunen batek berori gogoan jarrita, ia, zer dan adierazo eidazu; iruditzen yatanez geroago be jakin bearko dot, eta ez da txarra izango oindixek jakitun jarri naiten.

270 Odis asmotsuak erantzun eutson:

271 Odis.—Doakabe! Zergaitik nozu ainbestean zirikatzen, erreguka, azal daizudala eskatuz? Zeatz eta meotz azalduko dautzut gauzea. Ez yatzu barrua alaituko bera jakitean, neu be poztuten ez nazanez; Tiresia'k, bada, uri asko ta asko zearkatzeko agindu eustan, arraun erabilli-errez bat eskuan eroanik, ez itxasorik ezagutu, ez gatzaz gazituriko jakiak artu, ez saiets gorrizko ontzirik ezagutu, ez txalupen egoak lez diran arraun erabillikorren albistarik daben gizaseme areikana eldu arte. Ortarako ezaugarri txit argi bat emon eustan, gorde nai ez dautzudana. Auxe agindu eustan: bidean ibilki,

beste bidazti bategaz topo egin ba'dagit, lepo lerdenean sarde bategaz noiala ba'diñost, lurrean sartu arraun erabilli-erreza ta Posidon altsuari egin nengiozala opari bikaiñak aari bat, zezen bat eta apo bat eskiñirik, eta etxera itzuliaz ementxe eskintzeko ilketa doneak zeru zabalean bizi diran jainko illezkorrai, guztiai txandaka. Geroago, ta itxasotik urrin, etorriko yat erio guztiz samurra, zartzaro atsegintsuz abaildua ni aurkitzerakoan, bizia itzaliko daustana; uritarrak nire inguramari zorientsuak izango dira. Tiresia'k iñostanez, gauza guztiak bete bearrak ziran.

293 Penelope zurrak orduan:

294 **Penelope.**—Jainkoai laket ba'yake zu luze ta zorientsu bizi izatea, oindiño itxaro zeinke askatuko zareala zeure zorigatxetatik.

297 Onela ziarduen alkar-izketan. Tartean, Eurinome ta etxekoandrea ogea txukundu ta apaintzen ebiltzan jantzi leunakaz, zuzi ixiotuakaz alkarri argi egiñik. Ogea erduraz adeltu ebenean, zaarra jauregira biurtu zan lotaratzeko; eta Eurinome, gelazaiña, arein aurretik joan zan, zuzi bat eskuan, eztegu-ogera zuzendu arte, ondoren andik alde-egiaz. Eta ezkontide biak, oso pozik eldu ziran euren antxiñako ogea aurkitzen zan lekura.

306 Orduan Telemako'k, idizaiñak eta txarrizaiñak itxi eben dantzea; andrazkoak be bardin, eta danak ogeratu ziran jauregi illunean.

309 Senar-emazteak, maitasun guragarriz ase ziranean, autu gozoan murgildu ziran. Emakumeetan jainkotiak edestu eutson zenbat jasan eban jauregian senargei edo leikide ziztrin areik bertan ikusirik; eurak zirala-ta, idi asko ta ardi guriak ez gitxi il bear izan ebezala, suil ta tirriñetako ardao, len ugarria, amaituz joialarik. Odis, Zeus'en leiñukoak, bere aldetik, edestu eutson zenbat kalte egin eutsen gizonari ta zenbat nairgabe igaro bear izan eben bere zoritxarretan. Eta Penelope pozik egoan ari entzuten, eta lorik ez yakon jausi begietan edesti-ari osoa amaitu yakon arte.

320 Zikondarrak zelan azpiratu ebazan esaten asi yakon; eta lotojaleen lurralde jorira eldu zanekoa edatsi eutson, Kiklope'k egin eban guztia, ta lagun zangarrak erruki barik iruntsiz egin eutson iraiña zelan ordaindu eragin eutson; Eolo'ren ugartera zelan joan zan, onek txeratsu artu ebala agur egiterako ordurarte, baiña aduak ez ebala erabagi gizurena oindiño gurasoen lurraldera itzultzerik, eta ekaitz batek barrero zirimolean

artu ta arraiñetan ugaria dan ur kresal zear eroan ebala, negar-
zizpuru bildurgarriak aterarik; eta andik Telepilo, lestrigon-
darren urita eldurik, emen zelan apurtu eutsoezan ontziak eta
lagun guztiak be, zango-babeski ederdunak il-azoz, Odis'ek
berak bakarrik iges eginik bere ontzi baltzean. Adierazo eutso-
zan baita Kirke'ren askotariko amarru ta kako-makoak; ondoren
azaldu eutson zelan joan zan bere ontzi tosta askodunean Ha-
de'ren egoitz aizarotsura, Tiresia tebarraren arimeari eritxia es-
katzen, eta an zelan ikusi al izan ebazan bere lagun guztiak eta
bera erditu ta umetan azi eban bere ama; geroago zelan entzun
eban abots ederdun itxas-maitagarrien kantua; berak zelan iga-
ro ebazan Alderriak deritxen malkorretatik, Karibdis izugarri-
tik eta gizonak iñoiz kalte barik igaro ezin ziran Eskila arkai-
tzetik; zelan il ebezan bere lagunak Eguzkiaren beiak; Zeus du-
rundutsuak zelan zauritu eban ontzi ariña oiñaztarri galdatuz,
bere lagun guztiak uretan ondatu ta berak bakarrik Parka doi-
llorretatik onez urtenik; zelan eldu zan Ogigia ugartera ta Ka-
lipso itxas-lamiña egoan lekura, onek zelan euki eban arpe arro-
tan, bere senar egin nairik, ondo alikatu eban eta bein eta barriz
esan eutson illezkor egingo ebala, zaar izatetik be urrinduz,
baiña ez eutsola iñoiz barruan olako itxaropen esatekorik sor-
azo; eta zelan atsekabe asko ta asko igaroz feaziarren lurral-
dera eldu zan, eta onek zelan artu eben txeratsua, goitar bati
lez goratzarreak omenduz, eta zelan zuzendu eben ontzi baten
bere gurasoen lurrera, borontzea, urrea ugari ta jantziak doe
egin ondoren. Auxe izan zan azkenengo aitatu ebana, soin-atalak
nasaitu ta izate osoa kezka barik itxi oi dauan lo gozoak men-
deratu ebanean.

356 Atene'k, ondoren, ontz-begidun jainkosak beste gauza
bat agindu eban. Odis bere emazteaz eta loaz naikoa birbiztu
zala iruditu yakonean, Okean, goizaren alaba, urrezko aulki-
duna atera eikela egin eban, gizasemeai argia ekarri egioen. Jagi
zan, beraz, Odis oge malgutik eta itzok zuzendu eutsozan bere
emazteari:

363 Odis.—Emakume! Biok ikusi dogu atsekaberik naiko:
zuk emen, nire itzuli neketan joria negartuaz; eta nik, Zeus'ek
eta beste jainkoak, ni aberririk urrin, nik bizi-bizi bertora biur-
tu nai nebala, orren luzaro eukirik. Baiña, barrito be oge opa-
garri ontan alkartu garean ezkerro, zuk zaindu ta gordeko duzuz
jauregian nire ondasunak; nik, barriz, senargei buru-arroak

irunsi eusten giberri ta abelgorriak bir-osotzeko, saldo aundi bat atxillo artuko dot eta akeutarrak emongo daustez beste batzuk okullu ta kortak ondo bete daiguzan arte. Orain landa zugatzez betera zuzenduko naz, ni nazala-ta naigabetan daukadan aita ikusten; eta zuri, oi emakume, zentzunezkoa zarean arren, entzun diñotzudana: eguzkia urtetean senargaiak jauregian il nebazanaren izparra zabalduko dan lez, zoaz etxearen gainekal-dera zeure mirabeakaz eta zagoz antxe ez iñori begiratu ez iñori ezer itandu barik.

379 Au esan eban; izkillu-jantzi bikaiñez estali zituan bere sorbaldak, eta, Telemako, idizaiña ta txarrizaiña jagi-azorik, guda-tresnak ar egiezala, agindu eutsen. Areik, esana beteaz, borontzez izkilotu ziran danak, eta atea edegi ta etxetik urten ziran, Odis aurrelari ebela. Argia orduko edatua zan lur-gaiña-ren barrena; baiña Atene'k laiño illunez estali ta beingoan atera ebazan uritik.

XXIV KANTUA

Bakeak

Kileniar Hermes senargeien arimai deika egoan, opa dauzaten begiak lokartu edo-ta lo dagozanak itxartu oi dituan urrezko zaaro bikaiña eskuan eukirik. Orduan arimak igitu ta zuzen- azteko erabillen, eta areik bere esanera zirkin egien oiu ta garraxi ozenak jaulki erazoz. Saguzarrak, artzulo zabalaren sakonenean, atxetik dingilizkako mordotik bat-edo-bat banandu baldin ba'da, alkarri oratu ta kateatu diralako, egazkada arinez ta txilioz dabilten lez, arimak be, era berean ebiltzan txilioka, eta Hermes onak, aurretik joanik, bidetxior illun-baltzetatik eroiazan. Okean urak eta Leukade arkaitza gaindutu ebezan lenengo, Eguzkiaren atea eta Amesen eskualdea gero, ta laster eldu ziran trunbil-landara, arimak, au da, ildakoen iduriak bizi diran tokira.

16 An aurkitu ziran Pelida Akileu, Patrokol, Antiloko akatsik bako ta Aiante, danaotarren artean, soñez ta edertasunez, Pelion ezertan larderiatu eziñaren ondoren, bikain-bikaiña izan zanaren arimakaz. Akilau'ren biran ebiltzan oneik; eta urreratu yaken, oso naigabetua, Agamenon Atrida'ren arima, onen inguruan alkartzen bait ziran Egisto'ren egoitzean, bako txak bere alanbearra beterik, gizurenagaz il ziranenak be. Eta Pelion'en arima izan zan lenen-lenen mintzatu zana, esanik:

25 Akileu.—Oi Atrida! Zu ziñala, uste genduan, gizuren guztietan beti Zeus'entzat, iñestuz atsegin danarentzat, argarriena, an Troia'n, akeutarrok ainbeste zoritxar izan genduzan lekuan, gizaseme asko ta indartsuen gaiñ agintzen zendulako; eta, alan be, sasoiz aurretik oratu bear eutzun Parka doillorak, jaio ezkerok iñok ezdau ba aregandik iges-egiterik. Ai erio ta alanbearra izan ba'zenduz teukrotarren eskualdean, jaun ta errege ziñan garaiaren bete-betea; orduan nunbait il-tronu eregi izango eutzuen akeutarrak, eta zeure semeari be aintza neurri-

bagea laga izango zeuntson. Aduak orain erio negargarri-negargarritz kateatua zaukaz.

37 Atrida'ren arimak erantzun:

38 **Agamenon.**—Doatsu zu, Peleu'ren seme, Akileu jainkoen kideko, Argos'tik asao, Troia'n itzali ziñana, eta zure inguruan il ziran, zu aldeztu nairik, beste troiar eta akeutar txit bulartsu batzuk; eta zu zentzazan lurrean, lau zabalean, autzirimolez estaldua, ta burdiak zuzentzeko artetik aztua! Guk egun osoan ekin geuntson burrukan eta ezergaitik be ez genduan geldi-azo ta etengo erasoaren ziztua; baiña Zeus'ek ortara beartu ginduzen, ekaitz zakarra bialdu euskun-eta. Zure gorputz ederra guda-zelaitik ontzietara aldatu ostean, oge baten ipiñi, ur epelez ikuzi ta orioz igurtzi genduan; eta danaotarrak, zu inguraturik, negar-malko ugari ta gartsuak jarioka, euren buruko adatsak be ebagi eroiezan atsekabetan. Zure ama be, itxasotik urtenda, etorri zan ur-jainkosa illezkorrakaz, orren albisteia izan ebanean: oiualdi ikaragarria jagi zan kresal artean eta onek asalaturik akeutar guztiak ia ontzi makurretara abiatzeko egozan, eta orrela egin izango eben gauza asko ta zarrak ekizan gizon batek, Nestor'ek, —onen eritxia beti be aintzat artua izan oi zan—, geldi-azo ezpa-leuz. Onek, ba, biotz leunez mintzaturik, onela esan eutsen: «Geldi zaiteze, argibotarrok; ez eizue iges egin, akeutar gizonok! Itxasotik datorren ama dozue au, ur-jainkosa illezkorrakaz datorrena, ain zuzen be, beraren seme illa ikustera». Olan adierazo eutsen; eta akeutar biotz-zabalak igesa eten eben. Itxasoko zaarraren alabak esitu zinduezan, biotza ikutzeraiñoko oiuz zu negarturik, eta soiñeko jainkozkoak ipiñi eutzuezan. Bederatzi Musak illeta-eresia asi eben, euren abots ederrez txandaka, eta an etzan argibu bat bera be negar egiten ez ebanik: ain samur ziarduan Musa abeslariak! Amazazpi egun eta gauz negartu zinduguzan, bai jainko illezkorrak eta bai gizon ilkorrok, eta emazortzigarrean suari emona izan ziñan, zure inguruan ugari be ugari ardi gizenak eta adar okerdun idiak zintzur egiñik. Suak irunsi eban zure gorpua, jainkozko jantziz apaindua, miritza ugariz ta ezti gozoz gantzatua; akeutar talde aundia artekatu ziran euren izkilluakaz, batzuk oiñez eta beste batzuk burdietan, zu erre ziñan suten inguruan; eta zirriparra itzala sortu zan. Hefesto'ren sugarra osorik aitu zanean, oi Akileu!, eguna urratzerakoan, zure azur zuriak batu ta ardao uts eta gantzukitan ipiñi genduzan. Urrezko suilla

emon euskun zure amak, Dioniso'k bezuzatu eutsola ta Hefesto ernearen lana zala esanik; eta bertan dagoz zure azur zuriak, Akileu ospetsua, Patrokol Menetiada'renakaz batera, ta Antiloko'renakaz banazean, au izan bait zan, Patrokol il ostean, zuk geien maite izan zenduan laguna. Azur-ondarren biran argibutar burrukalarien gudarozte deunak arri-obi eskerga ta bikaiña eregi eutson muiño garai batean, Helesponto edatuaren ur-ertzetan, urriñetik be, itxasotik, ikusi eikeen gaur bizi diran gizakuemak eta gero jaioko diranak. Zure amak kirol-tokian jarri zituan, jainkoen oneritxiz, sari bikaiñak, argibutar ospatsuenak egin bear eben leiaketarako. Gizuren askoren eortzilletetan esku artu zenduan zuk, erregeren baten eriotza dala-ta, gazteak ereinotzez garunak estutu ta illarekiko jokuetarako gertatzen diranean; au onela dala be, asko ta asko zurtu ta alaituko zintzazan Tetis jainkoak, zidar-oindunak, zure omenez atondu zitunak, zein ederrak izan ziran ikustean, zu beti izan ziñan ba jainkotasunak oso maitatua. Orrela, beraz, ilda be ez dozu galdu zeure izen aundia; eta zure entzute aintzatsuak, oi Akileu!, betiere-betierean iraungo dau gizakume guztien artean. Baiña nik, zelan izango dot olako atsegiñik, gudea amaitu ta sorterrira biurtu nintzanean, Zeus'ek, Egisto ta neure emazte zitalaren eskuz, erio negargarria ingiratu ba'eustan?

103 Era orretan autuan ebiltzalarik, Argofonte mezularia agertu yaken Odis'ek bizia kendu eutsoen senargaien arimak zuzen-azten. Biak, ikusi-ala, sor ta lor alkar miretsiz, bidean topo egin eben. Atrida Agamenon'en arimak laster ezagutu eban Menelau'ren seme maite, Anfimedonte txit argia, onen arrotz izan bait zan onek Itaka'n eukon etxean; eta gisa onetan mintzatu yakon:

111 Egamenon.—Anfimedonte! Zer jazo yatzue, ainbat gizakume, ta ain autak, eta danok adin bardiñekoak, lur goibel illunean sartzeko? Errian beste batzuk aukeratzera ezkerro, bikaiñagorik nekez aurkituko. Osidon'ek bear bada il zinduezan zeuren ontzietan, aize izugarriakaz sakaka uin-olatu bizi biziak jaso ta nasturik? Edo-ta gizon etsaiak ausaz ondatu zinduezan lurrasoan, euren idi ta artaldeak kendu zeuntsezalako edo euren uriz eta emakumez jabetzekoren burrukan jardun zenduelako? Erantzun diñotzudanari, omen aundia da nirentzat zure etxeko izatea ta. Oroitzen al zara zelan joan nintzan ara, zure etxera, Menelau jainko-antzekoagaz batera, tosta askodun

ontzietan Ilión'era etor zedilla gure jarrai, Odis'i arren ta arren eskatzera? Illa bete osoa egin genduan itxas zabala zearkatzen, eta nekez be nekez zuritu genduan Odis, uri-ondatzaillea.

127 Anfimedonte'ren arimak, berekiko, esan eutson:

128 Anfimedonte.—Atrida guztiz aintzatsu, giza-errege Agamenon! Gomutan ditut diñozuzanak, oi Zeus'en ikasle, eta zeatz baizen meatz edestuko dautzut zelako era tristetan eldu izan gintzazan geure bizitzaren askenera. Odis, garai atan eta aspalditik urrin zanaren emaztea nai genduan emaztetzat; onek ez ebazan ezesten eztegu gogaikarriak, ezta baietzik esan be, guretzat olan eriotza ta Parka goibela gertaturik; eta orduan asmatu eban bere biotzean beste amarru au. Eun mee azken bakoa iruten asi zan jauregian, orduan onan mintzatzen yakula: «Gazteok!, ene senargeiok! Odis jainkozkoa illa dan ezkerro, itxoin, neure ezkontzan leiatzeko, eun au amaitu arte (alperrik galdu ez dakidazan ariak), Laerte gizurenak, erio izugarrizko Parka ala-bearrak eldu dagionean, izerkaria euki dagian. Asarratu ez dakidan nunbait erriko akeutar emakumeren bat, aibat ondasunen jabe izaniko gizon bat il-miesa barik eortzen ikusita!». Orrela esan eban, eta gure barren zindoa zuriturik geratu zan. Une aretatik, egun osoa emon eroian eun aundia eioten, eta gabaz, zuziakaz argitua zaneokxe, eioa desegiten eban. Tankera ontan azpikeri ta laumuturra estali al izan zitan, eta akeutarrak iru urtez beintzat siñistu egin ebezan aren solasak; baiña, laugarren urtea eldu ta urte-aroak iraulka asi ziranean illabeteak eta egun askuak igarota gero, zer jazo-ten zan ondo ekian emakume batek iragarri euskun, eta ez-ustez atzemon genduan Penelope eun txit bikaiña ilbiztu ta askatzen. Olan gura nai gura ez, amaitu bear izan eban euna. Zapi aundia eio ta garbitu ondoren, eguzki nai illargia zirudian miesa a erakutsi euskunean, jainkotasun gaiztoak ekar-azo eban Odis nun-edo-nundik txarrizaiñak bere bizilekua eukon landabazterretarra. Araxe joan zan, baita, Odis jainkotiaren seme kutuna be, bere ontzi baltzean Pilos aretsutik biurtu zanean; eta, senargeiai eriotza txarra emoteko alkar arturik, uri ospe-tsura etorri ziran; Odis sartu zan ontan azkenengo, Telemako aurreratu egin yakon zerbait eta. Txarrizaiñak Odis'i lagun egin eutson; eta onek, bere zarpildura ta dandarrakaz, zaar eta eskeko errukarri bat emoten eban, soiñeko itsusiz eta makilla eskuan. Guretako iñok ez eban ezagutu al izan, ezta zaarrenak

be, bat-batera jarri yakunean begien eurrean; eta txarto artu genduan, itz iraingarriak esanez eta kolpeak emonez. Eroapen aundiz artu oi eban Odis'ek berbere jauregian anibesteraiñoako laido ta iraiñak egitea; baiña Zeus ikurriña daroana zirikatzen asi yakonekoxe, ormetatik kentzen asi zan Telemako'k lagun-duta, izkillu bikain-ederrak; bere etzangura eroan zitun, eta ateak morroilloz itxi. Eta gero, iruzur utsean, bere emazteari esan eutson atera eigula senargeioi uztaia ta burdiña zuri-zuria, guretzat, gaixuontzat, ilketaren asiera izango zan nor-geiagoka ospatu gengian. Iñok be ezin izan eban uztai gotorraren aria tenkatu, ortarako bear zan kemenik ez gendualak. Uztaia aundia Odis'en eskuetara joialarik, akar egin geuntson guztiok txarizaiñari ez egiola emon esanaz, ak leiatsu eskatu arren; Telemako'k bakar-bakarrik, ortarako biotz emonaz, eskuratu eiola agindu eutson. Odis jainkoti jasankorrek eskuetan artu ta errez be errez tenkatu, ta burdiñatik igaro zituan geziak; atarira jo eban beingoan, lurrean irauli gezi egazlariak, begitu zorrotzak jaurtika, ta Antinoo erregea il eban. Baiña brastakoan erauzi zituan gezi mingarriak, aurrez-aurre; eta bata bestearen atzetik joian lurrera. Ikusten zanez, jainkoren batek lagun egion; laster, ba, amorru bizitan, ilten asi ziran ezker-eskuma, aretoan: buruan joak ziranak antzi ta garraxi ikaragarriak ateraten ebezan, eta beia odol-jarioka egoan nun-naitik. Olantxe itzaliak izan gara, Agamenon, eta gorpuak oindiño Odis'en jauregian datzaz bertanbera itxita; orren albisterik, ez da oindiño gure adiskideen etxeetara eldu: ba'lekie, jakin, negartuko gindukeez zaurietako odol baltzetatik gu garbitu ta ogeetan ipiñi ondoren; illai dagokiezan il-omenak orrexek dira-ta.

200 Atrida'ren arimak jardetsi:

201 Agamenon.—Laerte'ren seme doatsu! Odis, kako-mako ta amarruz jori! Zuk eskura zenduan emazte txit onoimentsua. Ikari'ren alaba, Penelope akats-bageak, sentipen ederrez beteak, Odis'en —onegaz bait zan ezkondu neskuts— gomuta ona zaindu ta gorde izan dauan ezkerro, ez da egundo be galduko aren onoimen-ospe aintzagarria ta illezkorrek Penelope zurraren omenezko abesti graziz beteak idaroki ta burutatuko dautsez gizonai. Ez eban orrela jokatu Tindari'ren alabak, onek ba, egintza zitalak matazaturik, senarrari, onekin neskuts ezkondata egoala, eriotza emon eutsan; orixegaitik, kantu iguingarriak abesten yakoz, ta aspaldi ekarri eutsen entzute txarra emakume argalai, onoimentsuak eurak be aldebat itxi barik.

214 Autu onetan jardun eben Hade'ren egoitzean, lurra-
ren errai barru.

216 Odis ta beretarrak, tartean, uritik jatsiaz, Laerte'ren
ortu polit ondo zaindura eldu ziran laster, onek beste orduz
neke-minik naikoa ikusita gero erosi ebanera. Antxe aurkitzen
zan zaarraren etxea, biran estalpe bat eukola, ta emen batzen
ziran aren morroi bereziak jan, jzarri ta lo egitera; atsegin
yakoan solo-lanak egiten eutsoezan morroiak nunbait. Siziliar
atso batek zaindu oi eban ardura aundiz an landan, uritik urrin.
Toki onetara elduaz, ba, Odis'ek bere morroia ta bere semeari
itz-egin eutsen esanik:

226 Odis.—Zuok, ondo landuriko basetxe ontaraturik, il
egizue beingoan txarririk onena, jan dagigun; ni, barriz, neure
aita ikusten joango naz, ia ezagutzen nauan bere begien aurrean
ikusirik, edo-ta, ain luzaro kanpotik ibilli nazan ezkerro, ez dauan
bereizten nor nazanik.

231 Onan mintzaturik, morroia emon eutsezan bere gu-
da-izkilluak. Joan ziran oneik bizkor-bizkor basetxerantza, eta
Odis igalitan ugaria dan orturantza zuzendu zan, azterpena egi-
tera. Eta, ortu aundira jatsirik, ez eban idoro Doli, ezta jopu-
rik Doli zarrak berak zuzentzen ebazan lan orretan. Beraz,
bere aita bakarrik aurkitu eban ortu ondo landuan, landara
bat lurreztatzen. Soingaiñeko loi bat eroian Laerte'k aldean,
zarpail ta adabakiz betea; bernai loturik eroiazan txal-narru
josizko mantarrak sasi-urratuen aurka ta eskuetan atz-zorroak
larrakaitik; bere buru naigabetua, oster, auntz-narruzko tx-
noaz estaltzen eban. Odis jainkoti eroapentsua, zarren zarrez
makur eta barnean atsekabe-miñez zamatua ikusi ebanean, ma-
dari-ondo garai baten alboan geratu ta malko ugariz ese yako-
zan matraillak. Ondoren ezpaian aurkitu zan bere barruan,
bere aita besarkatu, munkatu ta, dana adierazorik, zelan eldu
zan bere gurasoen lurrera esan edo ez esan, zer egin ez ekiala;
edo-ta, lenengo berari itandu azterketa egiñazoaz. Asmo one
gaz joan zan zuzen Odis jainkotia arengana, buru-makur landara
baten ondoan atxurren egoan lekura. Eta, aren alboan geldi-
turik, one la itz-egin eutson bere seme argiak:

256 Odis.—Oi agure! Ba-dozu trebetasuna ortua lantze-
ko, emen Ba dana agiri da arduraz zainduta, ez da ikusten lan-
dararik, ez ikorik, ez maatsondorik, ez olibondorik, ez ma-
daririk, ez barazki-saillik, ederto zainduta ez dagoanik. Beste

zerbait, baiña esango dautzut, ez zaitetz alan be origaitik samindu: zeure gorputzaz ez daukazu ainbeste ardura, ez zagoz ba zartzaro goibelak abaildua bakarrik, loi ta txarto jantzia zakustaz. Zeure alperkeriagaitik ez zaitut, nik uste, orrenbesteko gabezian eukiko; eta, gaiñera, zuk ez dozu morroi antzik, zeure itxura ta aunditasunez errege bat, garbitu ta jan ondoren oge bigunean lo egingo dauan gizaseme aundikia dirudizu-ta; orixe bait da zarren oitura. Baiña, ia, mintzo zaitetz eta erantzun argi ta garbi: Noren morroi zaitut? Norena da lantzen dozun ortua? Esaidazu egia, jakin daidan, egi-egiaz Itaka'ra eldu nazanentz, onantza etortean bide topo egin neban gizakume batek ziurtatu eustanez; ak ez eban emoten oso zentzunduna, ez eban arterik izan ba niri gauza batzuk iragarteko, ez nire itzak entzuteko, au itandu neutsonen batez be: arako neure arrotz bat bizirik ete zan oindiño, edo-ta illa dan eta Hade'ren egonlekuan aurkitzen dan. Zeuri edestuko dautzut: zagoz adi ta entzuidazu. Neure aberrian beste aldiz etxean euki neban gure sukaldera eldu zan gizaseme bat; eta urrindik etorri ta nire etxean ostatuz egon diranetatik iñortxo be ez yat ain eder izan: jatorriz Itaka'koa zala iñoan, eta Laerte Arkesiada zala bere aita. Neronek zuzendu neban jauregira, txeratsu ta maitekor arturik, gogo on eta arduraz bear ebana emonik (nire egoitzean ba ugaritasuna zan nagusi), ta arako jenteari egokiozan esku-erakutsi ta bezuzak egin neutsozan. Urre ondo landuzko zazpi talentu eskuratu neutsozan; zidarrezko txanbil loreztatu bat; amabi mantu arrunt, amabi zamau, amabi estalki eder ta beste ainbeste alkondara, eta, gaiñera, antz ederreko lau emakume, esku-lan ikusgarriak egiten trebeak, berberak nire mirabeen artean aukeratuak.

291 Bere aitak erantzun eutson, begiak negarrez bustita:

293 **Laerte.**—Arrotz! Egi-egiaz itaunka zabilizan lur orretan aurkitzen zara; baiña gizon lotsagaldu gaizto batzuk daukie azpiraturik, eta alperrikoak izango yatzuz zuk ari egindako bezuza konta-ezin bestekuok. Itaka'n aurkituko ba'zendu bizirik, ez zindukez atzera bialduko zuk egin bezuzai beste doe batzuk erantzun bage; baita izango zeunke ostatu ederra be, aurretik guri mesede egiñak gu ortara beartuta itxi genduzanari zor yakonez. Baiña, ia, mintzo zaitetz eta erantzun argi ta garbi: zenbat urte lez dira zuk atotsi zeure arrotz doakabe ori, neure seme zori-txarrekoa, dana amets soil izan ezpada? Bere adis-

kideengandik eta bere asaben lurretik urrutiratua, edo arraiñak jan eben itxasoan, edo pizti ta egaztien ale izan zan, lurrasoan: eta ez bere amak eban meztitu, sortu genduan onegaz luzaro negarturik; ezta bere emazte aberatsak, Penelope zurrak, ez eban intzirik egin, bidezko zanez, bere senarraren il-oge ondoan, ezta ez eutsozan begiak itxi; orretzek dira, ba, zenduai zor yakezan omenak. Esaidazu onetaz be egia, jakitun egon naiten: Nor zara ta zein lurraldetik zatoz? Nun dago zure uria ta zure gurasoak? Nun aurkitzen da zu, zeure lagun jainkoen antzekoakaz, ekarri zaitun ontzi bizkorra? Edo-ta bidazti etorri zifian beste baten ontzian, eta lurrean itxi ondoren, bere ibilbideari ekin eutson?

315 Odis asmotsuak, erantsuki, esan eutson:

316 Odis.—Zeatz-zeatz emongo dautzut guztiaren barri. Alibante'n sortua naz, antxe daukat oindiño be bizitegi edertxairoa, ta Afidante Bolipemonida erregearen semea nozu; Eperito da nire izena; jainkoren batek Sikani'tik baztertu nau naita neure gogoz ez, ona ekarteko, ta nire ontzia landa ondoan dago, urira eldu baiña lenago. Bost urte dira dagoneko Odis, nire aberria itxita, andik urrindu zanetik. Gizajoa! Onezko egaztiak egaz egien aren eskuman abiatu zanean, eta, ori ikusirik, alai agur egin neutson eta pozik joan zan; biotzean geratzen yakun, ba, arrotz-txerak berriro be alkartuko ginduza-la ta doe bikaiñez alkar bezuzatuko genduaren itxarokizun ezta.

328 Oneik ziran aren mintzoak; samiñezko odei baltzak estaldu eban Laerte, ta onek, esku biakaz errautsa arturik, bere buru soil gaiñean ixuri eban, antsi ta asperen sakonetan. Bizibizi asaldatu zan Odis'en biotza; gizurenak azgura bizia oartu eban surrean bere aita ikuskaturik, eta jauzi bat egifnez, mosutu eban, esanez:

334 Odis.—Neu naz, oi aita, zu itaunka zagozan ori; ogeigarren urtean gurasoen lurrera itzuli dana. Baiña begoz zure negar, zizpuru ta malkoak. Eta, aldiak estutzen gaitun ezkerro, esango dautzut, senargaiak il egin dodazala geure etxean, orrela arein irain mingarri ta egintza gaiztoen apendua arturik.

340 Laerte'k erantzun:

341 Laerte.—Nire seme Odis, etxera biurtua, baldin ba' zara, erakustazu ezaugarriren bat, begien aurrekoa, etsitu naiten.

344 Odis asmotsuak erantzun:

345 Odis.—Ikus begiz lenen zure begiak Parsano'n baturde batek bere ortz zuriakaz egin eustan zauria, zuk eta nire ama agurgarriak Autoliko'renera, aitaren aldeko neure aitita laztanaren etxera, onantza etortean egingo eustazala agindutako emoitza artzera joan nintzanean. Eta, ia, nai ba'dozu, bein ortu ondo landutako ontan opari egin zeustazan zugatzak zenbatuko dautzudaz: neuk, ba, ume nintzala, atzetik jarraika noakizun, eta urrez urren eskatzen neutzuzan; eta, euren artetik igaroterakoan, erakutsi oi zeustazan, euren izenak be esanik. Amairu madariondo izan ziran, amar sagar-ondo ta berrogei ikondo; eta, gaiñera, atsegiñez eskiñi zeustazan berrogei ta amar maatsondolerro, bakotzak aldikada ezbardinetan igalia ekarrenak; maats-mueta guztietakoak dagoz emen, ba, Zeus'ek goitik bialtzen dauskuzan urte-aroak umotu-eraztean.

359 Ola esan eutson; eta Laerte'k dardaraz eukazan belanak eta biotza, Odis'ek zeatz-meatz azaltzen eutsozan zantzuak ezaturik. Bota ebazan besoak bere semearen gaiñean; eta Odis jainkoti eroapentsuak beragana eragin eutson arnasa barik aurkitzen zan aitari. Eta Laerte'k, konorteratu arnas artzeko lain izan zanean, itz oneikaz erantzun eutson:

365 Laerte.—Zeus aita! Zuok jainkuok Olinpu zabalean dirauzue oraindik, egia baldin ba'da senargaiak artu ebela euren ausarkeri arriskutsuagaitik merezi izan eben zigorra. Baiña nire biotza bildur da orain itakatar guztiak alkar artu ta etorriko ete yatazan, eta gaiñera bialduko ete dituen mandatarriak zefalendarren uri guztietara.

371 Odis asmotsuak erantzun eutson:

372 Odis.—Biotz on, ta etzaitez kezkatu gauza orreikaitik. Goazan etxera, ortu ontatik ur-samar daukat-eta; ara bialdi nebazan Telemako, idizaiña ta txarrizaiña janaria gertatu daiskuen alik ariñen.

376 Itzok oguzirik, basetxe txairora zuzendu ziran. Egoitz egokira elduaz, Telemako, idizaiña ta txarrizaiña aragia pilloka ebagiten eta ardao baltza nastuten aurkitu ebezan.

380 Siziliar mirabeak bertatik ikusi ta orioz igurtzi eban Laerte biotz zabalekoa etxe barruan, mantu eder bat botarik ondoren bere sorbaldetara; eta Atene urreratu zan gero ta giza-artzaiñari len baiño aundiago ta lodiago emoteko eran soin atalak azi-azo eutsozan. Bañutik urten zanean, arriturik geratu

zan bere semea jainko illezkorren antzeko ikusiz, eta itz ari-
ñok zuzendu eutsozan:

388 **Odis.**—O aita! Jainko betierekoren batek obetu
dauz, egi-egiaz, zure arpegiera ta aundiera.

390 **Laerte** zurrak erantzun:

391 **Laerte.**—Ai gaur ba'nengo, Zeus aita, Atene, Apol!,
zefalendarren errege nintzanean lez; eta Neriko, ondo eraiki-
tako uria, an lurrasoaren bazter-erpiñean, artu nebanean lez:
orrela izanik, atzo geure etxean aurkitu izan ba'nintz, izkilu-
tresnas besogaiñak estalduta, zeure ondoan eta senargaiari era-
soka, nik askori ausiko neutsozan belaunak jauregian, eta zure
barruak poza artuko eban ori ikusiz.

397 **Orrela** ziarduen autuan. Besteak euren lana amaitu
ta jan-edena gertau ebenean, baxotxa jarri zan aurki ta kadere-
tan, saillean. Eta janariak artzen asiaz batera. Doli zaarra eldu
zan bere semeakaz —lanaren lanaz nekaturik etozan—; dei
egitera urten yaken euren ama, siziliar atsoa, azi ebazana, eta
zaarra batez be, zartzarora eldu zanetik, ardura aundiz zaindu
oi ebana. Odis ikusi ta ezagutu ebenekoxe, zur ta lur geratu
ziran aretoan; eta Odis mintzatu yaken itz gozoz, miin laba-
neko ta leizar:

408 **Odis.**—Oi zaar! Jar zaitez maira, ta bego arrimen
ori, luzaro gagoz ba areto ontan zuen zain, jaten noiz asiko
irrikaz.

411 **Ola** mintzatu zan. Doli artez-arte joan zan arengana
besoak zabal-zabal; Odis'en eskua artu, beso-muturrean mun-
egin eta itz ariñok zuzendu eutsozan:

414 **Doli.**—Oi adiskide! Gugana, zure etorrera irrikatzen
gengozanokana (naiz-ta itxaropena galduaz joan), biurtu za-
rean ezkerro, jainkoak eurak ekarrita nunbait, agur zuri, zaitez
zori oneko, ta jainkotasunak bete zagiezala era guztitako doe,
laguntza ta mesedez. Esaidazu orain itauntzera noakizunari
buruzko egia, jakin nai dot eta: ba ete daki Penelope zurrak
itzuli zareanik, ala egoki ete litzateke mezulari bat ari bial-
tzea?

422 **Odis** asmotsuak erantzun:

423 **Odis.**—Oi zaar! Ba-daki arek. Bearrezko ete da zuk
diñozuna egitea?

425 Olan itz-egin eutson; eta Doli bere ondo landutako aurkira joan zan jartera. Bardintsu urreratu yakozan Odis ospe aundikoari Doli'ren semeak be: itzez agurtu, eskuak artu eutsoezan eta euren aitaren ondoan jezarri ziran saillean.

419 Oneik an etxean jan bitartean, Ospea joan zan batbatez urian barrena iragarten erio izugarria ta senargaien zorigaiztoa. Uritarrak, entzun-ala, Odis'en etxera joiazan danak, batzuk alde ontatik eta besteak aretatik, didar, aldarri ta txilioka. Atera ebezan illak; eta, bakotxak bereak lurra emon eta beste urietakoak oial-ontzietan euren etxeetara eroateko arrantzaleai emonik, guztiak batera erri-batzarrera zuzendu ziran, naigabez beterik. Ara eldu ta batu ziranean, Eupite jagi zan itz-egiteko, eroan-eziña zan ba barruan eukon atsekabea bere seme Antinoo, Odis jainkotiak aurrenen il ebanagaitik. Eta, malko ixurka, onela sustatu ebazan:

443 **Eupite.**—Oi adiskideak! Aundia izan zan, ziñez, gizakume orrek akeutarren aurka matazatu eban egintza: giza-seme asko ta gotorrak eroan zituan bere ontzietan, eta itxasoan galdu zituan ontziak eta gizonak; eta, etxeratzean, zefalendarretatik nabarmenenak garbitu ditu. Baiña, ia, goazan bere billa Pilos'era edo eputarrak agintzen daben Elide jainkozkora ak iges-egin baiño lenago, beti-beti asalaturik ibilli ez gaitezan. Lotsagarria izango da nunbait ondorengoak gauzok jakin ba'legiez; eta, zigor azoko ez ba'genduz geure seme ta anaien iltzailleak, pozgarri ez litzakit bizitzea, ta lenbaitlen ilgo ba'nintz oba, ildakoakaz batu nadin. Baiña goazan bizkor, igesari emon ez dagioen.

456 Orrela esan eutsen, malkotan matraillak; eta errukiz bete zituan akeutarren biotzak oro. Une-une aretan, alan be, Mendote ta bertsolari jainkozkoa aurkeztu ziran, itxartzean Odis'en etxetik urten ziranak; erdian jarri yakezan, eta izularri ta lurmen geratu ziran ingurukoak. Eta Medonte zurrak era onetan itz-egin eutsen:

462 **Medonte.**—Itakarrok, entzun orain neuri; Odis'ek, ba, ez dau jainko illezkorren naiaren aurka egiteko ori bete. Neuk neure begiz ikusi neban aren urrean aurkitzen zan jainko illezkor bat, oso-osorik Mentor'ren antzekoa zana. Jainko illezkor au bein agertzen zan Odis'en aurrean, oni gogoa berotuz; eta beste bein, jauregian zear suak artuta, naspilla

ta lau-orria ereiten eban bata-besteen atzetik jausten ziran senargaien artean.

470 Orrela mintzatu zan; eta danak oartu ziran bildur laruak jota. Ondoren Halitarse Mastorida gizuren zarrak zuzendu eutsen itza, joana ta etortekoa ekizan bakarrak Onek, ba, ondoguraz sustatu zituan, au esanez:

475 **Halitarse.**—Entzun orain, o itakarrak, dirautzuedana. Zeuen argaltasun errutsuz, adiskideak, jazo ziran onako gauzok: ez zenduen, ez, nire esanik, giza-artzain zan Mentor' enik aintzat artu nai izan, zeuen semeen zorakeriak izteko aolkatzen genbiltzanean; eta oneik, arropuzkeri kaltegarrian utsizugarria egin eben, ondasunak irunsi ta geiago etzala biurtuko uste eben gizaseme argiaren emaztea irainduz. Eta orain, ai egingo balitz diñotsuedana. Siñest eidazue: ez gaitezcan joan; bat-edo-batek idoro ez dagian billa ebillan gatxa.

486 Orrela mintzatu yaken. Erdiak baiño geiago zarataka jagi ziran; eta enparauak, aren itzaldia eder izan ez yakenak eta bai Eupite'k egiña, an geratu ziran eta bertatik abiatu ziran izkilluak artzera. Borontze diztiratsuz jantziat bat, talde aundia osotu eben uri edatutik landara. Eta Eupite'k artu eban buruzagitza, bere barne-lañokeriak eraginda: bere semearen eriotza ordainduko ebala, uste eban, eta ez zala errira biurtuko, gertu egoan ba an bizia emoteko.

495 Au jazoten zala, Atene'k esan eutson Zeus Kronida'ri:

496 **Atene.**—Gure aita, Kronida, agintzen dabenen artean garaiena! Erantzun egiozu esango dautzudanari: Zein da zeure barruan eratu dozun asmoa? Egiaz aurrera eroango dozu gudu kaltegarria ta eraso ilkorra, ala batzuk eta bestetzuk adiskide egingo dozuz?

501 Odeiak pillotzen dituan Zeus'ek erantzun:

502 **Zeus.**—Ene alaba! Zergaitik jakin nai dozuz eta itanduten dozuz olako gauzak? Zerorrek ez ete zenduan mamindu aurre-asmo ori: Odis'ek, bere lurrera itzultzean, arein apendua artuko ebala? Egizu orain gura dozuna; baiña neuk esango dautzut egoki dana. Odis'ek, senargaien zor-ordaiña artu dauan ezkerro, eskein begiez opariak eta alkarrekiko zintzak jaso, au da, aurrerantzean zintzoak izango dirala alkarrentzat; beuko arek betikoz bere erregetza Itaka'n; aaztu

daitela, alegiñez, semeen eta anaien ilketa; maita begie alkar areik eta oneik, len bezela; eta bego bakea ta aberastasuna ugari be ugari.

512 Onako itzakaz sustatu eban jainkosak berak gura ebana egitera; eta Atene jatxi zan iraduz, bizkor-bizkor Olinpu tontorretik.

514 Laerte'ren etxeoak jan-edanez asetu ziranean. Odis jainkozko eroapentsuak urratu eban ixil-miesa au esateko:

517 **Odis.**—Beioa bateren bat ikustera: datozanak onezkeru ur-samar egon ez daitezán.

519 Orrela adierazo eban. Doli'ren semeetatik bat urten zan, Odis'ek agindua beteaz; atarira urten eta, guzti areik ur-ur ikustean dagoeneko, gizurenari zuzendu eutsozan itz ariñok:

523 **Doli'ren semea.**—Emen daukaguz ur-ur; izkillotu gaitezán bizkor be bizkor.

525 Orrela esan eban. Jagi ta laurak izkillotu ziran Odis'ekin, Doli'ren sei semeak eta gaiñera, Laerte ta Doli, burusoillak ziran arren, bearrak beartu zituan ba gudariak izaten. Eta borontze dirdaitsuz jantziak izan ziranean, atea edegi ta etxetik urten ziran, Odis aurretik ebela.

531 Une artantxe urreratu yaken Atene, Zeus'en alaba, Mentor'ren antza ta abotsa artu zituna. Odis jainkoti ta jasan-korra poztu zan a ikusiaz eta Telemako, bere seme maiteari esan eutson:

535 **Odis.**—Telemako! Burrukara zoazan ezkeru, onenak nabarmentzen diran lekura, ez, otoi, iraiñik egin zeure aurretikoen etorkiari, saiatu ta kementsu izanik gaillendu gara gu guztiok, ba, lurraren gaiñean.

539 Telemako zurrak erantzun:

540 **Telemako.**—Ikusiko dozu, nai ba'dozu, aita maite, dodan gogo sendoaz ez dodala lotsaz itxiko, diñozunez, zure etorkia.

542 Orrela adierazo eban. Eder izan yakon Laerte'ri, ta itzok oguzi zituan:

544 **Laerte.**—Au bai niretzat eguna, jainko kutunak! Au egun pozgarria niretzat! Nire semeak eta nire billobak ez da-be kidekorik kementsu izaten!

547 Orduan Atene, ontz-begiduna, aren ondoan geldi, itz oneikaz mintzatu yakon.

549 **Atene.**—Oi Arkesiada, ene adiskiderik miñena! Jaso zeure otoitzak ontz-begidun neskatxari ta Zeus aitari, ta jarraian dardaratu ta bota lantza eskerga.

553 Onan esanik, Pala Atene'k kemen beroz adoretu eban. Bertatik jaso ebazan bere eskariak Zeus aundiaren alabeari, lantza eskerga dardaratu ta bota eban, eta Eupite zauritu eban borontzezko matrail-oskoletik zear, onek ezin gelditu-azo eban ba ta alderik alde igaroa izan zan. Eupite lurrera jausi zan zalaparta aundiz, bere izkilluak be durundu egifiik. Odis'ek eta bere seme argiak aurretik joiazan arerioai eraso eutsen, ezpataz ta ao biko lantzaz zauritzen ebezala. Eta danak il egingo ebezan eta etziran euren etxeetara itzuliko, Zeus'en alaba Atene'k, ikurriña daroan, jaso ezpaleu bere abotsa ta erri osoa geldiazo, esanik:

564 **Atene.**—Laga liskar izugarri au, o itakarrak!, bertatik banandu zaitezen odol geiago jario bage!

566 Orrela mintzatzu zan Atene; eta larri-ikara larreak jota geratu ziran guztiak. Jainkotasunaren abotsa entzun zanekeoxe, izkilluak lurrera jausi ziran eskuetatik; eta itakarrak, bizi naita, urirantza egin eben. Zantzo ikaragarria bota eban Odis jainkoti eroapentsuak eta, makurturik, arein atzetik abiatu zan egazkada aundiko arranoa iduri. Kronida'k, baiña, tximista galdatu bat erauzi eban, ontz-begidun jainkosaren aurrean, aita alguztidunaren alabearen oiñetan jausi zana. Orduan Atene'k, ontz-begidunak, esan eutson Odis'i:

576 **Atene.**—Laerte'ren seme, Zeus'en leiñuko! Odis, amarruz jori! Zagoz geldi ta amaira beite liskar au, guztiontzat negargarri dan burruka au: Zeus Kronida, urriñera dakusana, aserratu ez dakizun.

380 Gisa orretan mintzatu zan Atene; eta Odis'ek, pozarren, bete eban arek esana. Eta ondoren, Pala Atene'k berak, ikurriña daroan Zeus'en alabeak. Mentor'ren itxurea ta abotsa artu zituanak, egin eban, alderdi biak zin-egiñez bakea sendo-azo egiela.

AMAIA

LIBURU ONETAM DATOZAN

IZEN BEREKI NAGUSIENAK

- Afrodita.**—Zeus eta Dione'ren alaba, maitasunaren jainkosa.
- Agamenon.**—Mikena'ko errege, Ateu'ren semea, Troia'ren aurka joan ziran gudarien buru. Uria artuta gero, bere sorterrira itzuli zan; bere emazte Klitemnestra'k illa.
- Akaia.**—Peloponeso'ko lurraldea, Korinto'ko itxas kolkoan; Iñoizko Elade osoa be adierazten dau.
- Akasto.**—Duliki'ko erregea; Duliki, barriz, Jonik itxasoko ugartea, gaurko Makri bear bada.
- Alkinno.**—Feazitarren errege, Arete'ren senar eta Nausikaa'ren aita. Eskeri ugartean agintzen dau.
- Alkmena.**—Tebas'ko errege. Anfitrion'en emazte ta Herkule'n ama.
- Anfinomo.**—Penelope'ren senargeirik atsegingarriena. Telemako'k il eban.
- Anfite.**—Autoliko'ren emaztea. Odis'en amaren aldeko amama.
- Antikle.**—Autoliko'ren alaba. Laerte'ren emazte ta Odis'en ama.
- Antifate.**—Lestringondarren errege; irudiz beintzat Zerdeña ugartean bi zi ziran erraldoien endakoak ziran lestringonak.
- Antiloko.**—Gerkar buruzagia, Nestor eta Euridike'ren seme, Akil'en lagun kutuna. Troia'ko burrukan il zan, Memnon, Egu-antzaren semearen eskuz.
- Antinoo.**—Eupite'ren semea, Penelope'ren senargeietatik nausi ta lotsabakoena. Odis'ek berau il eban lenengo.
- Apol.**—Zeus eta Leto'ren seme; argiaren, olerkiaren eta eresiaten jainko. Delos ugartean jaio zan eta ementxe eukon bere jauretzea be.
- Akileu.**—Gerkar buruzagia, Peleu eta Tetis'en seme. Hade'n aurkitzen da, baiña ez dago pozik illen egoitzean.
- Ares.**—Gudako jainko, Zeus eta Hera'ren seme.
- Arete.**—Errexenor'en alaba, feaziarren errege Alkinoo'ren loba ta emazte, ta Nausikaa'ren ama. Ba-eban aginpiderik bere erresuman.
- Argos.**—Batzutan uri bat da, Odis'enean; beste batzutan Argolide eritxon lurralde a aierazo nai dau. Peleponeso sortaldekoa; iñoiz baita Peleponeso osoa be.
- Artemis.**—Zeus eta Leto'ren alaba, Apol'en arreba, eizearen jainkosa. Omer'ek, Nausikaa ta Penelope'ren edertasuna goratzeko, Artemis'en antza daukela diño.
- Atene.**—Zeus'en alaba, Atenai'ren zaindari, ta oro ar uri guztiena. Emakume txit ederra, lantzaz, buru-osholez eta ezkutaz jantzia iruditu oi dana. Odis'i sarri lagun egiten dautso sorterrira biurtu dedin.

- Atlante.**—Kalipso'ren aita. Lurra ta Zerua bereizten dituen zutoiñak berak daukaz lepo gaiñean.
- Atreu.**—Agamenon eta Menelau'ren aita; auxegaitik deritxe onei Ate-reu-semeak.
- Autoliko.**—Antikle'ren aita, Odis'en amaren aldeko aitita.
- Aixa.**—Gizaki bi daukaguz izen onegaz; bata, gerkar buruzagia. Telamon'en seme, ta bestea, iokritarren nausi. Oileu'ren seme. Posidon'ek zigor-azo eban bere zorakeriagaitik, Troia jausi ondoren, etxera etorrela ontzia ondatu-azo eban.
- Boote.**—Ipar-aldeko izar-mordoa, izar nausi Artur dalarik.
- Borea.**—Ipar-aldeko aizea, uin aundiak jagi-azo ta ekaitzak dakazana.
- Delo.**—Egeo itxasoko ugartea, Kikladetatik bat. Ipuñak diñoanez, no-raezean ebillen ugartea, baiña Zeus'ek ainguratu eban. Apol eta Afrodita'ren sorleku izan eiten.
- Demeter.**—Krono ta Rea'ren alaba, lur-lantzearen eta batzaldiaren jainkosa; Keres erromatarrentzat.
- Demodoko.**—Feazitarren urian bizi zan bertsolari itsua.
- Deugalion.**—Zeus'en illoba, Minos Kreta'ko erregearen semea, ta Idomeneu'ren aita. Mitolojiari jarraiki, Heleno'ren aita izan zan, eladetar endaren asaba zarra.
- Dionixi.**—Traziar jatorrizko jainkotasuna; gerkarren ustetan, ardoaren jainko.
- Dodona.**—Epiro'ko uria; artali done boten ondoan Zeus'ek eukan itz ezkutu-tokiz ospetsu.
- Duliki.**—Jonik itxasoko ugarte, gaurko Makri uste danez.
- Eea.**—Kirke aztia bizi zan ugartea; Sorkalde Urriñean, Omer'en ustez.
- Egas.**—Akaia'ko uria, Pelopenoso'n, Posidon'en bizilekua.
- Egu-antz.**—Jainkosa, Hiperion'en alaba ta Eguzki ta Illargiaren aizta. Eguzkiaren aurretik agertzen dan larrosa kolorezko argia, nor bizi egiñik.
- Eoli.**—Eol, aizeen errege bizi zan ugartea. Lipari ugarteetatik bat zan, antza.
- Eupeu.**—Panapeu'ren seme. Troia aspiratzeko, gerkar buruzagiak ezkutu ziran zurezko zaldia antolatu ebana.
- Eriniak.**—Aide-lokarrien aurka batez be egin oi ziran gaiztakeriak apentzen ebezan jainkosak.
- Eskila.**—Mesina'ko itxas-zintzurtean aurkitzen zan ur-bidutzia, an ingurutik igaroten ziran itxas-gizonak erakarri ta arrapau oi ebazana.
- Eskeri.**—Feazitarren ugartea, Korfu, bear bada?
- Estigiaio.**—Lur azpiko aintzira; augaitik zin-egien jainkoak. Jainkoak bi-raolariak barriz, zati baterako beintzat. Ojñpu'tik jaurtiak izaten ziran.
- Etiopie.**—Omer'entzat, Mediterraneo zear. Africa'ko sortaldetik sarkalderako erriak osoturiko lur-ertz edatua.
- Eumeu.**—Odis'en txarrizaiña, ta onen jopuetatik zintzoenatariko bat.
- Eurikle.** Mirabea, Laerte'rena lenengo ta Odis'ena gero. Penelope'ren janari ta abarren arduraduna.
- Euro.**—Sortaldetik datorren aizea.
- Faetonte.**—Lanpo'rekin batera Egu-antzaren buriitik tira dagian zaldia.
- Faro.**—Egipto'tik aurrez-aurre dagoan ugartea.

- Femi.**—Bertsolari ospetsua; senargaien aurrean, oneik beartuta, abestu oi eban.
- Fenizia.**—Siria itxasaldeko lur-sailla; eskualde ontako biztanleak jakitunak ziran oso itxas-arazoetan eta sal-erosketan batez be; eurok asmatua ei izkuntzetako abedeze be.
- Fidon.**—Tesprototarren errege, Epiro itxasaldean bizi zana.
- Fileti.**—Odis'en idizaiña; ugazabari zintzotasuna gorde eutson jopuetatik bat.
- Gereni.**—Pilos'ko errege Nestor'en izenordea, Herkule'k uria artu eban, Nestor, Gereno'ra, Meseniko urira eroan ebelako.
- Gorgonak.**—Gerkar mitolojiko bidutzia, euroi begira egozanak arri biurtzen ebezanak.
- Gortina.**—Kreta'ko uria, antxiña bateko aztarrenez jori.
- Hade.**—Ildakoen egoitza, lurpean edo sartaldean, Okean'en urez bestaldean dagoana. Hefesto, Zeus eta Hera'ren semea; suaren eta burdin-olen jainkoa, Afrodita'ren senarra.
- Helena.**—Zeus ta Leda'ren alaba, Menelau'ren emazte. Paris'ek indarrez arrapau eban, eta onek emon eutsan sortzea Troia'ko burrukeari. Gero, Esparta'n bizi izan zan bere senarragaz.
- Hermes.**—Zeus eta Maia'ren seme, jainkoen mezulari.
- Idomeneu.**—Mino'ren illoba, kretarren buruzagi Troia'ko liskarrean. Gerkar gudal-bruetatik auxe izan zan itxasoz gizonik bat bera be galdu barik bere aberrira itzuli zana.
- Ilion.**—Troia'ren izena; Ilos'tik eratorria, onek bait eban antxiña baten uri au irasi.
- Ismaro.**—Zikondarren uria, Trazia'n.
- Itaka.**—Jonik itxasoko ugartea. Odis'en aberria. Leukade'tzat euki izan dan arren. gaur uste danez Tiakri ugarteari dagokio.
- Jason.**—Tesaldar errege-gaia, Argos ontzian urrezko ule-zarpa eskuratzera Kolkie'ra joan zana.
- Kalipso.**—Ninpa, Atlante'ren alaba, Odis Ogigia ugartean, Zeus'ek agindu eutson arte, atxillo euki eban.
- Kanpo Zoriontsuak.**—Lurraren bazter-muturra, gizakumeak zoriontsu bizi diran lekua. An zuzentasuna daroana Radamantis zintzoa, Zeus eta Europa'ren seme, Kreta'ko errege Minos'en anaia da.
- Karibdis.**—Itxasoko bidutzia, Mesina'ko ur-kolkoan andik igaroten ziran ontziak iruntsi oi ebazana.
- Kefir.**—Sartaldetik datorren aizea.
- Kirke.**—Eguzkiaren eta Perse'ren alaba. Eea ugartean bizi da, sorgiña, Odis'en laguntalde bat txarri biurtu eban.
- Kitera.**—Lakoni itxasaldeko ugarte bat, Peleponeso'n; Afrodita'ri opaturiko jauretxeagaitik ospetsu.
- Klitemnestra.**—Tindaro ta Leda'ren alaba, Helena'ren aizta ta Agamemnon'en emazte; au il egin eban bere maitaie Egisto'k lagunduta. Bere seme Oreste'ren eskuz il zan berau be.
- Kreta.**—Grezi'ko ugarterik zabalena, Kristo'ren aurreko XVI ta XV'garren gizaldi-kultura aundikoa izan zana.
- Lakedemoni.**—Peleponeso'ko eskualdea; emen agintzen eban Menelau'k.
- Laerte.**—Antikle'ren senarra ta Odis'en aita.
- Lamo.**—Posidon'en seme, lestrigondarren bakaldun.

- Leda.**—Tindaro'ren emazte ta Kastor, Polux, Helena ta Klitemnestra'ren ama.
- Lemnos.**—Egeu itxasoaren iparraldeko ugarte; emen jausi ei zan Hefesto, zerutik bota ebenean.
- Lesbos.**—Egeu itxasoko ugarte, Misi itxasaldeari aurrez-aurre, Asia Txikian.
- Lestrignia.**—Erraldoi gizajaleak bizi ziran eskualdea.
- Malea.**—Lakoni'ko lur-muturra, Peloponeso'ko ego-sortaldean.
- Melanto.**—Odis'en auntz-zaiña; agazabarentzat leial izan etzalako, Telemako'k erio samingarria emon eutsan.
- Menelau.**—Lakedemoni'ko errege. Bere anai Agamenon'ekin batera, bere emazte Helena Paris'ek ostu ondoren, Troia'ren aurkako joan-etorria zuzendu eban.
- Mente.**—Tafitarren errege ta Odis'en ostatari. Tafitarrak, Itaka'ko iparraldean bizi ziran itxas-lapurrak ziran geien bat.
- Mentor.**—Alkimoo'ren seme ta Odis'en adiskide, au urrin zan bitartean jauregiko gauzen ardurea izan ebana.
- Mikena.**—Argolide'ko uria, Agamenon'en erreinuko uriburu. Urte asko be askotan Elade'ko uririk garrantzitsuena izan zan.
- Minos.**—Kreta'ko errege, Zeus eta Europa'ren seme.
- Nausikaa.**—Alkinoo ta Arete'ren alaba, feazitarren errege. Omer'en poetako emakumerik zoragarrietariko bat dozu, eskertsu, duin ta gozo.
- Neleu.**—Pilos'ko errege antxiña, Nestor'ren aita.
- Neoptolemo.**—Akil eta Deidami'ren seme. Menelau ta Helena'ren alaba Hermione'gaz ezkondua.
- Nestor.**—Pilos errege, Neleu'ren seme; Telemako ikustera joako, au bere aitaren albiste billa ibilli zanean.
- Okean.**—Zeruaren seme ta Tetis'en senar. Omer'en sorpenaren arauz, lurra besarkatze dauan ibaia da, ta onetatik jalgiten dira gero itxasoko tirain guztiak.
- Odis.**—Uises. Laerte ta Antikle'ren semea, Itaka'ko errege. Odis'ena poemaren aintzindari; beronen bereizgarri beiñenak: naigabe, neke-min eta gorabera guztietan erakusten dauan eroapena, ta, senargeiai eriotza emotean, agertu eban bere buruagazko jabetasuna.
- Ogigia.**—Kalipso bizi dan ugarte. Malta ta Madera ugerteen tartekoa zala iñoiz ešan eta idatzi da; baiña olerkariak asmatuiko tokia izan bear dau.
- Olinpu.**—Tesali'ko mendia; ementxe bizi ziran jainkoak.
- Oreste.**—Agamenon eta Klitemnestra'ren semea. Bere aitaren sarrasketaz apendua artu eban, bere amari ta onen maitale Egisto'ri eriotza emonik.
- Orion.**—Iru gauzaki adierazten ditu Omer'ek itz onegaz: 1) Eguantzaren maitale bat, Artemis'ek il ebana; 2) eiztari erraldoia, bere garaiko gizasemerik garaienatariko bat, eta 3) izar-mordoa, Artza beti zela-tan daukona.
- Pafos.**—Txipre'ko uria
- Pala.**—Atene'ren izengoitia. Batzuk nai dabenez, jainkotasun baten izena da
- Parnaso.**—Fokide'ko mendi-besanga, Musaen oizko bizitegia.

- Patrokol.**—Meneki'ren seme, Akil'en adiskide kutun.
- Peleu.**—Akil'en aita, mirmidondarren errege. Orixegaitik esaten yako Akil'i «Pelida» edo Peleu'ren semea.
- Penelope.**—Esparta'ko Ikari'ren alaba ta Odis'en emazte. Emazte zintzo, asmotsu ta zurtzat joten dabe, Odis kanpotik zan bitartean, ainbatek beragaz ezkontzea nai izanik be, beti leial eta errime jokatu ebalako.
- Persofone.**—Latitarrentzat Proserpina. Zeus eta Demeter'en alaba. Hade'k ostua, urtearen lautik iru aregaz emon bear izaten zituan, eta gainarackoa iur-gaiñean. Lurraren, urte-aroen, ereintzaren eta uztaren ugaritasuna nortu ta agert-erazten dau.
eta uztaren ugaritasuna nortu ta agert-erazten dau.
- Pilos.**—Nestor'en erreñuko uriburua. Meseni'n, Peloponeso'tik ego-sartaldera.
- Pisistrato.**—Nestor eta Euridike'ren semea, Telemako'ri Esparta'ko joan-etorrian lagun egin eutsona.
- Pito.**—Fokide'ko auzune bat, Parnaso oiñean. Delfos'en antxiñako izena, Apol'ek an eran eban Piton sugeagaitik orrela deitua.
- Polifemo.**—Posidon eta Toosa ninfaren semea. Kikopetariko bat, Sizili'oko ugartean bizi ziran eraldoietarickoa, bekoki erdian begi biribil bategaz.
- Posidon.**—Kronos eta Rea'ren seme, Zeus'en anai. Itxasoaren eta lur-ikaren jainkoa da. Odis'en aurka diardu beti, onek bere seme Polifemo itsutu izan ebalako.
- Pramni.**—Izen onekin ezaguna zan tokiko ardao baltz gotorra; batzuntzat Lesbos ugartean eta beste batzuntzat Asia Txikian.
- Priamo.**—Troia'ko errege, Hektor eta Paris'en aita batez be.
- Proteu.**—Itxas-jainkotasuna, Idoeta'ren aita. Odis'enak nai dauanez, itxasotso (foka) artean bizi dan agure zaar bat dozu. Itxura bereziak artzen ditu bere etsaiengandik iges egiteko.
- Radamantis.**—Zeus eta Europa'ren seme, Minos'en anai, Kreta'ko errege.
- Same.**—Jonik itxasoko ugartea, Itaka'tik laster, bear bada gaurko Zefalonia.
- Samos.**—Egeu itxasoko ugartea, Lidia'ri aurrez aurre, Asia Txikian.
- Sirenak.**—Mitoloji-izakiak, Kirke'ren izarotik urreko ugarte baten bizi ziranak; euren abots zoli gozoz itxasoz ebiltzanak lilluratu oi ebezan. Txori-itxura dabe, emakumezko buruz.
- Sisifo.**—Eolo'ren seme ta Glauko'ren aita; ilkorretatik maltzurrena zala esan oi eben.
- Tafos.**—Jonik itxasoko ugartea, gaurko Korfu bear bada.
- Tantalo.**—Sipilo'ko errege Frigian, Zeus'en seme ta Pelope'ren aita; jainjoen arrotzasanari muzin egin eutsolako, Zeus'ek beti-betiko zigorra leporatu eutson.
- Tebas.**—Odis'enean, uri bi daukaguz izen onegaz: bata Beozia'n eta bestea Egipto'n.
- Telemako.**—Odis eta Penelope'ren seme. Beraren izenak «urrin burrukatzen dana» adi-erazo nai dau, berau ta aita beti erasope bizi izan ziralako. Odis'ena'ren poeman lenengo lau liburuetan agertzen yaku, eta gero aita itzultzean, senargaien ilketan adoretzu burrukan dagi. Ez da bere aita baizen maltzurra, baiña seme leial eta biotz-bera.

Tenedos.—Egeu itxasoko ugartea, Troade'ri aurrez-aurre.

Tetis.—Itxas-jainkotasuna, Okean'en alaba, Peleu'ren emazte ta Akil'en ama.

Tiresia.—Idurizko ugartea, Sizili edo olakoren bat.

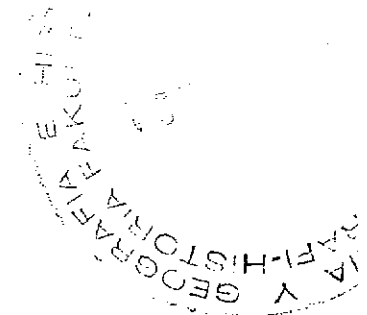
Txipre.—Mediterraneu'ko ugartea, meatzetan ugari, tupikiz batez be. Feniziarren uri ta lurralde aberatsa antxiña baten, geroago gerakarrak artu ebena. Afrodita jainkoari an emoten yakon gurtzak izan eban garrantzirik.

Troia.—Troade eskualdeko uriburua; gaurko Hissarlik ondoan aurkitu zan aren zorua. Bederatzi uri agertu ziran, bata bestearen gaiñi. Gaur uste danez, zazpigarrena izan zan Troia'ko guda zelaia. Omer'ek edesten dauskuna.

Zazintzo.—Jonik itxasoko ugartea, gaurko Zante.

Zeus.—Kronos eta Rea'ren seme, Hera'ren senarra, ortziaren eta tximisten jainko, jainkoen eta gizakumeen aita. Berak darabiltz gizasemen bizi-goraberak, berak damotso bakotxari zoriona edo zoritxarra. Geroa ezagun dau, eta noizik bein ilkorrai iragarten dautse etorkizun dana.

AURKIBIDEA

Itzaurrea	5
I <i>Kantua</i> : Jainkoen batzarra. Atene'k Telemako burutara emona.	14
II <i>Kantua</i> : Itakarren batzarra. Ba-doa Telemako	26
III <i>Kantua</i> : Pilos'ekoa.	37
IV <i>Kantua</i> : Lakedemoni'koa	50
V <i>Kantua</i> : Odis'en baldusa	72
VI <i>Kantua</i> : Odis, feazitarren lurraldera eltzen da	84
VII <i>Kantua</i> : Alkinoo'ren jauregian sartzen da Odis	93
VIII <i>Kantua</i> : Odis, feazitarren aurrean	102
IX <i>Kantua</i> : Alkinoo'ri esanak. Kiklope	117
X <i>Kantua</i> : Eol'i, Lestrigondarrai ta Kirke'ri buruzkoa.	131
XI <i>Kantua</i> : Illak gogoraztea.	146
XII <i>Kantua</i> : Maitederrak, Eskila, Karibdis, Eguzkiaren beiak.	162
XIII <i>Kantua</i> : Odis, feazitarren lurraldea itxi, ta Itaka'ra eltzen da	174
XIV <i>Kantua</i> : Odis, Eumeo'rekin alkar-izketan	186
XV <i>Kantua</i> : Telemako, Eumeo'ren bordara eltzen da	200
XVI <i>Kantua</i> : Telemako'k Odis ezagutzen dau	215
XVII <i>Kantua</i> : Telemako Itaka'ra biurtzen.	227
XVIII <i>Kantua</i> : Odis eta Iro ikubilka	243
XIX <i>Kantua</i> : Odis eta Penelope autuan. Eurikle'k ezagutzen dau Odis	255
XX <i>Kantua</i> : Senargeiak erail aurretik jazo zana	271
XXI <i>Kantua</i> : Uztaiaeren soioa	282
XXII <i>Kantua</i> : Senargaien ilketa	294
XXIII <i>Kantua</i> : Penelope'k Odis ezagutzen dau	307
XXIV <i>Kantua</i> : Bakeak	317
Liburu onetan datozen izen bereki nagusienak	331

